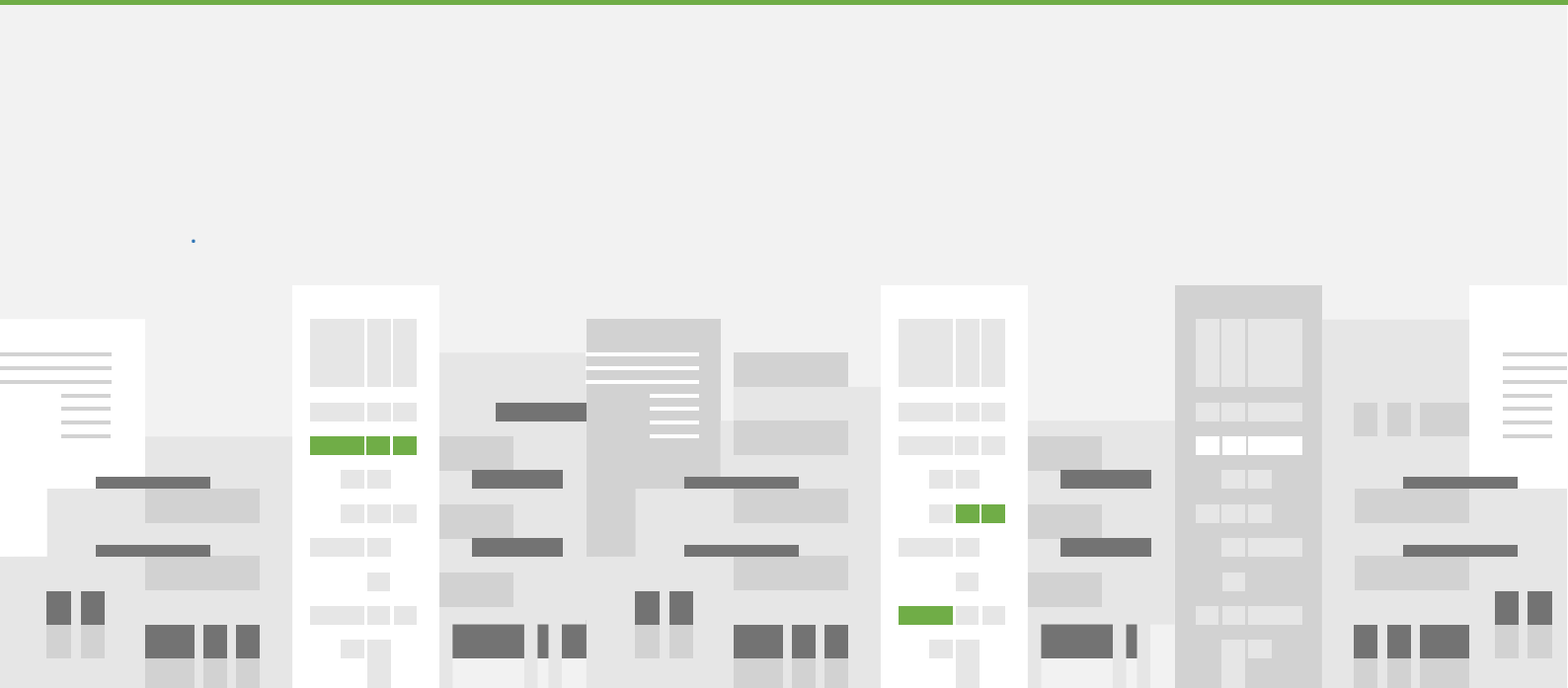

RAPORT KOŃCOWY

Badanie ewaluacyjne „Wpływ działań rewitalizacyjnych z perspektywy 2014-2020 na sytuację obszarów zdegradowanych w województwie świętokrzyskim”

Badanie realizowane w ramach Działania 11.1 Skuteczny i efektywny system wdrażania RPOWŚ 2014-2020 Osi priorytetowej 11. Pomoc Techniczna Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Świętokrzyskiego na lata 2014-2020, współfinansowanego przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego

Zamawiający:

Województwo Świętokrzyskie

Al. IX Wieków Kielc 3

25-516 Kielce

**WOJEWÓDZTWO
ŚWIĘTOKRZYSKIE**

Wykonawca:

ECORYS Polska Sp. z o.o.

ul. Solec 38 lok. 105

00-394 Warszawa

e-mail: ecorys@ecorys.pl

Współpraca:

Instytut Rozwoju Miast i Regionów

ul. Targowa 45

03-728 Warszawa

e-mail: sekretariat@irmir.pl

Zespół autorski:

Przemysław Bruhn (Ecorys Polska Sp. z o.o.)

dr Natalia Dziarmakowska (IRMiR)

Anna Górecka-Ojdana (Ecorys Polska Sp. z o.o.)

dr Aleksandra Jadach-Sepioto (IRMiR)

Katarzyna Lipczyńska (Ecorys Polska Sp. z o.o.)

Adam Rybkowski – kierownik badania (Ecorys Polska Sp. z o.o.)

Paulina Sęk – zastępca kierownika badania (Ecorys Polska Sp. z o.o.)

Spis treści

Wykaz skrótów.....	4
Streszczenie	6
Summary.....	12
1. Wprowadzenie.....	17
2. Metodologia i opis przebiegu badania	18
3. Wyniki badania	20
3.1 Programy rewitalizacji i bariery podczas ich tworzenia.....	20
3.2 Partycypacja społeczna w ramach tworzonych programów rewitalizacji.....	31
3.3 Ocena mechanizmów wdrażania	42
3.4 Problemy w realizacji projektów rewitalizacyjnych.....	54
3.5 Kompleksowość działań rewitalizacyjnych	58
3.5.1 Kompleksowość w ramach projektów.....	58
3.5.2 Kompleksowość i synergia działań z innymi projektami.....	65
3.6 Komplementarność projektów.....	71
3.7 Realizacja zasad horyzontalnych	78
3.8 Wpływ projektów na rozwój obszarów rewitalizowanych	83
3.9 Rewitalizacja w perspektywie unijnej 2021-2027	95
Rekomendacje	104
Spis tabel.....	114
Spis wykresów.....	114
Załącznik 1 Studia przypadku	116
Ostrowiec Świętokrzyski	116
Chęciny	129
Starachowice.....	137
Załącznik 2 Zestawienie źródeł, baz danych, raportów używanych w analizach	147

Wykaz skrótów

Skrót	Opis
BDL	Bank Danych Lokalnych
BIP	Biuletyn Informacji Publicznej
BGK	Bank Gospodarstwa Krajowego
CATI	Wspomagany komputerowo wywiad telefoniczny (ang. <i>Computer Assisted Telephone Interview</i>)
CAWI	Wspomagany komputerowo wywiad przy pomocy strony WWW (ang. <i>Computer-Assisted Web Interview</i>)
CT	Cel Tematyczny
DNSH	Zasada "nie czynić poważnych szkód"
EFRR	Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego
EFS	Europejski Fundusz Społeczny
EPC	Ekwiwalent pełnego czasu pracy
EUR	Euro
FEŚ 2021-2027	Program Regionalny Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego 2021-2027
GPR	Gminny Program Rewitalizacji
GUS	Główny Urząd Statystyczny
IDI	Indywidualny wywiad pogłębiony (ang. <i>Individual In-depth Interview</i>)
IF	Instrumenty finansowe
IIT	Inny Instrument Terytorialny
IZ RPOWŚ 2014-2020	Instytucja Zarządzająca Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Świętokrzyskiego na lata 2014-2020
JST	Jednostka Samorządu Terytorialnego
KR	Komitet Rewitalizacji
LPR	Lokalny Program Rewitalizacji
MŚP	Małe i średnie przedsiębiorstwa
MKiDN	Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego
NGO	Organizacja pozarządowa (non-governmental organization)
NFOŚiGW	Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej

OSP	Ochotnicza Straż Pożarna
OSI	Obszar strategicznej interwencji
OZE	Odnawialne źródła energii
POIiŚ 2007-2013	Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2007-2013
POIiŚ 2014-2020	Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014-2020
POKL 2007-2013	Program Operacyjny Kapitał Ludzki 2007-2013
POPC 2014-2020	Program Operacyjny Polska Cyfrowa 2014-2020
POPW 2014-2020	Program Operacyjny Polska Wschodnia 2014-2020
PORPW 2007-2013	Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej 2007-2013
PO RYBY 2007-2013	Program Operacyjny Zrównoważony Rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich na lata 2007-2013
POWER 2014-2020	Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020
PPP	Partnerstwo publiczno-prywatne
PR	Program rewitalizacji
PZOZ	Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej
PZP	Prawo Zamówień Publicznych
RDOŚ	Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska
RPOWŚ 2007-2013	Regionalny Program Operacyjny Województwa Świętokrzyskiego na lata 2007-2013
RPOWŚ 2014-2020	Regionalny Program Operacyjny Województwa Świętokrzyskiego na lata 2014-2020
PROW 2007-2013	Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013
PROW 2014-2020	Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020
SZOOP	Szczegółowy opis osi priorytetowych
UE	Unia Europejska
UMWŚ	Urząd Marszałkowski Województwa Świętokrzyskiego
UoD	Umowa o dofinansowanie
WFOŚiGW	Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej
WoD	Wniosek o dofinansowanie
WoP	Wniosek o płatność
ZIT	Zintegrowane Inwestycje Terytorialne

Streszczenie

Głównym celem niniejszego badania ewaluacyjnego była ocena wpływu działań rewitalizacyjnych współfinansowanych ze środków RPOWŚ 2014-2020 na sytuację społeczno-ekonomiczną obszarów zdegradowanych w województwie świętokrzyskim. Badaniem objęto projekty rewitalizacyjne w ramach Działania 6.5 Rewitalizacja obszarów miejskich i wiejskich. W ramach ewaluacji przeprowadzono analizę danych zastanych, wywiady pogłębione z przedstawicielami instytucji/gremiów zaangażowanych w realizację RPOWŚ 2014-2020, wywiady pogłębione z beneficjentami, badania ankietowe z beneficjentami oraz mieszkańcami województwa świętokrzyskiego, wywiady z ekspertami z obszaru rewitalizacji oraz studia przypadku projektów realizowanych w ramach Działania 6.5.

Analiza danych zastanych, a także pozyskanych zarówno jakościowych, jak i ilościowych, wskazuje na trzy **główne problemy związane z opracowywaniem programów rewitalizacji**. Problematyczne okazało się **zaangażowanie społeczności lokalnej w proces rewitalizacji**, w szczególności na etapie opracowywania samego dokumentu. Z danych ilościowych pozyskanych w ramach badania CAWI/CATI z beneficjentami projektów rewitalizacyjnych wynika, że około 40% gmin ma duże lub bardzo duże trudności w tym zakresie. Problem **braku lub niskiego zaangażowania interesariuszy** został podkreślony także w pogłębionych wywiadach indywidualnych z przedstawicielami Urzędu Marszałkowskiego i beneficjentami projektów rewitalizacyjnych. Eksperti z dziedziny rewitalizacji podkreślili problem **fasadowości prowadzonych działań partycypacyjnych**, a także niewłaściwego interpretowania zapisów ustawowych przez gminy. Wskazali na konieczność wyraźnego rozdzielenia procesu konsultacji projektów uchwał i realnego, aktywnego udziału interesariuszy w procesie rewitalizacji. Punktem wyjścia konsultacji powinno być właściwe zdiagnozowanie grupy interesariuszy, określenie informacji, które należy pozyskać, a następnie dobranie odpowiednich technik partycypacyjnych. Trudności sprawiało gminom również **wyznaczenie obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji**, wynikające głównie z **braku doświadczenia w zakresie prowadzenia analiz wewnętrznych**. Dotyczyły one zarówno doboru właściwych wskaźników, pozyskania i ujednoczenia danych źródłowych, jak również czasochłonnego procesu ich pozyskania. Gminy z reguły postrzegały proces opracowywania gminnego programu rewitalizacji jako **skomplikowany i czasochłonny**, w związku z czym decydowały się na opracowanie dokumentu w ścieżce pozaustawowej.

Ustawa podkreśla konieczność prowadzenia partycypacji społecznej na każdym etapie realizacji procesu rewitalizacji. Jednak zarówno analiza danych zastanych, jak i danych ilościowych pozyskanych w ramach niniejszego badania, potwierdzają **liczny udział interesariuszy głównie na etapie programowania**. Według danych GUS, w latach 2016-2019 konsultacje społeczne w województwie świętokrzyskim prowadzone były przede wszystkim na etapie programowania, a wśród działań konsultacyjnych dominowały formy aktywne. Do

najczęściej stosowanych technik partycypacyjnych należy zaliczyć: spotkania, zbieranie uwag w formie papierowej i elektronicznej, debaty i ankiety. Podobnych danych dostarcza badanie ankietowe przeprowadzone metodą CAWI/CATI w województwie świętokrzyskim. Społeczność lokalna zaangażowana była przede wszystkim na etapie opracowywania programu, a jej **zaangażowanie malało na kolejnych etapach procesu rewitalizacji**. Z analizy raportów z konsultacji społecznych wynika, że w przypadku konsultacji projektów programów dominują trzy techniki: zbieranie uwag i wniosków w formie papierowej i elektronicznej, organizowanie spotkań otwartych i zbieranie uwag w formie ustnej. Dwie z 9 analizowanych gmin wyróżniają się na tle innych ze względu na zastosowanie szerokiego wachlarza technik partycypacyjnych (badania terenowe, wywiady pogłębione, debaty, wywiady, spotkania, punkty konsultacyjne, badania ankietowe). W ramach wywiadów pogłębionych poruszono kwestię grup interesariuszy biorących udział w procesie partycypacji. Beneficjenci wskazywali na zróżnicowane zaangażowanie różnych grup interesariuszy w poszczególnych miastach, co wynika prawdopodobnie z lokalnych uwarunkowań. Podkreślili natomiast zgodnie znikome zaangażowanie mieszkańców.

Mechanizmy wdrażania przyjęte dla Działania 6.5 usprawniły wdrażanie interwencji i pozytywnie wpłynęły na postępy w realizacji projektów. W przypadku zasad finansowania, na skuteczność wpływały w szczególności warunki związane z dominującą kategorią kosztów w projekcie, która nie może przekraczać 40% kosztów kwalifikowalnych. Dbałość o zapewnienie odpowiednich proporcji w wydatkach pozwalała zarówno na kompleksowe podejście do działań rewitalizacyjnych w gminie, jak i na osiągnięcie szerszych efektów inwestycji. Powodzenie realizacji Działania 6.5 zostało zapewnione także dzięki dotacyjnej formie wsparcia oraz ograniczeniu typu beneficjenta do gmin. Ponieważ programy rewitalizacji najczęściej przewidywały realizację pojedynczych przedsięwzięć przez różne podmioty, istniało ryzyko, że znaczna część z nich może z różnych powodów nie zostać ostatecznie wykonana. Zasada przyjęta w RPOWŚ 2014-2020 umożliwiła gminom podejmowanie projektów w partnerstwach, dzięki czemu urzędy sprawowały pieczę nad przebiegiem procesów rewitalizacyjnych. Pozytywnie należy ocenić dwuetapowy wybór projektów, umożliwiający wydłużenie czasu na przygotowanie kompletnej dokumentacji projektowej oraz brak potrzeby angażowania środków finansowych beneficjenta na przygotowanie dokumentacji projektowej przed ogłoszeniem konkursu.

Kryteria wyboru projektów, zastosowane w Działaniu 6.5 nie sprawiały beneficjentom większych problemów podczas przygotowywania wniosków o dofinansowanie. Ponadto, sprzyjały one projektom kompleksowym i w rzetelny sposób odpowiadającym na problemy obszarów rewitalizacji. Nieco problematyczne okazały się kryteria dotyczące liczby partnerów zaangażowanych w projekcie i wpływu projektu na tworzenie nowych miejsc pracy. Zdecydowana większość beneficjentów zaangażowała w swoje przedsięwzięcia inne podmioty, lecz główną trudnością okazało się ich pozyskanie już na etapie składania WoD. W ramach projektów zaangażowano łącznie 83 partnerów, z czego 36% stanowiły podmioty z

sektora MŚP – najczęściej lokalne przedsiębiorstwa handlowo-usługowe. W projektach zabrakło jednak współpracy w formule PPP – działania podejmowane przez firmy stanowiły samodzielne zadania podejmowane na rzecz jego wewnętrznej działalności. Z uwagi na premiowanie nowych miejsc pracy powstających dzięki realizacji projektu, niemal wszystkie inwestycje przewidywały utworzenie nowych etatów [EPC]. W większości przypadków (84% WoD) założono powstanie 3 etatów, a łącznie w ramach Działania 6.5 przewidziano 110,5 etatów. Na etapie realizacji **istotnym utrudnieniem okazuje się być zarówno tworzenie jak i zachowanie trwałości deklarowanych do powstania miejsc pracy**, z czym boryka się obecnie wielu beneficjentów. W związku ze znacznymi trudnościami z tym związanymi, rekomenduje się rezygnację z premiowania tworzenia nowych miejsc pracy w ramach projektów w perspektywie unijnej 2021-2027. W ramach RPOWŚ 2014-2020 wyodrębniono obszary strategicznej interwencji, którym jednak nie przyznano preferencji w Działaniu 6.5. Do takich obszarów zalicza się miasta tracące funkcje społeczno-gospodarcze i ich obszary funkcjonalne, a wśród nich znajdują się obecnie Starachowice, Ostrowiec Świętokrzyski, Skarżysko-Kamienna, Końskie, Busko-Zdrój i Jędrzejów. Z uwagi na szczególne potrzeby miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze, w przypadku rewitalizacji rekomenduje się zastosowanie preferencji wspierających rewitalizację OSI dla tych miast w ramach FEŚ 2021-2027.

Realizacja projektów rewitalizacyjnych w perspektywie 2014-2020 wiązała się z wystąpieniem wielu niespodziewanych czynników mających zdecydowanie niekorzystny wpływ na ich przebieg. Wybuch pandemii Covid-19, znaczny wzrost cen m.in. surowców, materiałów i usług budowlanych spotęgowany inflacją, wybuch wojny w Ukrainie to najważniejsze czynniki zewnętrzne, które w wielu przypadkach spowodowały zmiany w zakresie rzeczowym projektów oraz przesunięcia czasowe w ich realizacji. Podkreślenia wymaga również fakt, że specyfika projektów rewitalizacyjnych jest różnorodna i skomplikowana, na daną inwestycję składa się od kilku do kilkunastu zadań realizowanych równolegle, często przez kilku partnerów. Większość z zadań, zwłaszcza jeżeli dotyczą infrastruktury, wymaga sporządzenia oddzielnej dokumentacji technicznej, uzyskania pozwoleń i decyzji administracyjnych, w tym uzgodnień z instytucjami, przeprowadzenia przetargów w oparciu o prawo zamówień publicznych. Problemy pojawiające się w realizacji danego zadania rzutują na zmiany w czasie i realizacji całego projektu. Niemniej jednak pomimo wystąpienia szeregu problemów oraz nadzwyczajnych trudności, których nie dało się przewidzieć na etapie programowania i planowania interwencji projekty rewitalizacyjne współfinansowane ze środków RPOWŚ 2014-2020 zakończą się powodzeniem, potwierdzają to osiągnięte wskaźniki opisujące efekty interwencji.

Projekty rewitalizacyjne wdrażane w ramach Działania 6.5 miały charakter kompleksowy. Wiązki różnorodnych zadań realizowane w ramach projektów odpowiadały na problemy społeczne w różnych sferach, przy czym w największym stopniu dotyczyły one działań ukierunkowanych na potrzeby w kwestiach przestrzenno-funkcjonalnych i technicznych, w zakresie uporządkowania i uatrakcyjnienia przestrzeni publicznych, stworzenia miejsc

integracji, rekreacji i edukacji mieszkańców, podniesienia poziomu bezpieczeństwa poprzez modernizację infrastruktury technicznej oraz instalację monitoringu i oświetlenia, a także poprawę dostępności, w tym dla osób z niepełnosprawnościami. Działania w sferze gospodarczej (poprawa atrakcyjności inwestycyjnej, tworzenie nowych miejsc pracy) i środowiskowej (ograniczenie niskiej emisji, poprawa efektywności energetycznej, zwiększanie powierzchni terenów zielonych) były uwzględnione we wdrażanych przedsięwzięciach, jednak ich skala nie była tak znacząca, jak w przypadku sfery przestrzenno-funkcjonalnej i technicznej. Rekomenduje się kontynuację premiowania w ramach celu szczegółowego 5(i) oraz 5(ii) FEŚ 2021-2027 projektów, które przewidują działania w zakresie wpływu inwestycji na rozwiązywanie problemów w poszczególnych sferach, zdiagnozowanych na obszarze rewitalizacji. Należy przy tym zobowiązać wnioskodawców do wykazania, na jakie potrzeby w danej sferze będzie odpowiadał projekt oraz w jaki sposób zostaną one zaspokojone.

Kompleksowości projektów sprzyjało także założenie, iż beneficjentem projektu może być jedynie samorząd gminny, z dopuszczeniem możliwości realizacji inwestycji w partnerstwie z innymi podmiotami. Gminy przejmowały bowiem odpowiedzialność za stworzenie całościowej wizji realizowanego projektu w oparciu o zdiagnozowane potrzeby i gromadziły pomysły zgłaszane przez partnerów. Zapobiegało to wycinkowości prowadzonych działań. Dodatkowym rozwiązaniem wzmacniającym kompleksowość projektów było także ograniczenie dominującej kategorii kosztów w projekcie do maksymalnie 40% kosztów kwalifikowalnych, co zapobiegało sytuacji, w której całe przedsięwzięcie opierałoby się na jednym rodzaju działań.

W ramach Działania 6.5 premiowano projekty komplementarne z innymi działaniami realizowanymi lub planowanymi do realizacji. Powiązania te dotyczyły najczęściej projektów finansowanych z innych Działań RPOWŚ 2014-2020, a także inwestycji realizowanych w ramach EFRR RPOWŚ 2007-2013, PROW 2007-2013 oraz POKL 2007-2013. Powiązane projekty infrastrukturalne dotyczyły przebudowy lub adaptacji, a często także termomodernizacji budynków publicznych, pełniących funkcje kulturalne, oświatowe, opiekuńcze, socjalne lub administracyjne, tworzenia przestrzeni czy obiektów rekreacyjno-sportowych, poprawy warunków prowadzenia działalności gospodarczej, przebudowy dróg lokalnych i ciągów pieszo-rowerowych oraz modernizacji systemu wodno-kanalizacyjnego. Komplementarne przedsięwzięcia finansowane z EFS dotyczyły działań ukierunkowanych na rozwój usług społecznych, aktywizację zawodową, edukację oraz upowszechnienie opieki żłobkowej.

Z badania wynika, że dzięki łączeniu projektów z różnych źródeł możliwe było zrealizowanie wielu wzajemnie uzupełniających się projektów, w ramach których uzyskano szereg efektów, do których należą m. in. odnowienie zaniedbanych oraz niedoinwestowanych przestrzeni publicznych, poprawa bezpieczeństwa, wzrost jakości i dostępności

świadczonych usług z zakresu kultury, edukacji, rekreacji i sportu, a także zwiększenie integracji i budowanie relacji międzyludzkich oraz aktywizacja społeczna i zawodowa mieszkańców. W ramach naboru zastosowano także zasadę, według której projekty rewitalizacyjne powinny realizować cele EFS, co sprzyjało opracowaniu takiego zestawu działań, który uwzględniał oddziaływanie na lokalną społeczność. Zapis ten nie wymagał natomiast faktycznego powiązania projektów z działaniami społecznymi, dlatego też trudno wskazać takie inwestycje, w których stworzona lub zmodernizowana infrastruktura byłaby wykorzystywana na potrzeby realizacji projektów „miękkich”.

Zgodnie z przyjętymi założeniami RPOWŚ 2014-2020 interwencja realizowana w ramach OP 6 Rozwój miast, Działania 6.5. bezpośrednio wypełnia zapisy zasady horyzontalnej UE dotyczącej równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami. Przesłaniem interwencji było podjęcie kompleksowych działań rewitalizacyjnych, które odpowiadają na potrzeby społeczeństwa, ze szczególnym uwzględnieniem grup defaworyzowanych (m.in. osób starszych, niepełnosprawnych, narażonych na dyskryminację) umożliwiając im integrację z otoczeniem poprzez eliminację barier m.in. fizycznych, społecznych czy informacyjnych. Podczas wywiadów z IZ RPOWŚ 2014-2020 oraz beneficjentami rozmówcy potwierdzili, że elementem niezbędnym w przypadku każdej inwestycji realizowanej w ramach Działania 6.5 było zapewnienie rozwiązań dedykowanych grupom defaworyzowanym. Wszystkie projekty rewitalizacyjne, które otrzymały dofinansowanie ze środków RPOWŚ 2014-2020 charakteryzowały się pozytywnym wpływem na zasadę równości szans kobiet i mężczyzn oraz niedyskryminacji. Budynki, tereny, przestrzenie publiczne, parkingi zostały przystosowane dla osób niepełnosprawnych, ponadto zwiększony został dostęp do oferty kulturalnej oraz jej dostosowanie do potrzeb i oczekiwań zróżnicowanych grup odbiorców, w tym odbiorców zagrożonych wykluczeniem społecznym. Na terenie obiektów objętych wsparciem będą odbywać się wydarzenia dostępne dla wszystkich odbiorców bez względu na płeć, rasę lub pochodzenie etniczne, religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną.

Do głównych efektów projektów w zakresie rozwoju społeczno-gospodarczego należy zaliczyć poprawę jakości życia mieszkańców oraz bezpieczeństwa na obszarze rewitalizacji, a także zwiększenie integracji i aktywności społeczności lokalnej. Najmniej zauważalne są zmiany związane ze wzrostem przedsiębiorczości, zwiększeniem szans zatrudnienia oraz zmniejszeniem ubóstwa i wykluczenia społecznego. Do efektów w sferze fizycznej, w pierwszej kolejności należy poprawa dostępności, stanu i komfortu korzystania z infrastruktury oraz usług społecznych. Ponadto, inwestycje odegrały ważną rolę w poprawie dostępu do zieleni oraz poprawie stanu infrastruktury technicznej, choć niewiele przedsięwzięć pozwala na znaczną poprawę jakości powietrza. Najbardziej dostrzegalnymi efektami z zakresu rozwoju przestrzennego są głównie te związane z podniesieniem atrakcyjności centrum miejscowości. Istotnym komponentem projektów były działania

związane z poprawą estetyki i funkcjonalności przestrzeni publicznych, co oddziałuje na poprawę ogólnego wizerunku obszaru rewitalizacji oraz komfort mieszkańców.

Rewitalizacja wciąż pozostaje w gminach istotnym elementem prowadzenia polityki rozwoju i należy spodziewać się dalszego zainteresowania działaniami w tym zakresie w ramach FEŚ 2021-2027. Preferowaną formą finansowania inwestycji w tym zakresie są dotacje bezzwrotne. Zaleca się także wybór projektów w trybie konkursowym, z uwagi na konieczność realizacji projektów wyróżniających się pod kątem jakości i kompleksowego podejścia do rozwiązywania problemów obszarów rewitalizacji. Obserwowane korzyści z wdrażania projektów przez gminy jako koordynatorów, pozwalają wnioskować o zasadności dalszego udzielania wsparcia tylko jednemu typowi beneficjenta, z dopuszczeniem zaangażowania partnerów. Dodatkowo, wsparcie obszarów wiejskich w ramach celu szczegółowego 5(ii) powinno uwzględniać ich specyficzne uwarunkowania i potrzeby, które są odmienne niż w miastach. Rekomendowane jest kontynuowanie premiowania projektów wykazujących bezpośrednie powiązania z innymi działaniami o charakterze społecznym. Warto także nadać większe znaczenie rewitalizacji obszarów przemysłowych, powojсковych i pokolejowych, z uwagi na szczególne potrzeby rewitalizacyjne tego typu terenów wynikające z utraty istotnych funkcji.

Summary

The main objective of this evaluation study was to assess the impact of revitalization activities co-financed from the funds of the RDPŚ 2014-2020 on the socio-economic situation of degraded areas in the Świętokrzyskie Voivodeship. The study covered revitalization projects under Measure 6.5 Revitalization of urban and rural areas. The evaluation included an analysis of foundational data, in-depth interviews with representatives of institutions/groups involved in the implementation of the RDPŚ 2014-2020, in-depth interviews with beneficiaries, questionnaire surveys with beneficiaries and residents of the Świętokrzyskie Voivodeship, interviews with experts in the field of revitalization and case studies of projects implemented under Measure 6.5.

Analysis of both qualitative and quantitative data obtained indicates three main problems with the development of revitalization programs. The involvement of the local community in the revitalization process proved to be problematic, particularly at the stage of developing the document itself. Quantitative data obtained through a CAWI/CATI survey with beneficiaries of revitalization projects shows that about 40% of municipalities have big or very big difficulties in this regard. The problem of lack of or low stakeholder involvement was also highlighted in in-depth individual interviews with representatives of the Marshal's Office and beneficiaries of revitalization projects. Experts in the field of revitalization stressed the problem of the facade of the conducted participatory activities, as well as the misinterpretation of the statutory provisions by municipalities. They indicated there is a need to clearly separate the process of consultation of draft resolutions and real, active participation of stakeholders in the revitalization process. The starting point for consultations should be a proper diagnosis of the stakeholder group, determination of the information to be obtained, and then selection of appropriate participatory techniques. It was also difficult for municipalities to designate a degraded area and revitalization area, mainly due to a lack of experience in conducting intra-urban analyses. These included the selection of appropriate indicators, the acquisition and harmonization of source data, as well as the time-consuming process of obtaining them. As a rule, municipalities perceived the process of developing a municipal revitalization program as complicated and time-consuming, and therefore decided to develop the document through a non-statutory path.

The law emphasizes the need to conduct public participation at every stage of the revitalization process. However, both the analysis of the found data and the quantitative data obtained as part of this study confirm the numerous participation of stakeholders mainly at the programming stage. According to CSO data, in 2016-2019, social consultation in the Świętokrzyskie region was conducted primarily at the programming stage, and active forms dominated among consultation activities. The most common participatory techniques included: meetings, collection of comments in paper and electronic form, debates and surveys. Similar data is provided by the survey conducted using the CAWI/CATI method in the Świętokrzyskie region. The local community was primarily involved at the stage of program development, and its involvement decreased at subsequent stages of the revitalization process. An analysis of the public consultation reports shows that three

techniques dominate in the case of consultations on draft programs: collecting comments and proposals in paper and electronic form, holding open meetings and collecting comments orally. Two out of nine municipalities analyzed stand out due to the use of a wide range of participatory techniques (field research, in-depth interviews, debates, interviews, meetings, consultation points, surveys). In-depth interviews raised the issue of stakeholder groups involved in the participation process. Beneficiaries pointed to the varying involvement of different stakeholder groups in different cities, which is probably related to local conditions. On the other hand, they stressed in unison the negligible involvement of residents.

The implementation mechanisms adopted for Measure 6.5 streamlined the implementation of interventions and positively affected the progress of projects. In the case of financing rules, effectiveness was influenced in particular by the conditions related to the dominant cost category in the project, which cannot exceed 40% of eligible costs. Attention to ensuring appropriate proportions in spending allowed both a comprehensive approach to revitalization activities in the municipality and the achievement of broader effects of investments. The successful implementation of Measure 6.5 was also ensured by the subsidized form of support and the restriction of the type of beneficiary to municipalities. Since revitalization programs most often envisaged the implementation of individual projects by various entities, there was a risk that a significant part of them might not be ultimately implemented for various reasons. The principle adopted in the RDP 2014-2020 allowed municipalities to undertake projects in partnerships, thanks to which the offices took care of the course of revitalization processes. The two-stage selection of projects, allowing longer time for the preparation of complete project documentation and the lack of need to involve the beneficiary's financial resources for the preparation of project documentation before the announcement of the competition, should be evaluated positively.

The project selection criteria used in Measure 6.5 did not cause major problems for beneficiaries when preparing applications for funding. In addition, they favored projects that were comprehensive and responded in a reliable way to the problems of revitalization areas. Somewhat problematic were the criteria for the number of partners involved in the project and the impact of the project on job creation. The vast majority of beneficiaries involved other entities in their projects, but the main difficulty turned out to be obtaining them already at the stage of WoD submission. The projects involved a total of 83 partners, 36% of which were entities from the SME sector - most often local trade and service companies. However, the projects lacked cooperation in the PPP formula - the activities undertaken by the companies were independent tasks undertaken for its internal operations. Due to bonus for new jobs created through project implementation, almost all investments envisaged the creation of new full-time jobs [FTEs]. In most cases (84% of WoD), the creation of 3 FTEs was assumed, and a total of 110.5 FTEs were envisaged under Measure 6.5. At the implementation stage, both the creation and sustainability of jobs declared to be created are proving to be significant difficulties, which many beneficiaries are

currently facing. In view of the significant difficulties associated with this, it is recommended to abandon the bonus for the creation of new jobs within the framework of projects in the EU perspective 2021-2027. Within the framework of the RDPŚ 2014-2020, areas of strategic intervention were identified, which, however, were not given preference in Measure 6.5. Such areas include cities losing socio-economic functions and their functional areas, and among them are currently Starachowice, Ostrowiec Świętokrzyski, Skarżysko-Kamienna, Końskie, Busko-Zdrój and Jędrzejów. Given the special needs of medium-sized cities losing socio-economic functions, in the case of revitalization, it is recommended to apply preferences supporting the revitalization of OSI for these cities under the FEŚ 2021-2027.

The implementation of revitalization projects in the 2014-2020 perspective was associated with the occurrence of a number of unexpected factors with a decidedly adverse impact. The outbreak of the Covid-19 pandemic, a significant increase in the prices of, among other things, raw materials, construction materials and services compounded by inflation, the outbreak of war in Ukraine are the most important external factors that in many cases caused changes in the material scope of projects and time shifts in their implementation. It should also be emphasized that the specifics of revitalization projects are diverse and complicated, a given investment consists of several to a dozen tasks implemented in parallel, often by several partners. Most of the tasks, especially if they involve infrastructure, require the preparation of separate technical documentation, obtaining permits and administrative decisions, including agreements with institutions, conducting tenders based on the public procurement law. Problems arising in the implementation of a given task impinge on changes in the timing and implementation of the entire project. Nevertheless, despite the occurrence of a number of problems and extraordinary difficulties that could not be foreseen at the stage of programming and intervention planning, revitalization projects co-financed from the funds of the RDPŚ 2014-2020 will be successful, this is confirmed by the achieved indicators describing the effects of the intervention.

Revitalization projects implemented under Measure 6.5 were comprehensive in nature. The bundles of various tasks implemented as part of the projects responded to social problems in various spheres, but to the greatest extent they concerned activities aimed at addressing the needs in spatial-functional and technical issues, in terms of organizing and making public spaces more attractive, creating places for integration, recreation and education of residents, increasing the level of security through the modernization of technical infrastructure and installation of monitoring and lighting, as well as improving accessibility, including for people with disabilities. Activities in the economic sphere (improving investment attractiveness, creating new jobs) and environmental (reducing low emissions, improving energy efficiency, increasing green space) were included in the implemented projects, but their scale was not as significant as in the case of the spatial-functional and technical spheres. It is recommended to continue to give preference under specific objective 5(i) and 5(ii) of the FEŚ 2021-2027 to projects that provide for activities in terms of the impact of investments on solving problems in individual spheres, diagnosed in the

revitalization area. In doing so, applicants should be required to demonstrate what needs in a particular sphere the project will address and how they will be met.

The comprehensiveness of the projects was also fostered by the assumption that only the municipal government could be the beneficiary of the project, with the possibility of carrying out investments in partnership with other entities allowed. This is because the municipalities assumed responsibility for creating an overall vision for the project to be implemented, based on the diagnosed needs, and gathered ideas put forward by the partners. This prevented the piecemeal nature of the activities carried out. An additional solution that strengthened the comprehensiveness of projects was also the limitation of the dominant cost category in the project to a maximum of 40% of eligible costs, which prevented a situation in which the entire project would be based on one type of activity.

Within the framework of Measure 6.5, preference was given to projects that were complementary to other activities implemented or planned for implementation. These links were most often to projects financed from other Measures of the RDPŚ 2014-2020, as well as investments implemented under the ERDF of the RDPŚ 2007-2013, RDP 2007-2013 and OPKL 2007-2013. Related infrastructure projects concerned the reconstruction or adaptation, and often thermal modernization of public buildings with cultural, educational, welfare, social or administrative functions, the creation of recreational and sports spaces or facilities, the improvement of business conditions, the reconstruction of local roads and pedestrian and bicycle routes, and the modernization of the water and sewage system. Complementary ESF-funded projects involved activities aimed at the development of social services, vocational activation, education and the spread of nursery care.

The survey shows that by combining projects from different sources, it was possible to implement a number of complementary projects, which achieved a number of effects, including the renewal of neglected and under-invested public spaces, improved safety, increased quality and accessibility of provided cultural, educational, recreational and sports services, as well as increased integration and building of interpersonal relations and social and professional activation of residents. The call also applied the principle that revitalization projects should implement the objectives of the ESF, which promoted the development of such a set of activities that took into account the impact on the local community. This provision, however, did not require the actual linking of projects with social activities, so it is difficult to identify such investments in which the created or modernized infrastructure would be used for the implementation of "soft" projects.

In accordance with the adopted assumptions of the RDPŚ 2014-2020, the intervention implemented under OP 6 Urban Development, Measure 6.5. directly - fulfills the provisions of the EU horizontal principle of equal opportunities and non-discrimination, including accessibility for people with disabilities. The message of the intervention was to undertake comprehensive revitalization measures that respond to the needs of society, with particular attention to disadvantaged groups (including the elderly, disabled, vulnerable to discrimination) enabling their integration with the environment through the elimination of

barriers such as physical, social or informational. During interviews with the MA RDPŚ 2014-2020 and beneficiaries, interviewees confirmed that an essential element for each investment implemented under Measure 6.5 was the provision of solutions dedicated to disadvantaged groups. All revitalization projects that received funding from the RDPŚ 2014-2020 were characterized by a positive impact on the principle of equal opportunities for women and men and non-discrimination. Buildings, areas, public spaces, parking lots have been adapted for people with disabilities, in addition, access to the cultural offer has been increased and its adaptation to the needs and expectations of diverse audiences, including audiences at risk of social exclusion. The supported facilities will host events accessible to all audiences regardless of gender, race or ethnicity, religion or belief, disability, age or sexual orientation.

The main effects of the projects in terms of socio-economic development include improved quality of life for residents and safety in the revitalization area, as well as increased integration and activity of the local community. The least noticeable changes are those related to increasing entrepreneurship, increasing employment opportunities and reducing poverty and social exclusion. The effects in the physical sphere, in the first place, include improved accessibility, condition and comfort of infrastructure and social services. In addition, investments have played an important role in improving access to green space and improving the state of technical infrastructure, although few projects allow significant improvements in air quality. The most noticeable effects from the field of spatial development are mainly those related to enhancing the attractiveness of the village center. An important component of the projects were activities related to improving the aesthetics and functionality of public spaces, which has an impact on improving the overall image of the revitalization area and the comfort of residents.

Revitalization still remains an important element of conducting development policy in municipalities, and further interest in activities in this area should be expected within the framework of EFŚ 2021-2027. Non-refundable grants are the preferred form of financing investments in this area. It is also recommended that projects be selected in a competitive mode, due to the need for projects that stand out in terms of quality and comprehensive approach to solving the problems of revitalization areas. Observed benefits from the implementation of projects by municipalities as coordinators, allow us to conclude the legitimacy of continuing to provide support to only one type of beneficiary, allowing the involvement of partners. In addition, support for rural areas under specific objective 5(ii) should take into account their specific conditions and needs, which are different than in cities. It is recommended to continue to give preference to projects showing direct links with other activities of a social nature. Revitalization of post-industrial, post-military and post-oil areas should be given greater importance taking into account the special revitalization needs of these types of areas resulting from the loss of important functions.

1. Wprowadzenie

Cel badania

Głównym celem badania była ocena wpływu działań rewitalizacyjnych współfinansowanych ze środków RPOWŚ 2014-2020 na sytuację społeczno-ekonomiczną na obszarach zdegradowanych.

Cele szczegółowe badania:

1. Ocena efektu wzmocnienia rozwoju społeczno – gospodarczego, fizycznego i przestrzennego obszarów miejskich w tym przemysłowych;
2. Ocena komplementarności działań podejmowanych w perspektywie finansowej 2007 - 2013 oraz komplementarności międzyfunduszowej;
3. Wskazanie rekomendacji mających na celu realizację działań rewitalizacyjnych w perspektywie 2021-2027 w województwie świętokrzyskim.

Kryteria ewaluacyjne

- Użyteczność – rozumiana jako przydatność interwencji w kontekście rozwiązania zdiagnozowanych problemów oraz zaspokajania potrzeb w zakresie rewitalizacji;
- Skuteczność – rozumiana jako ocena stopnia realizacji zakładanych celów interwencji w odniesieniu do rzeczywistych efektów ich realizacji;
- Efektywność – rozumiana jako relacje pomiędzy poniesionymi nakładami/kosztami a osiągniętymi efektami/rezultatami;
- Trwałość (przewidywana) – rozumiana jako utrzymanie efektów realizacji wspartych inwestycji po zakończeniu interwencji.

Odbiorcy raportu

- Zarząd Województwa Świętokrzyskiego, który pełni funkcję Instytucji Zarządzającej RPOWŚ 2014-2020,
- Wnioskodawcy i beneficjenci RPOWŚ 2014-2020,
- Władze regionalne i lokalne,
- Komisja Europejska.

Informacje o przedmiocie badania

Badaniem objęto Działanie 6.5 Rewitalizacja obszarów miejskich i wiejskich. Celem, jaki wyznaczono stał się wzmocniony rozwój społeczno-gospodarczy, fizyczny i przestrzenny obszarów miejskich, w tym przemysłowych. Jego osiągnięcie miało zostać zrealizowane poprzez wsparcie projektów:

- z zakresu przebudowy, adaptacji zdegradowanych budynków, obiektów, terenów i przestrzeni w celu przywrócenia lub nadania im nowych funkcji społecznych, gospodarczych, edukacyjnych, kulturalnych lub rekreacyjnych,

- wynikających z programów rewitalizacji,
- kompleksowych i zintegrowanych,
- wykazujących komplementarność z inwestycjami w ramach EFS,
- wspierających integrację społeczną, przyczyniających się do zmniejszenia ubóstwa oraz prowadzących do zwiększenia szans zatrudnienia.

Alokacja przeznaczona na wsparcie projektów rewitalizacyjnych wyniosła 58,8 mln EUR. Do momentu realizacji badania wspartych zostało 37 beneficjentów, a poziom wykorzystania alokacji w podpisanych umowach o dofinansowanie wyniósł 91,3%.

2. Metodologia i opis przebiegu badania

W ramach niniejszego badania zastosowano następujące metody badawcze:

Analiza danych zastanych (desk research)

W ramach desk research przeprowadzono analizę następujących grup dokumentów:

- Dokumenty programowe i strategiczne,
- Rozporządzenia, ustawy, wytyczne,
- Dane związane z wdrażaniem RPOWŚ 2014-2020,
- Wyniki zrealizowanych analiz i badań ewaluacyjnych,
- Programy rewitalizacji gmin województwa świętokrzyskiego objętych badaniem.

Indywidualne wywiady pogłębione

Indywidualne wywiady pogłębione zostały przeprowadzone z:

- Przedstawicielami Instytucji Zarządzającej RPOWŚ 2014-2020,
- Członkiem Zespołu ds. Rewitalizacji w Urzędzie Marszałkowskim Województwa Świętokrzyskiego,
- Beneficjentami projektów, z którymi podpisano umowy i którzy w ramach realizacji zadania dotyczącego wzmacniania zdolności JST do programowania i wdrażania działań rewitalizacyjnych są na zaawansowanym etapie prac dotyczących tworzenia/aktualizacji Gminnych Planów Rewitalizacji,
- Ekspertami dziedzinowymi z zakresu rewitalizacji.

CAWI/CATI z beneficjentami

Badanie ilościowe zostało przeprowadzone z wykorzystaniem mieszanych technik CAWI i CATI (*mix mode*). Ankiety w formie CAWI/CATI przeprowadzone zostały z beneficjentami Działania 6.5 RPOWŚ 2014-2020.

CATI z mieszkańcami

Badanie ilościowe metodą CATI przeprowadzono z mieszkańcami gmin, w których realizowane były/są projekty w ramach Działania 6.5 RPOWŚ 2014-2020. W każdej gminie

objętej wsparciem udział w badaniu wzięło 10 mieszkańców. Łącznie przeprowadzono 370 ankiet.

Studia przypadku

Zrealizowane zostały 3 studia przypadku, których jednostką były projekty realizowane w ramach Działania 6.5 RPOWŚ 2014-2020 w Starachowicach, Ostrowcu Świętokrzyskim i Chęcinach. Dla każdego studium przypadku Wykonawca przeprowadził 1 wywiad pogłębiony z beneficjentem realizującym dany projekt.

Warsztat ewaluacyjny

W spotkaniu wzięli udział przedstawiciele IZ RPOWŚ 2014-2020. W ramach spotkania omówiono wnioski i rekomendacje z badania.

3. Wyniki badania

3.1 Programy rewitalizacji i bariery podczas ich tworzenia

Zgodnie z art. 3 ust. 1 ustawy o rewitalizacji samorząd gminny pełni najważniejszą rolę w systemie zarządzania i wdrażania procesów rewitalizacji w Polsce. Ustawa o rewitalizacji uznaje przygotowanie, koordynowanie i tworzenie warunków do prowadzenia rewitalizacji, a także jej prowadzenie w zakresie właściwości gminy za zadanie własne gminy. W związku z obowiązującym do roku 2023 okresem przejściowym, gminy w tym okresie mają możliwość prowadzenia rewitalizacji na podstawie jednego z dwóch typów programów:

- gminnego programu rewitalizacji (dalej GPR) uchwalanego na podstawie art. 14 ust. 1 ustawy z dnia 9 października 2015 roku o rewitalizacji;
- programu rewitalizacji (dalej PR) uchwalanego na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 6 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (tj. Dz. U. z 2021 r. poz. 1372, 1834), w związku z *Wytycznymi w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020 (dalej Wytyczne)*.

Wymienione powyżej akty prawne w odmienny sposób definiują wymogi dotyczące trybu przygotowania programów rewitalizacji. Zasadnicze różnice dotyczą okresu obowiązywania dokumentu, procedury przygotowania tych programów, w tym w szczególności w odniesieniu do realizacji zasady partnerstwa i partycypacji społecznej oraz możliwości skorzystania z dodatkowych instrumentów. Ustawa o samorządzie gminnym, w przeciwieństwie do ustawy o rewitalizacji, nie określa procedury opracowania programu rewitalizacji, ani wymogów w zakresie jego minimalnej zawartości, które zostały uregulowane w Wytycznych w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020 (dalej Wytyczne). W przypadku programów uchwalanych w ścieżce pozaustawowej o formach i zakresie konsultacji społecznych decyduje gmina i obowiązujące na jej terenie regulacje prawa miejscowego związane z zasadami prowadzenia konsultacji społecznych. W odróżnieniu od PR procedura opracowywania programów ustawowych określa techniki i sposób prowadzenia konsultacji społecznych. Ponadto ustawa o rewitalizacji wprowadza konieczność przyjęcia dodatkowych uchwał wymagających skonsultowania, tj. uchwały o wyznaczeniu obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji oraz o Komitecie Rewitalizacji. Warto również podkreślić, że najbardziej widoczne różnice między PR a GPR dotyczą skutków prawnych przyjęcia konkretnego programu. W przypadku programów rewitalizacji uchwalonych w ścieżce pozaustawowej gmina nie może skorzystać z instrumentów określonych w ustawie (tj. Specjalna Strefa, Miejscowy Plan Rewitalizacji)¹.

¹ Jadach-Sepiolo A. (red.), Gminny Program Rewitalizacji. Praktyczny poradnik dla mieszkańców i władz lokalnych, Warszawa 2018, s. 139.

O możliwości uzyskania dofinansowania z funduszy unijnych decyduje nie rodzaj programu, ale umieszczenie go w wykazie pozytywnie zweryfikowanych programów rewitalizacji (dalej Wykaz). Wpis ten warunkuje spełnienie norm formalnych i merytorycznych wynikających z Wytycznych. W trosce o pozytywną ocenę programu, gminy, które zdecydowały się na opracowanie programu w ścieżce pozaustawowej, uwzględniają przy opracowaniu PR wymogi wynikające z Wytycznych. Definiują one podstawowe pojęcia dotyczące procesu rewitalizacji, określają zasady prowadzenia rewitalizacji (kompleksowości, koncentracji, partnerstwa i partycypacji oraz komplementarności), a także minimalną zawartość dokumentu. W Wytycznych określono także podstawowe elementy programów rewitalizacji, które podlegają ocenie przez Instytucję Zarządzającą regionalnym programem operacyjnym (dalej IZ RPO), a w konsekwencji są kluczowe dla umieszczenia programu w Wykazie. Opracowanie programu zgodnego z Wytycznymi pod wieloma względami upodabnia zatem ten program do GPR.

Weryfikacja programów rewitalizacji opracowanych przez gminy województwa świętokrzyskiego dokonywana była na podstawie karty oceny programu i odbywała się poprzez ocenę 9 kryteriów tj. powiązanie z dokumentami gminy, diagnoza, obszar rewitalizacji, partycypacja społeczna, cele i kierunki działań, projekty/przedsięwzięcia, ramy finansowe, wdrożenie, monitoring i ewaluacja oraz cechy programu rewitalizacji. Umieszczenie programu w Wykazie oznacza zatem, że program spełnia wymogi wynikające z Wytycznych, i tym samym odpowiada zapisom Umowy Partnerstwa, dając możliwość korzystania z funduszy unijnych (RPOWŚ 2014-2020) na realizację projektów wynikających z programu. Należy jednak podkreślić, że wpis programu do Wykazu uprawnia do wnioskowania o wsparcie projektu ujętego w programie ze środków RPO, nie jest natomiast jednoznaczne z gwarancją dofinansowania projektów, które wynikają z programów rewitalizacji. Wytyczne nałożyły na zarządy województw obowiązek bieżącej aktualizacji Wykazu. Wykaz zawiera spis wszystkich programów rewitalizacji wraz z datą ich uchwalenia, dla których przeprowadzono z wynikiem pozytywnym weryfikację spełnienia wymogów dotyczących cech i elementów programów określonych w Wytycznych. Od połowy 2023 r. planowane jest utworzenie Wykazu Gminnych Programów Rewitalizacji Województwa Świętokrzyskiego. W Wykazie umieszczane będą wyłącznie GPR pełniące funkcje strategii IIT.

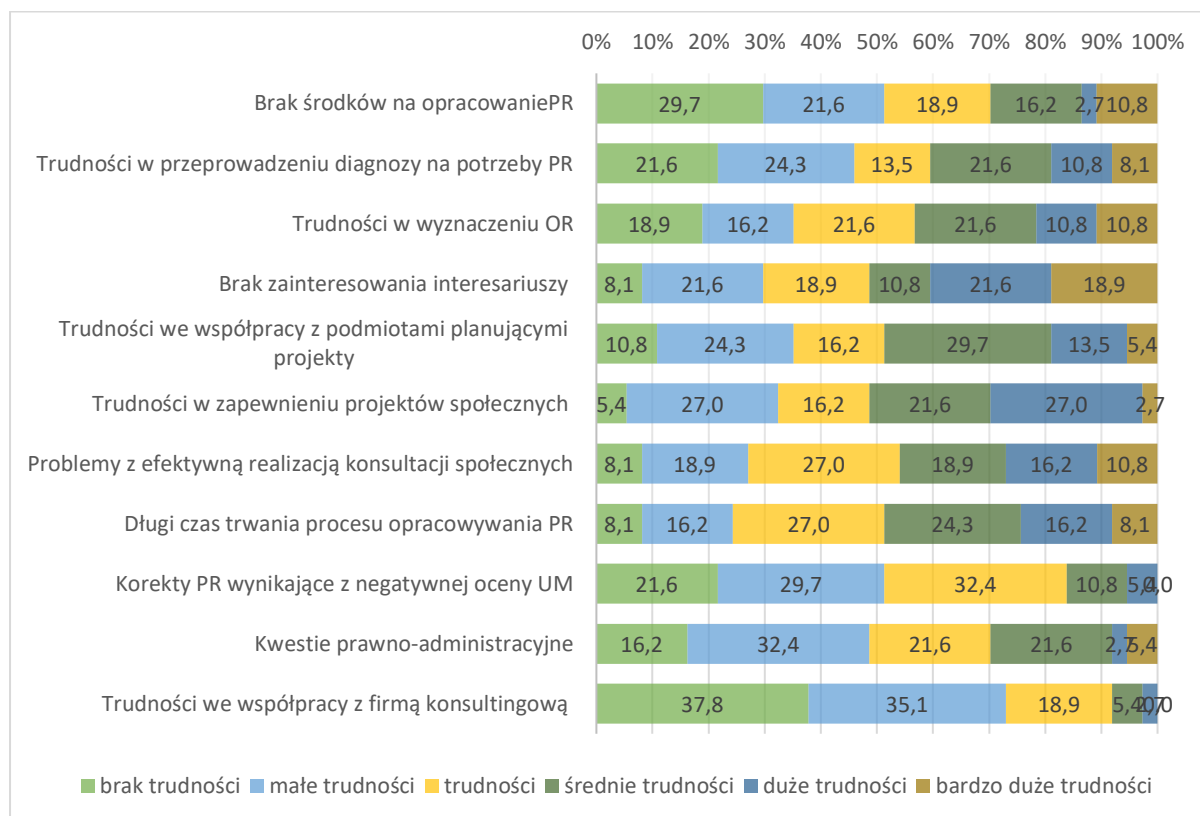
Ważne wnioski dotyczące barier i trudności przy opracowywaniu programów rewitalizacji dostarcza ewaluacja pt. Badanie systemu zarządzania i wdrażania procesów rewitalizacji w Polsce. Jednym z głównych problemów okazał się wybór ścieżki prawnej związanej z procedurą uchwalenia programu rewitalizacji. Samorządy lokalne postrzegały proces przyjęcia programów ustawowych za czasochłonny i skomplikowany, w konsekwencji decydując się najczęściej na opracowanie programu w ścieżce pozaustawowej. Kolejny problem dotyczył przeprowadzenia diagnozy delimitacyjnej gminy pod kątem zjawisk kryzysowych, na podstawie której wyznacza się obszar zdegradowany i obszar rewitalizacji.

Trudności związane były z podziałem obszaru gminy na jednostki analizy i z pozyskaniem danych statystycznych niezbędnych do wykonania analiz. Wynikały one przede wszystkim z braku doświadczenia gmin w zakresie prowadzenia wewnętrznych analiz statystycznych. Problematyczne okazało się również ujednoczenie danych w związku z ich pozyskiwaniem od różnych podmiotów i o różnym zasięgu, a także sam dostęp do danych, w związku z brakiem ustawowego przymusu ich udostępnienia przez organy nimi dysponujące. Trudności dotyczyły również pozyskania podkładów mapowych, a także tworzenia kartogramów i kartodiagramów przedstawiających rozkład negatywnych zjawisk na poziomie wewnątrzmijskim, wynikających z braku doświadczenia w tym zakresie. Innym istotnym problemem, na który napotykały samorządy gminne na etapie przygotowywania programów rewitalizacji, był zaburzony społeczny odbiór tego procesu, wynikający głównie z braku zrozumienia idei rewitalizacji. Interesariusze biorący udział w procesie delimitacji obszaru zdegradowanego obawiali się utraty atrakcyjności swojego miejsca zamieszkania bądź pracy poprzez określenie go jako “kryzysowy” i “zdegradowany”². Pomimo, że rewitalizacja jest zadaniem własnym gminy, większość z nich skorzystała przy sporządzeniu programu z usług podmiotów zewnętrznych. Z informacji uzyskanych od respondentów biorących udział w wywiadach pogłębionych wynika, że o zleceniu opracowania programu podmiotowi zewnętrznemu zdecydowało przekonanie, że pracownicy urzędu gminy nie będą w stanie opracować dokumentu, który odpowiadałby wymogom ustawowym i Wytycznym. Pracownicy urzędu marszałkowskiego wskazali na problem braku zaangażowania się części gmin w proces opracowywania programu powstającego w ramach usługi doradczej.

Analiza danych zastanych została uzupełniona o dane ilościowe pozyskane w ramach badania z beneficjentami projektów rewitalizacyjnych, którzy zostali zapytani o trudności, które pojawiały się podczas tworzenia programu rewitalizacji w perspektywie unijnej 2014-2020.

² Instytut Rozwoju Miast i Regionów, Ecorys Polska, Badanie systemu zarządzania i wdrażania procesów rewitalizacji w Polsce, Warszawa 2020, s.121-123.

Wykres 1. Rozkład odpowiedzi na pytanie „Jak w skali od 0 do 5 (gdzie „0” oznacza brak trudności, „1” oznacza bardzo małe trudności, a „5” oznacza bardzo duże trudności) określają Państwo trudności pojawiające się podczas tworzenia programu rewitalizacji?” [%]

Źródło: Badanie ilościowe z beneficjentami, N=37.

Zgodnie z wynikiem badania CAWI/CATI z beneficjentami projektów rewitalizacyjnych, najmniejsze trudności sprawiła gminom współpraca z podmiotem doradczym/firmą konsultingową wspierającym(ą) gminę w procesie tworzenia programu rewitalizacji (73% wskazało na brak lub małe trudności), zapewnienie środków na opracowanie programów rewitalizacji i konieczność korekty programu wynikającej z negatywnej oceny Urzędu Marszałkowskiego (51%) oraz przeprowadzenie diagnozy na potrzeby opracowania programu i kwestie prawno-administracyjne, związane z podejmowaniem uchwał rady gminy przy aktualizacji programu rewitalizacji (blisko 50%). Niemal 35% ankietowanych gmin wskazało na brak lub małe trudności związane z wyznaczeniem obszaru rewitalizacji zgodnie z ustawą o rewitalizacji oraz ze współpracą z podmiotami planującymi projekty rewitalizacyjne. Przy czym co piąty ankietowany wskazał, że gmina miała duże lub bardzo duże trudności z delimitacją obszaru rewitalizacji i współpracą z interesariuszami zamierzającymi realizować przedsięwzięcia rewitalizacyjne. Jako największą trudność podczas tworzenia programu rewitalizacji gminy wskazały na brak zainteresowania lokalnej społeczności i innych interesariuszy procesem tworzenia i konsultacji programu (40%). Należy jednak podkreślić, że prawie co trzecia gmina (30%) nie miała żadnych lub miała niewielkie trudności z zaangażowaniem interesariuszy. W prawie co trzeciej gminie wskazano na duże lub bardzo duże trudności z zapewnieniem projektów społecznych

(„miękkich”) w ramach programu (30%) i efektywną realizację konsultacji społecznych (27%), a w prawie co czwartej związane z długim czasem trwania procesu opracowywania programów rewitalizacji (24%). Należy jednak podkreślić, że taki sam lub podobny odsetek ankietowanych wskazał na brak lub małe trudności w przypadku tych trzech wyżej wymienionych kwestii. Powyższe wyniki badań mogą wynikać z różnego potencjału administracyjnego gmin, a także doświadczenia, jakim dysponują one w zakresie organizacji procesu rewitalizacji. W większych miastach za proces ten odpowiadają z reguły kilkunastoosobowe zespoły, natomiast w gminach miejsko-wiejskich lub wiejskich pojedyncze osoby, prowadzące zadania z zakresu rewitalizacji jako dodatkowe w ramach swoich dotychczasowych obowiązków. W związku z powyższym rekomenduje się przeprowadzenie szkoleń dedykowanych jst z województwa świętokrzyskiego, dotyczących praktycznych kwestii związanych z partycypacją społeczną, podkreślające ideę rewitalizacji i istotę udziału interesariuszy na każdym etapie procesu, w celu zapewnienia skutecznej realizacji programu rewitalizacji. Równolegle należy zapewnić gminom możliwości indywidualnego wsparcia doradczego w celu umożliwienia rozwiązywania konkretnych problemów wynikających z procesu tworzenia GPR lub ich wdrażania, uznając za zasadne kontynuowanie projektów doradczych w zakresie rewitalizacji.

Uzupełnieniem powyższych danych ilościowych są dane jakościowe pozyskane w ramach wywiadów z beneficjentami projektów rewitalizacyjnych: z przedstawicielami Urzędu Marszałkowskiego, członkami Zespołu ds. Rewitalizacji i ekspertami z zakresu rewitalizacji.

W ramach wywiadów pogłębionych z beneficjentami wskazano na trudności z delimitacją obszaru rewitalizacji, związane z problemem pozyskania danych oraz długotrwałym procesem ich pozyskiwania, brakiem aktualnych podkładów mapowych, a także na obawy gmin związane ze sporządzeniem programu zgodnie ze ścieżką ustawową, wynikające głównie z braku doświadczenia w tym zakresie. Przy czym należy zaznaczyć, że jedna z gmin wskazała na brak problemów z pozyskaniem danych, podkreślając dobrą i sprawną współpracę z jednostkami, które przekazały te dane. Problematyczne okazało się również zaangażowanie lokalnej społeczności w proces partycypacji, w szczególności na etapie opracowywania dokumentu. Ponadto podkreślono, że opracowanie gminnego programu rewitalizacji w zestawieniu z programem opracowywanym w ścieżce pozaustawowej jest procesem bardziej czasochłonnym.

Z analizy treści wywiadów z pracownikami Urzędu Marszałkowskiego wynika, że za jedno z największych wyzwań uznano nakłonienie gmin do opracowania lub aktualizacji programu rewitalizacji. Gminy borykały się również z problemem trafnego doboru wskaźników w celu wyznaczenia obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji oraz ich poprawnego interpretowania. Wskazano również na problem braku odniesienia się do monitorowania i ewaluacji programów w treści programów lub nieprecyzyjnego formułowania zasad w tym zakresie. Podkreślono, że wskaźniki monitorowania były często dobierane błędnie, dla

całego obszaru gminy, a nie dla konkretnie wyznaczonego obszaru. Za problematyczny uznano również brak zaangażowania w proces rewitalizacji społeczności i władz lokalnych.

Analiza treści wywiadów pogłębionych z beneficjentami projektów rewitalizacyjnych i pracownikami UM wskazuje na trudności związane z wyznaczeniem obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji wynikające głównie z braku doświadczenia gmin w zakresie prowadzenia analiz wewnętrznych (m.in. pozyskania i ujednoczenia danych, doboru właściwych wskaźników i ich interpretacji). Problematiczne okazało się również zaangażowanie interesariuszy w proces rewitalizacji. Ponadto gminy postrzegały proces opracowywania gminnego programu rewitalizacji z reguły jako skomplikowany i czasochłonny, w związku z czym decydowały się na opracowanie dokumentu w ścieżce pozaustawowej. Z uwagi na identyfikowane problemy, rekomendowane jest przeprowadzenie szkoleń dotyczących delimitacji obszarów zdegradowanych i obszarów rewitalizacji, w ramach których promowane będą metody prowadzenia analiz wewnętrznych.

Zdaniem jednego z ekspertów problem braku zaangażowania społeczności lokalnej nie dotyczy tylko projektów rewitalizacyjnych, jest to ogólnopolski trend, związany między innymi z brakiem zaufania społeczeństwa do władz na różnym szczeblu. Poprzednia perspektywa dała gminom możliwość uczenia się, jak prowadzić partycypację społeczną na poziomie lokalnym. Gminy zdobywały doświadczenie w tym zakresie właśnie w ramach sporządzania programów rewitalizacji. Jak podkreślono, założeniem ustawy o rewitalizacji jest stymulowanie udziału różnych grup interesariuszy, a doświadczenia w zakresie udziału społeczności lokalnej w procesie rewitalizacji zdobyte w perspektywie 2014-2020 będą owocowały w kolejnych latach. Niemniej, opracowanie programu ustawowego było postrzegane jako trudniejsze, ponieważ ustawa narzucała gminom obowiązek większego udziału społeczności lokalnej w procesie rewitalizacji. Kluczowe jest nie tylko włącznie interesariuszy na etapie programowania, ale także ich udział na kolejnych etapach procesu rewitalizacji. Aby podtrzymać aktywny udział interesariuszy w procesie rewitalizacji, konieczne jest stałe monitorowanie i informowanie o osiągniętych efektach. Innym istotnym warunkiem, jest danie interesariuszom poczucia sprawczości, co wiąże z ich aktywnym włączeniem w proces opracowywania programu i w konsekwencji wzięciem pod uwagę zgłaszanych przez nich uwag. Poczucie sprawczości może zagwarantować także wdrażanie tzw. mikro projektów przy okazji dyskusji nad całym programem/poszczególnymi projektami. Nowatorskie rozwiązania w tym zakresie zostały wypracowane w projekcie "Modelowa Rewitalizacja Miast".

Inny ekspert wskazał na problem nieprawidłowej interpretacji zapisów ustawy o rewitalizacji. Zdaniem eksperta należy rozróżnić dwa procesy – proces konsultacji projektów uchwał i partycypację społeczną, czyli aktywne włączenie interesariuszy w opracowywanie tych dokumentów. Proces konsultacji projektów uchwał może sprawiać lokalnej

społeczności pewne trudności. Aby wyjść jej naprzeciw, należy dostosować termin i formę konsultacji do lokalnych uwarunkowań. Istotne znaczenie ma także przejrzyste i czytelne prezentowanie projektów uchwał, w tym także map, których odczyt może ułatwić zastosowanie oznaczeń topograficznych. W tym zakresie konieczne może się okazać zorganizowanie warsztatów, czy też bezpośrednich spotkań z udziałem moderatora, który w sposób przystępny przedstawi założenia projektowe omawianych dokumentów. Punktem wyjścia konsultacji społecznych powinno być dokładne zdiagnozowanie lokalnych interesariuszy, a także określenie informacji, które należy od nich uzyskać. Dopiero w następnym kroku należy dobrać odpowiednie techniki i narzędzia. Niestety, w polskiej praktyce konsultacje społeczne zaczynają się często od zrobienia ankiety, bez brania pod uwagę wyżej wymienionych kwestii. W przypadku osób nie zainteresowanych, mniej aktywnych, należy zastosować zindywidualizowane formy, tzn. takie, które są do nich specjalnie zaadresowane, a także dostosować miejsce i czas spotkania do ich preferencji (np. punkty konsultacyjne, warsztaty plenerowe, spacer studyjny, wywiady). Takie podejście wymaga odpowiednich zasobów kadrowych, a także pewnego rodzaju elastyczności w pracy (np. pracy w weekend), na co nie każdy urząd był gotowy. Kluczowe znaczenie ma także właściwe rozpowszechnianie informacji o samym procesie, w niektórych gminach dobrze sprawdzają się dawniej praktykowane formy informowania społeczeństwa, np. za pośrednictwem ogłoszeń parafialnych, klubów seniora czy też organizacji pozarządowych. W rozmowie podkreślono fasadowość prowadzonych działań partycypacyjnych, skutkującą brakiem realnego zaangażowania interesariuszy w proces opracowywania projektów uchwał i programów, i w konsekwencji przedstawienie im gotowych założeń programowych, których autorami są władze miasta. Innym istotnym problemem związanym z zaangażowaniem społeczności lokalnej w proces rewitalizacji z wykorzystaniem różnych form/technik, są związane z tym koszty. Dobrym przykładem jest zestawienie wykorzystanych narzędzi i otrzymanego wsparcia w procesie konsultacji społecznych przez miasto pilotażowe, z gminami, które nie miały możliwości uczestniczenia w takim programie.

Eksperti z zakresu dziedziny rewitalizacji podkreślili problem niskiego zaangażowania społeczności lokalnej przy opracowywaniu programów rewitalizacji, wskazali na niewłaściwe interpretowanie zapisów ustawowych w zakresie partycypacji i zaproponowali działania mające na celu podniesienie udziału interesariuszy w procesie rewitalizacji. Podkreślili jednocześnie, że przeprowadzenie konsultacji społecznych, zapewniających aktywny i realny wpływ społeczności lokalnej w procesie rewitalizacji, wymaga wsparcia merytorycznego ze strony Zespołu ds. Rewitalizacji. W związku z tym, rekomendowane jest kontynuowanie wsparcia doradczego gmin w zakresie partycypacji społecznej. Istotne jest zapewnienie oferty doraźnego doradztwa świadczonego przez Zespół ds. Rewitalizacji, dotyczącego zidentyfikowania grupy interesariuszy, doboru właściwej formy partycypacji i jej praktycznego wdrożenia. Ponadto, opracowanie katalogu dobrych praktyk z zakresu

partycypacji społecznej może umożliwić Zespołowi ds. Rewitalizacji świadczenie usług doradczych w tym zakresie.

W ramach ewaluacji postawione zostało także pytanie dotyczące oceny mechanizmów opiniowania i akceptowania programów rewitalizacji, wprowadzonych przez samorząd regionalny. Zgodnie z Wytycznymi, głównym zadaniem IZ RPO w zakresie rewitalizacji jest zaprojektowanie rozwiązań, które umożliwią gminom realizację skoordynowanych projektów rewitalizacyjnych, obejmujących różne sfery i działania, w ramach różnych priorytetów inwestycyjnych. Wiązało się to ze wsparciem gmin w procesie opracowywania programów rewitalizacji i ich weryfikacją pod kątem spełniania wymogów zawartych w Wytycznych oraz organizacją naborów w konkursach o dofinansowanie projektów rewitalizacyjnych wynikających z programów rewitalizacji. W tym celu powoływano w urzędach marszałkowskich Zespoły ds. Rewitalizacji. W województwie świętokrzyskim wspomniany powyżej zespół został powołany na lata 2020-2022. W perspektywie 2014-2020 nie uchwalono regulaminu wpisu do wykazu programów rewitalizacji. Do oceny programów rewitalizacji wykorzystano kartę oceny programu, która została opracowana przy współpracy z ekspertem zewnętrznym. Wykaz pozytywnie zweryfikowanych programów podaje się do publicznej wiadomości na stronie internetowej <http://www.2014-2020.rpo-swietokrzyskie.pl/>³. Z końcem roku 2017 w Wykazie widniało 76 programów, w tym 10 programów przyjęto na podstawie ustawy o rewitalizacji. W połowie⁴ 2020 roku Wykaz⁵ został zaktualizowany, w wyniku czego został rozszerzony o kolejne 17 programów, przyjętych w latach 2017 (4 programy), 2018 (12 programów) i 2019 (1 program). Przewagę (82%) stanowiły programy opracowane w ścieżce pozaustawowej. Należy zaznaczyć, że w perspektywie 2021-2027 planowane jest opracowanie Zasad opiniowania gminnych programów rewitalizacji w województwie świętokrzyskim w perspektywie finansowej na lata 2021-2027. W treści tego dokumentu należałoby uwzględnić wymóg związany z obowiązkiem przekazywania przez gminy map cyfrowych obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji UM przy opiniowaniu gminnych programów rewitalizacji. Obowiązek ten wynika z treści dokumentu "Zasady realizacji instrumentów terytorialnych w Polsce w perspektywie finansowej UE na lata 2021-2027".

Rekomendacja: Rekomenduje się uzupełnienie nowo opracowywanych Zasad opiniowania gminnych programów rewitalizacji w województwie świętokrzyskim w perspektywie finansowej na lata 2021-2027 o wymóg dotyczący przekazywania map cyfrowych przy opiniowaniu programów rewitalizacji.

³ Uchwała nr 3106/2017r. Zarządu Województwa Świętokrzyskiego z dnia 17.10.2017r. w sprawie: zatwierdzenia i przyjęcia „Wykazu Programów Rewitalizacji Województwa Świętokrzyskiego”.

⁴ Uchwała nr 2137/20 Zarządu Województwa Świętokrzyskiego z dnia 27.05. 2020 r. w sprawie: zatwierdzenia i przyjęcia „Wykazu Programów Rewitalizacji Województwa Świętokrzyskiego”.

⁵ Uchwała nr 3106/2017r. Zarządu Województwa Świętokrzyskiego z dnia 17.10.2017r. w sprawie: zatwierdzenia i przyjęcia „Wykazu Programów Rewitalizacji Województwa Świętokrzyskiego”.

Badania realizowane na potrzeby ewaluacji pn. Badanie systemu zarządzania i wdrażania procesów rewitalizacji w Polsce wykazały, że gminy pozytywnie oceniają wsparcie urzędów marszałkowskich. Szczególne znaczenie miała dla nich możliwość stałego kontaktu z Zespołami ds. rewitalizacji, zarówno w postaci bezpośrednich spotkań, jak i rozmów telefonicznych. Pozytywnie zostały ocenione również spotkania informacyjne i szkolenia mające na celu podniesienie wiedzy i kompetencji pracowników urzędów gminy. W badaniu wykazano potrzebę kontynuacji wsparcia doradczego i szkoleniowego organizowanego przez urzędy marszałkowskie. Mniej przychylnie został oceniony proces oceny programów rewitalizacji. Związane to było z koniecznością wielokrotnej poprawy programów oraz niskim poziomem elastyczności zespołów w urzędach marszałkowskich. W związku z dużym obciążeniem zespołów, wynikającym z weryfikacji dużej liczby programów, dochodziło często do opóźnień⁶.

W raporcie Najwyższej Izby Kontroli pt. Realizacja programów rewitalizacji i ich efekty podkreślono, że urzędy marszałkowskie były przygotowane w sposób odpowiedni do potrzeb i skali realizowanych zadań z zakresu wsparcia rewitalizacji. Kontrola wykazała również, że nabory wniosków w ramach działań dotyczących rewitalizacji odbyły się zgodnie z przyjętymi założeniami⁷.

Analiza danych zastanych została uzupełniona o dane ilościowe pozyskane w ramach badania ankietowego z beneficjentami projektów rewitalizacyjnych. Respondenci zostali poproszeni o ocenę mechanizmów związanych z opiniowaniem i akceptowaniem programów rewitalizacji przez Urząd Marszałkowski Województwa Świętokrzyskiego. W przypadku karty oceny projektów 35% ankietowanych oceniło ten mechanizm zdecydowanie pozytywnie, natomiast 54% raczej pozytywnie. Blisko 11% ankietowanych nie było w stanie dokonać oceny w tym zakresie. Warto zaznaczyć, że karta oceny programu została również pozytywnie oceniona przez pracownika Urzędu Marszałkowskiego w ramach indywidualnych wywiadów pogłębionych. W jego ocenie pozwoliła ona na weryfikację zawartości zasadniczych elementów programów rewitalizacji i ich obiektywną ocenę oraz na pewnego rodzaju ujednoczenie tych dokumentów. Ścieżka opiniowania programu rewitalizacji została oceniona pozytywnie przez blisko 90% respondentów. Niemal 11% ankietowanych nie umiało odpowiedzieć na to pytanie. Ocena współpracy z Urzędem Marszałkowskim Województwa Świętokrzyskiego w perspektywie unijnej 2014-2020 w zakresie konsultacji i opiniowania programu rewitalizacji wypadła pozytywnie. Zdecydowana większość badanych (62%) oceniła ją zdecydowanie pozytywnie, natomiast 38% raczej pozytywnie. Rekomendowane jest więc zapewnienie kontynuacji działań Zespołu ds. Rewitalizacji w UMWS oraz przeanalizowanie zakresu ewentualnych dodatkowych zadań wspierających gminy w realizacji procesu rewitalizacji, które może realizować ten Zespół.

⁶ Tamże, s. 98-99.

⁷ Najwyższa Izba Kontroli, Realizacja programów rewitalizacji i ich efekty, Warszawa 2021, s.11.

W ramach badania dokonano także oceny zapewnienia odpowiednich zasobów (ludzkich, finansowych i organizacyjnych) do skutecznego wdrażania programów rewitalizacji na szczeblu lokalnym. Rewitalizacja stanowi zadanie własne gminy. Działania związane z procesem rewitalizacji prowadzone są zatem przez wyznaczone do tego podmioty/jednostki lub osoby zatrudnione przez gminę. Należy jednak podkreślić, że sposób organizacji pracy osób odpowiedzialnych za działania rewitalizacyjne oraz zakres i podział obowiązków między poszczególnymi pracownikami nie został uregulowany przez odrębne przepisy, w związku z czym gminy mają w tej kwestii swobodę podejmowania decyzji.

Warto przytoczyć w tym miejscu wyniki ogólnopolskiego badania ewaluacyjnego pt. Badanie systemu zarządzania i wdrażania procesów rewitalizacji w Polsce⁸, w którym stwierdzono, że sposób organizacji zadań z zakresu rewitalizacji zależy przede wszystkim od wielkości danej gminy, wysokości budżetu samorządu lokalnego oraz liczby pracowników zatrudnionych w urzędzie⁹. Wyniki badania wskazują na deklaracyjny charakter zapisów programów rewitalizacji dotyczący systemu zarządzania - im mniejsza gmina, tym rozbieżności między zapisami programów a praktykowanymi rozwiązaniami są większe. Ponadto w badaniu podkreślono znaczne zróżnicowanie potencjału administracyjnego samorządów gminnych, w tym głównie dysproporcje w strukturze zarządzania programami (kilkunastoosobowe zespoły w urzędach dużych miast versus pojedyncze osoby w mniejszych gminach, prowadzące zadania z zakresu rewitalizacji jako dodatkowe). Za główną barierę w procesie realizacji przedsięwzięć rewitalizacyjnych na szczeblu lokalnym uznano niewystarczające środki finansowe przyznawane z RPO, a także niskie kompetencje gmin w zakresie dywersyfikacji źródeł finansowania tych działań¹⁰.

W raporcie kontrolnym Najwyższej Izby Kontroli pn. Realizacja programów rewitalizacji i ich efekty stwierdzono nieprawidłowości dotyczące organizacji pracy w zakresie rewitalizacji, które przełożyły się na brak realizacji części zadań. Za zadania dotyczące wdrażania i monitorowania programów rewitalizacji odpowiedzialne były grupy osób bądź też pojedyncze osoby. Należy jednak podkreślić, że w znaczącej większości skontrolowanych gmin (75%) konkretne zadania rewitalizacyjne nie zostały przypisane do poszczególnych pracowników lub wyznaczonych zespołów.

Kryterium adekwatności zasobów (ludzkich, finansowych i organizacyjnych) pozwalających na skuteczne prowadzenie rewitalizacji w województwie świętokrzyskim podlegało ocenie wśród jednostek samorządu terytorialnego będących beneficjentami projektów rewitalizacyjnych, podczas badania ilościowego badania przeprowadzonego metodą CATI/CAWI. W badaniu zapytano respondentów, czy udało się zapewnić odpowiednie zasoby pozwalające skutecznie prowadzić proces rewitalizacji. Ponad 90% ankietowanych

⁸ Tamże, s. 254.

⁹ Tamże, s. 116.

¹⁰ Tamże, s.237-254.

stwierdziło, że gmina zapewniła odpowiednie zasoby ludzkie (27% odpowiedziało “zdecydowanie tak”, natomiast 65% “raczej tak”). Blisko 3% ankietowanych było zdania, że gmina nie dysponowała odpowiednią kadrą, aby skutecznie realizować proces rewitalizacji. Około 5% ankietowanych nie umiało odpowiedzieć na to pytanie. Blisko 90% ankietowanych wskazało, że gmina (22% odpowiedziało “zdecydowanie tak”, natomiast 67% “raczej tak”) dysponowała odpowiednimi środkami finansowymi. Około 8% respondentów było natomiast zdania, że gmina nie posiadała wystarczających środków na realizację procesu rewitalizacji. Prawie 3% ankietowanych nie umiało odpowiedzieć na to pytanie. Podobnie rozkładały się odpowiedzi w przypadku pytania dotyczącego zapewnienia odpowiednich zasobów organizacyjnych. Blisko 90% ankietowanych odpowiedziało na to pytanie twierdząco (zdecydowanie tak – 22%, 67% – raczej tak). Niespełna 3% ankietowanych odpowiedziało na to pytanie negatywnie. Około 8% ankietowanych nie umiało udzielić odpowiedzi.

Podsumowując, analiza danych zastanych wskazuje m.in. na następujące trudności związane z opracowywaniem programów rewitalizacji na poziomie krajowym:

- postrzeganie procedury uchwalania gminnego programu rewitalizacji jako procesu czasochłonnego i skomplikowanego, co przekładało się w większości przypadków na wybór ścieżki pozaustawowej,
- problemy z przeprowadzeniem diagnozy delimitacyjnej, wynikające z braku doświadczenia gmin w prowadzeniu wewnątrzgminnych analiz statystycznych, braku dostępu do danych, trudnościami związanymi z ich ujednoliceniem, pozyskaniem podkładów mapowych i tworzeniem kartogramów i kartodiagramów,
- zaburzony społeczny odbiór rewitalizacji.

Dane ilościowe pozyskane w ramach badań ankietowych w województwie świętokrzyskim wskazują m.in. na problemy związane z brakiem zainteresowania interesariuszy procesem tworzenia i konsultacji programu, wyznaczaniem obszaru rewitalizacji, zapewnieniem projektów społecznych, efektywną realizacją konsultacji i długim czasem trwania procesu opracowywania programu. Należy jednak podkreślić, że taki sam lub niewiele mniejszy odsetek gmin wskazał, że nie miał żadnych lub miał małe trudności w wymienionym powyżej zakresie. Rozbieżności w ocenie mogą wynikać z różnego potencjału administracyjnego gmin, a także zdobytego doświadczenia w zakresie rewitalizacji. Dane jakościowe pozyskane w ramach pogłębionych wywiadów indywidualnych wskazują, że gminy decydują się na wybór ścieżki pozaustawowej, uznając opracowanie GPR za proces zbyt skomplikowany i czasochłonny. Podkreślono problem z właściwym doбором i interpretacją wskaźników delimitacyjnych, a także brakiem zaangażowania społeczności lokalnej w proces rewitalizacji.

W ramach ewaluacji postawione zostało także pytanie dotyczące oceny mechanizmów opiniowania i akceptowania programów rewitalizacji. Podobnie jak w ramach badania na

poziomie krajowym, przedstawiciele jednostek samorządu terytorialnego pozytywnie oceniają współpracę z Urzędem Marszałkowskim Województwa Świętokrzyskiego. Natomiast w kwestii zapewnienia odpowiednich zasobów (ludzkich, finansowych i organizacyjnych) do skutecznego wdrażania programów rewitalizacji, wyniki badania na poziomie wojewódzkim wypadły zdecydowanie lepiej niż te na poziomie ogólnopolskim. Blisko 90% ankietowanych było zdania, że dysponuje odpowiednimi zasobami. Natomiast ogólnopolskie badanie ewaluacyjne i raport NIK wskazują na nieprawidłowości w kwestii organizacji pracy w zakresie rewitalizacji oraz brak środków finansowych jako główne bariery w procesie realizacji przedsięwzięć rewitalizacyjnych. W perspektywie 2021-2027 należy zatem zapewnić kontynuację działań Zespołu ds. rewitalizacji w UMWS oraz przeanalizować zakres ewentualnych dodatkowych zadań wspierających gminy w realizacji procesu rewitalizacji, które może realizować ten Zespół.

3.2 Partycypacja społeczna w ramach tworzonych programów rewitalizacji

Ustawa o rewitalizacji i Wytyczne podkreślają fundamentalne znaczenie prowadzenia partycypacji społecznej na każdym etapie realizacji procesów rewitalizacyjnych. Szczególna rola lokalnej społeczności została podkreślona już w samej definicji rewitalizacji.

W rozdziale 2 ustawy określono szczegółowe wymagania dotyczące sposobu zapewnienia udziału społeczeństwa w procesach rewitalizacyjnych¹¹. Udział interesariuszy powinien być zapewniony poprzez uczestnictwo w konsultacjach oraz w pracach Komitetu Rewitalizacji. Ustawa o rewitalizacji nakazuje przeprowadzenie konsultacji społecznych w procesie podejmowania uchwały o wyznaczeniu obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji, uchwały w sprawie przyjęcia gminnego programu rewitalizacji oraz uchwały w sprawie ustalenia zasad wyznaczania składu i zasad działania Komitetu Rewitalizacji. W art. 6 ust. 3 ustawy podano katalog form konsultacji społecznych, natomiast w art. 6 ust. 4 wskazano na wymóg formalny wykorzystania konkretnych technik. Zbieranie uwag w formie papierowej i elektronicznej (art. 6 ust. 1 pkt 3 ppkt 1) stanowi obligatoryjną formę konsultacji społecznych, natomiast aktywne techniki prowadzenia konsultacji (art. 6 ust. 1 pkt 3 ppkt 2) to formy fakultatywne (przy opracowywaniu programu należy jednak zastosować co najmniej dwie spośród wskazanych¹²). W art. 2 ust. 1 wskazano na grupy interesariuszy, które w szczególności powinny wziąć udział w procesie rewitalizacji.

¹¹ Ministerstwo Infrastruktury i Budownictwa. Departament Polityki Przestrzennej, Ustawa o rewitalizacji – praktyczny komentarz, Warszawa 2016, s.12.

¹² Art. 6.3.3. Formami konsultacji społecznych są:

- 1) zbieranie uwag w postaci papierowej lub elektronicznej, w tym za pomocą środków komunikacji elektronicznej, w szczególności poczty elektronicznej lub formularzy zamieszczonych na stronie podmiotowej gminy w Biuletynie Informacji Publicznej;
- 2) spotkania, debaty, warsztaty, spacer studyjny, ankiety, wywiady, wykorzystanie grup przedstawicielskich lub zbieranie uwag ustnych.

Ustawa o rewitalizacji nakazuje powołanie Komitetu Rewitalizacji (dalej Komitet), który jest organem opiniodawczo-doradczym dla wójta/burmistrza/prezydenta i stanowi forum współpracy i dialogu interesariuszy z organami gminy. Zgodnie z intencją ustawodawcy, powinien on brać udział w przygotowaniu, prowadzeniu i ocenie rewitalizacji. Z powyższego można wnioskować, że jest on najważniejszym ciałem sprawującym społeczną kontrolę nad wszystkimi elementami procesu rewitalizacji w gminie¹³. Należy przy tym podkreślić, że ustawa o rewitalizacji nie określa zasad wyznaczania składu Komitetu Rewitalizacji, ale jedynie wskazuje, że przy jego wyznaczaniu należy wziąć pod uwagę jego funkcję, jak również zapewnić udział przedstawicieli wszystkich grup interesariuszy. Warto wspomnieć, że Komitety Rewitalizacji powoływane są często również w przypadku programów uchwalonych w ścieżce pozaustawowej¹⁴.

Wytyczne odnoszą się do partycypacji społecznej, wymieniając ją jako jedną z zasad prowadzenia rewitalizacji. Zasada partnerstwa i partycypacji oznacza konieczność zaangażowania wszystkich grup interesariuszy na etapie diagnozowania, programowania, wdrażania i monitorowania rewitalizacji. Program rewitalizacji powinien być wynikiem współpracy samorządu gminy ze wszystkimi grupami interesariuszy. Wytyczne, w odróżnieniu od ustawy, nie wskazują na konkretne formy partycypacji społecznej, ale zalecają wykorzystanie zaawansowanych technik, które nie będą ograniczały się jedynie do informowania czy też konsultowania działań władz lokalnych, ale będą oparte o zaawansowane metody partycypacji, takie jak współdecydowanie czy kontrola obywatelska.

Ważnych wniosków dotyczących udziału społeczności lokalnej w procesie rewitalizacji dostarcza opublikowany w 2021 r. raport Najwyższej Izby Kontroli (dalej: NIK) pt. Realizacja programów rewitalizacji i ich efekty. W raporcie podkreślono znikome zaangażowanie lokalnej społeczności w procesy rewitalizacji. Gminy rzadko decydowały się na zastosowanie takich form partycypacji, które umożliwiałyby społeczności lokalnej współdecydowanie, czy też kontrolę obywatelską, ograniczając się jedynie do podstawowych technik partycypacji, obejmujących m.in. informowanie o realizowanych projektach i przeprowadzanie konsultacji. Było to niezgodne z zapisami programów rewitalizacji, które zakładały wykorzystanie różnych metod, obejmujących m.in. ankiety, debaty, spacerowe badania, warsztaty, konkursy. W raporcie podkreślono również marginalną rolę Komitetów Rewitalizacji. Nie wszystkie gminy wywiązały się z ustawowego obowiązku dotyczącego powołania Komitetu, a w części z nich nie powołano tego organu niezwłocznie po podjęciu przez radę gminy właściwej uchwały. Kontrola wykazała, że Komitety w praktyce nie brały aktywnego udziału w procesach partycypacyjnych, a także że ich funkcja opiniodawczo-doradcza była mocno ograniczona.

¹³ Spadło K., Kułaczowska A. (red.), Komitety Rewitalizacji w praktyce..., op. cit., 2019, s. 9.

¹⁴ Spadło K., Kułaczowska A. (red.), Komitety Rewitalizacji w praktyce, Raport z analizy funkcjonowania Komitetów Rewitalizacji w miastach biorących udział w konkursie dotacji „Modelowa Rewitalizacja Miast” oraz realizujących projekty pilotażowe w rewitalizacji, Instytut Rozwoju Miast i Regionów, Warszawa 2019, s. 18-19.

W badaniu pn. Badanie systemu zarządzania i wdrażania procesów rewitalizacji w Polsce, kompleksową oceną objęto m.in. sposób prowadzenia działań rewitalizacyjnych na szczeblu lokalnym¹⁵. W badaniu wskazano wprawdzie na duże zaangażowanie społeczności lokalnej w proces opracowywania programów rewitalizacji, jednak nie przekładało się ono z reguły na rzeczywisty udział interesariuszy w formułowaniu zapisów programów, czy też zgłaszaniu przedsięwzięć¹⁶. Komitet Rewitalizacji został uznany za skuteczny, ale wciąż niewystarczająco praktykowany instrument partycypacji społecznej. Niektórzy członkowie tego organu opiniodawczo-doradczego wskazali na bariery, które ograniczały skuteczność ich działania. Zdaniem niektórych członków Komitetu, brak uwzględnienia przez władarzy gminy zgłaszanych inicjatyw skutkowało ich niewielkim wpływem na kształt procesów rewitalizacji. Dodatkowo problemy pogłębiał brak możliwości odpowiedniej komunikacji z interesariuszami, spowodowany przede wszystkim prowadzeniem działań informacyjnych we własnym zakresie, bez współpracy z pracownikami urzędu gminy¹⁷.

Zagadnieniem partycypacji społecznej w procesie rewitalizacji zajmuje się również Główny Urząd Statystyczny (GUS). Badanie pn. Pozyskanie danych z zakresu rewitalizacji na poziomie gmin za lata 2018-2019¹⁸ przedstawia m.in. dane na temat liczby procesów konsultacyjnych i praktykowanych form konsultacji społecznych na poziomie lokalnym, a także informacje nt. liczby powołanych Komitetów Rewitalizacji.

Tabela 1. Liczba przeprowadzonych procesów konsultacji społecznych dotyczących rewitalizacji w latach 2016-2019 w województwie świętokrzyskim

Liczba przeprowadzonych procesów konsultacji społecznych w latach 2016-2019	PR/LPR	GPR
przed przyjęciem przez radę gminy programu rewitalizacji	309	82
w trakcie realizacji programu rewitalizacji	133	39
po zakończeniu realizacji programu rewitalizacji	0	0
Razem	442	121

¹⁵ Instytut Rozwoju Miast i Regionów, Ecorys Polska, Badanie systemu zarządzania..., op.cit., s.246-247.

¹⁶ A. Jadach-Sepioło. Trzydzieści lat ewolucji polskiego podejścia do rewitalizacji miast. Konwersatorium Wiedzy o Mieście, 6 (34), 2021, s. 7-16.

¹⁷ Instytut Rozwoju Miast i Regionów, Ecorys Polska, Badanie systemu zarządzania..., op. cit. s.246.

¹⁸ GUS, Zeszyt metodologiczny. Rewitalizacja w gminie, Urząd Statystyczny we Wrocławiu, Wrocław 2019.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z badania na formularzu REW Rewitalizacja w gminie.

W województwie świętokrzyskim w latach 2016-2019 przeprowadzono łącznie 563 konsultacji społecznych. Zdecydowana większość (ok. 70%) z nich miała miejsce na etapie tworzenia programu rewitalizacji. Odnosząc ten wynik do łącznej liczby programów rewitalizacji uchwalonych do końca 2019 roku (93), można wyliczyć średnią liczbę konsultacji społecznych przypadającą na jeden dokument – 6,1, przy czym w stosunku do PR/LPR (76) średnia liczba konsultacji wyniosła 5,8, natomiast w przypadku GPR (17) – 7,1. Pod względem średniej liczby zrealizowanych procesów konsultacyjnych gminne programy rewitalizacyjne (GPR) przewyższają te opracowane w ścieżce pozaustawowej (PR/LPR) – o 22%. Wyniki na poziomie województwa świętokrzyskiego pokrywają się niemalże z tymi uzyskanymi na poziomie krajowym. Różnica dotyczy jedynie średniej liczby przeprowadzonych konsultacji społecznych w ramach GPR, która w przypadku średniej na szczeblu wojewódzkim jest wyższa o 0,5.

Tabela 2. Formy partycypacji społecznej przy opracowaniu programów rewitalizacji w podziale na typ programu w województwie świętokrzyskim w latach 2016-2019

Formy konsultacji	PR/LPR	GPR
Bierna forma: zbieranie uwag w formie papierowej lub elektronicznej	74	34
Aktywne formy łącznie, w tym:		
spotkania	95	36
debaty	32	11
warsztaty	33	15
spacery studyjne	17	9
ankiety	52	22
wywiady	13	4
dyskusje z grupami przedstawicielskimi	55	27
uwagi ustne	46	26
Razem	417	184

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z badania na formularzu REW Rewitalizacja w gminie.

Należy podkreślić, że wymagane ustawowo (art. 6 ust. 1 pkt 3 ppkt 1) formy konsultacji społecznej były stosowane nie tylko w trakcie sporządzania programów ustawowych, ale także PR/LPR. W ogólnej liczbie zrealizowanych działań konsultacyjnych dominują formy aktywne (art. 6 ust. 1 pkt 3 ppkt 2), tzn. takie, które wymagają bezpośredniego udziału i czynnej obecności interesariuszy. W przypadku obu rodzajów programów, ich udział w strukturze wszystkich zrealizowanych form konsultacji wyniósł 82%. Natomiast jeśli chodzi o popularność poszczególnych technik konsultacyjnych, w strukturze zrealizowanych działań w badanym okresie 2016-2019 dominują spotkania, stanowiąc odpowiednio 23% łącznej liczby konsultacji w przypadku PR/LPR oraz 20% w przypadku GPR. Drugą często stosowaną formą było zbieranie uwag (papierowo lub elektronicznie), która w przypadku obu typów programu wyniosła 18%. Najrzadziej stosowaną formą konsultacji społecznej były wywiady, stanowiące 3% wszystkich działań konsultacyjnych w odniesieniu do PR/LPR oraz 2% w przypadku GPR. Wyniki otrzymane na poziomie województwa świętokrzyskiego nie odbiegają od tych uzyskanych na poziomie krajowym.

Tabela 3. Frekwencja w procesach konsultacyjnych przy opracowaniu programu rewitalizacji, organizowanych przez gminy woj. świętokrzyskiego w latach 2016-2019 w podziale na typ programu

Typ programu	LPR/PR	GPR	Razem
Szacunkowa łączna liczba uczestników konsultacji społecznych ogółem (w osobach)	14251	7579	21830
Łączna liczba zgłoszonych uwag	2704	909	3613
Liczba uwag uwzględnionych w całości lub częściowo	1627	792	2419

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z badania na formularzu REW Rewitalizacja w gminie.

W konsultacjach społecznych, które przeprowadzone były w gminach woj. świętokrzyskiego w latach 2016-2019, wzięło udział prawie 22 tysiące osób, z czego w działaniach dotyczących opracowania PR/LPR – 14 251 (65%), natomiast dotyczących GPR – 7 579 (35%). W trakcie tych procesów zgłoszono 3 613 uwag, z czego 2 419 (67%) zostało uwzględnionych. Należy podkreślić, że odsetek w całości lub części uwzględnionych uwag jest znacznie wyższy w przypadku programów ustawowych i wynosi (87%), natomiast w przypadku programów opracowywanych w ścieżce pozaustawowej (60%).

Odnosząc dane dotyczące sumy uczestników konsultacji społecznych do liczby poszczególnych typów programów rewitalizacji, można określić średnią liczbę uczestników procesów partycypacji społecznej w przeliczeniu na program rewitalizacji. W odniesieniu do programów opracowanych w ścieżce pozaustawowej, średnia liczba uczestników konsultacji

przeprowadzonych przez samorządy lokalne w latach 2016-2019 wyniosła 187 na jeden program, natomiast w odniesieniu do GPR – 446. W przypadku GPR średnia liczba włączonych interesariuszy jest ponad dwukrotnie wyższa od analogicznej średniej dla PR/LPR, co wskazuje na wyższą skalę zaangażowania społecznego w procesy oparte na ustawie o rewitalizacji. Należy podkreślić, że średnia liczba uczestników biorących udział w konsultacjach społecznych na poziomie krajowym w przypadku GPR wynosi 274 i tym samym przewyższa analogiczną średnią wyliczoną dla LPR/PR (256) jedynie o 7%.

Tabela 4. Liczba Komitetów Rewitalizacji powołanych przez gminy świętokrzyskie w podziale na typ programu oraz typ gminy (dane za rok 2019)

Typ gminy	PR/LPR	GPR
Gmina miejska	2	2
Gmina miejsko-wiejska	18	8
Gmina wiejska	24	8
Razem	44	18 ¹⁹

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z badania na formularzu REW Rewitalizacja w gminie.

Zgodnie z danymi GUS z roku 2019 w gminach województwa świętokrzyskiego powołano 62 Komitety Rewitalizacji. Za pozytywny należy uznać fakt, że zostały one powołane w 17 gminach, które przyjęły GPR, co oznacza, że wszystkie gminy wywiązały się z ustawowego obowiązku utworzenia tego ciała opiniującego-doradczego. Na pozytywną ocenę zasługuje także skala występowania organów pełniących równoważne do Komitetów Rewitalizacji funkcje w przypadku PR/LPR (58%). Wyniki dla województwa świętokrzyskiego znacznie przewyższają średnią dla kraju, gdzie 14% samorządów lokalnych zaniechało ustawowego obowiązku powołania Komitetu Rewitalizacji, a spośród gmin opracowujących LPR/PR tylko 44% powołało ten organ.

Tabela 5. Liczba członków Komitetów Rewitalizacji powołanych przez gminy w podziale na typ programu (dane za rok 2019)

Poziom	Woj.świętokrzyskie - PR/LPR	Woj.świętokrzyskie - GPR	Polska - PR/LPR	Polska - GPR
Liczba działających aktywnie Komitetów Rewitalizacji lub innych	44	18	522	289

¹⁹ W przypadku gminy wiejskiej Kluczewsko doszło do pomyłki, gdyż zgodnie z danymi GUS w gminie tej powołano dwa Komitety Rewitalizacji.

organów pełniących funkcje opiniodawczo-doradcze				
Liczba członków Komitetów Rewitalizacji lub innych organów pełniących funkcje opiniodawczo-doradcze, w tym:	547	178	5989	3594
organizacji pozarządowych lub podmiotów zrównanych z nimi w prawach	107	35	856	631
mieszkańców zamieszkałych na obszarze rewitalizacji	170	51	1370	818
przedsiębiorstw / przedsiębiorców z sektora prywatnego	56	20	454	394
Średnia liczba członków Komitetów Rewitalizacji lub innych organów pełniących funkcje opiniodawczo-doradcze	7,2	10,5	5,1	10,7
Średnia liczba członków Komitetów Rewitalizacji będących przedstawicielami NGO	1,4	2,1	0,7	1,9
Średnia liczba członków Komitetów Rewitalizacji będących przedstawicielami mieszkańców obszaru rewitalizacji	2,2	3	1,2	2,4
Średnia liczba członków Komitetów Rewitalizacji będących przedstawicielami przedsiębiorców	0,7	1,2	0,4	1,2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z badania na formularzu REW Rewitalizacja w gminie.

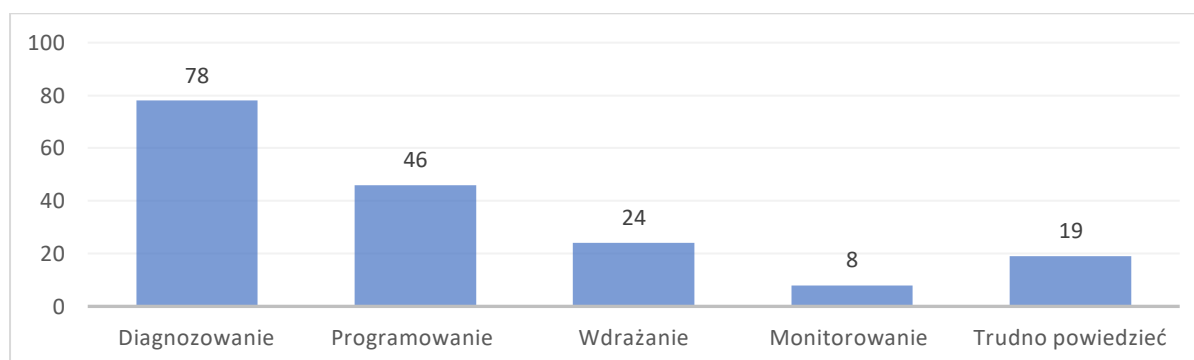
W województwie świętokrzyskim w prace 62 Komitetów Rewitalizacji było zaangażowanych 725 członków lokalnych społeczności, w ramach PR/LPR - 547, w GPR - 178 osób. Odnosząc te dane do sumy działających Komitetów Rewitalizacji, można wyliczyć średnią liczbę ich członków, która wyniosła 7,2 osób w przypadku PR/LPR i 10,5 osób w przypadku GPR. Ustawowe Komitety Rewitalizacji charakteryzują się również wyższymi średnimi, jeśli chodzi o liczbę członków będących przedstawicielami interesariuszy zewnętrznych. Średnia liczba członków KR będących przedstawicielami NGO w przypadku gmin z GPR wyniosła 2,1 osoby, w porównaniu z 1,4 w przypadku gmin z PR/LPR. Podobnie w odniesieniu do średniej liczby członków będących przedstawicielami mieszkańców obszaru rewitalizacji – w przypadku gmin z GPR wyniosła ona 3, przy średniej 2,2 dla gmin z PR/LPR, a także do średniej liczby

przedstawicieli przedsiębiorców – w odniesieniu do gmin z GPR na poziomie 1,2 oraz do gmin z PR/LPR na poziomie 0,7. Analizując dane z powyższej tabeli należy stwierdzić, że Komitety Rewitalizacji powołane w województwie świętokrzyskim charakteryzują się większą różnorodnością oraz wielkością w odniesieniu do średnich wyników z innych gmin z reszty kraju.

Zaangażowanie społeczności lokalnej na poszczególnych etapach procesu rewitalizacji w województwie świętokrzyskim zweryfikowano w ramach badania ankietowego z beneficjentami projektów rewitalizacyjnych i mieszkańcami gmin objętych rewitalizacją.

W ramach pierwszego badania blisko 80% ankietowanych wskazało, że społeczność partycypowała na etapie diagnozowania, 46% na etapie programowania, około 24% na etapie wdrażania i około 8% na etapie monitorowania. Powyższe wyniki wskazują, że interesariusze angażowani są przede wszystkim na etapie opracowywania programu, a ich zaangażowanie maleje na kolejnych etapach procesu rewitalizacji.

Wykres 2. Rozkład odpowiedzi na pytanie „Na których spośród wskazanych poniżej etapów procesu rewitalizacji w Państwa gminie była zaangażowana społeczność lokalna?” [%]

Źródło: Badanie ilościowe z beneficjentami, N=37.

Na etapie diagnozowania społeczność lokalna włączona była przede wszystkim poprzez prowadzenie spotkań organizacyjnych (90%), publikację materiałów informacyjno-promocyjnych i prowadzenie konsultacji dokumentu diagnozy na potrzeby delimitacji obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji (55%) oraz przeprowadzenie badań społecznych mających na celu pozyskanie opinii interesariuszy na temat problemów i potrzeb miasta w zakresie rewitalizacji (45%). W co czwartej gminie przeprowadzono warsztaty, a w co piątej zorganizowano debaty. Do najrzadziej praktykowanych form należy zaliczyć przeprowadzenie wywiadów z interesariuszami (7%), prowadzenie spacerów studyjnych i założenie forum dyskusyjnego (10%).

Na etapie programowania społeczność lokalna włączona była przede wszystkim poprzez prowadzenie spotkań organizacyjnych (82%), zgłaszanie przez interesariuszy propozycji przedsięwzięć rewitalizacyjnych i przeprowadzenie konsultacji społecznych projektu programu rewitalizacji (71%) oraz publikację materiałów informacyjno-promocyjnych (65%).

W blisko co czwartej gminie przeprowadzono warsztaty i debaty (24%), a w co piątej wyłoniono lokalnych liderów na obszarze rewitalizacji (18%). Do najrzadziej praktykowanych form należy zaliczyć przeprowadzenie wywiadów z interesariuszami, prowadzenie spacerów studyjnych i utworzenie punktu konsultacyjnego (6%).

Na etapie wdrażania społeczność lokalna włączona była przede wszystkim poprzez powołanie Komitetu Rewitalizacji lub innego ciała opiniodawczo-doradczego (78%), w blisko co drugiej gminie - poprzez realizację przedsięwzięć rewitalizacyjnych i prowadzenie spotkań informacyjnych (44%), a w co trzeciej poprzez faktyczne funkcjonowanie Komitetu Rewitalizacji lub innego ciała opiniodawczo-doradczego (33%). Do najrzadziej praktykowanych form należy zaliczyć przeprowadzenie wywiadów z interesariuszami i prowadzenie spacerów studyjnych (11%).

Na etapie monitorowania społeczność lokalna włączona była w proces rewitalizacji wyłącznie poprzez działalność Komitetu Rewitalizacji lub innego ciała opiniodawczo-doradczego (8%).

Zgodnie z danymi GUS, a także danymi ilościowymi pozyskanymi w ramach badania CAWI/CATI z beneficjentami projektów rewitalizacyjnych, należy stwierdzić, że społeczność lokalna zaangażowana była głównie na etapie programowania, a jej zaangażowanie malało na kolejnych etapach procesu rewitalizacji. Do najczęściej stosowanych technik partycypacyjnych należy zaliczyć: spotkania i zbieranie uwag z formie papierowej i elektronicznej, do najrzadszych - wywiady i spacer studyjne. W związku z potrzebą podniesienia jakości procesów partycypacji towarzyszących rewitalizacji rekomenduje się przeprowadzenie szkoleń/warsztatów dedykowanych JST z województwa świętokrzyskiego, podczas których poruszone zostałyby teoretyczne i praktyczne kwestie związane z metodami partycypacji społecznej, przedstawiające sposoby i możliwości wykorzystania różnych technik partycypacyjnych, a także ich właściwego doboru w celu zapewnienie realnego wpływu interesariuszy na proces rewitalizacji.

Uzupełnienie danych ilościowych stanowią dane jakościowe pozyskane w ramach wywiadów pogłębionych z beneficjentami projektów rewitalizacyjnych. Beneficjenci mieli możliwość wypowiedzenia się na temat różnych technik partycypacyjnych, zaangażowania społeczności lokalnej w proces rewitalizacji oraz sposobów ulepszenia partycypacji. Zaangażowanie społeczności lokalnej w proces rewitalizacji, w szczególności na etapie programowania, ocenione zostało jako niskie.

W jednej z gmin za najbardziej skuteczną metodę partycypacji społecznej uznano spacer studyjne. Niewielka liczba uczestników (około 15 osób), miła atmosfera, a także prowadzenie ich przez osobę decyzyjną wpłynęły na ich wysoką skuteczność - dały możliwość wszystkim uczestnikom wypowiedzenia się na dany temat, a także przełożyły się na szczerą debatę. Pozostałe formy partycypacji kierowane były do szerszego grona osób, w konsekwencji trudno było wychwycić indywidualne potrzeby i pomysły interesariuszy. Jeden

z rozmówców podkreślił kluczowe znaczenie konsultacji społecznych przeprowadzonych w formie online, które nie tylko pomagają dotrzeć do szerszego grona interesariuszy, ale także usprawniają cały proces zbierania uwag.

W jednej z gmin do grup najbardziej aktywnych zaliczono seniorów. Grupa ta chętnie brała udział w działaniach partycypacyjnych w związku z dysponowaniem wolnym czasem. Wśród innych grup aktywnych wymieniono również: młodzież, instytucje publiczne i organizacje pozarządowe. Grupy, której nie udało się zaangażować, byli przedsiębiorcy, którzy uczestniczyli jedynie w spotkaniach bezpośrednio ich dotyczących. Inna gmina z kolei wskazała na brak zainteresowania wśród mieszkańców procesem partycypacji, natomiast podkreśliła duże zaangażowanie przedsiębiorców.

W opinii przedstawiciela jednego z samorządów lokalnych, w celu ulepszenia partycypacji społecznej należałoby założyć platformę do konsultacji społecznych, prowadzoną przez specjalistę z tego zakresu. Inny z rozmówców wskazał na konieczność bezpośredniego kontaktu z mieszkańcami jako drogę do podniesienia udziału interesariuszy w procesie rewitalizacji. O realnym udziale społeczności w procesie rewitalizacji przesądza poczucie sprawczości wynikające z uwzględnienia (nawet w niewielkim zakresie) wniosków, pomysłów i uwag zgłaszanych przez mieszkańców na etapie opracowywania programu.

Aby ocenić zaangażowanie społeczności lokalnej w proces rewitalizacji przeanalizowano również raporty z przeprowadzonych konsultacji społecznych. 38% przedstawicieli gmin biorących udział w badaniu CAWI/CATI wskazało, że sporządzano raport/y z przeprowadzonych konsultacji społecznych, a blisko 90% z nich wskazało, że raporty te udostępnione zostały w BIP i na stronach internetowych gmin. Ostatecznie, w związku z brakiem możliwości odszukania wszystkich dokumentów, analizie poddano raporty 7 gmin. Dodatkowo analizie poddano raport z ewaluacji programu rewitalizacji, w którym zostało przedstawione włączanie społeczności lokalnej w proces oceny programu na etapie monitorowania oraz jeden z programów rewitalizacji, gdyż gmina wskazała, że w tym dokumencie zostały zawarte raporty z konsultacji społecznych.

Treści raportów dokumentowały przede wszystkim konsultacje społeczne projektów programów rewitalizacji (6 z 7 gmin), projektów uchwał w sprawie wyznaczenia obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji (3 z 7) i projektu uchwały w sprawie określenia zasad wyznaczenia składu oraz zasad działania Komitetu Rewitalizacji (1 z 7). W przypadku konsultacji projektów programów rewitalizacji najczęstszą z form partycypacji było zbieranie uwag i wniosków w formie papierowej i elektronicznej (przy użyciu formularza konsultacyjnego) (6 z 6 gmin), organizowanie spotkań otwartych (5 z 6 gmin) i zbieranie uwag ustnych (3 z 6 gmin), w przypadku projektu diagnozy delimitacyjnej – zbieranie uwag w formie papierowej i elektronicznej (przy użyciu ankiety), natomiast w przypadku konsultacji uchwały dotyczącej zasad wyznaczenia składu oraz zasad działania Komitetu

Rewitalizacji – zbieranie uwag w formie papierowej i elektronicznej oraz organizowanie spotkań otwartych.

Analiza zapisów programu rewitalizacji gminy, która zadeklarowała, że w tym dokumencie zostały zawarte raporty z konsultacji społecznych, wykazała, że w ramach konsultacji zbierano uwagi w formie pisemnej i elektronicznie, przeprowadzono badania ankietowe z mieszkańcami, w których udział wzięło ponad 1000 osób oraz zorganizowano 12 spotkań konsultacyjnych z interesariuszami rewitalizacji (spotkania, warsztaty, debaty).

Analiza treści raportu z ewaluacji programu rewitalizacji jednej z gmin wskazała, że przy ocenie wykorzystano różne mechanizmy partycypacyjne: utworzenie punktu konsultacyjnego, zbieranie uwag w formie papierowej i elektronicznej, zorganizowanie spotkania otwartego skierowanego do młodzieży i otwartego spotkania konsultacyjnego oraz przeprowadzenie indywidualnych wywiadów pogłębionych i badań terenowych. Różnorodność zastosowanych technik partycypacji, a także skierowanie ich do poszczególnych grup docelowych, wskazuje na możliwość realnego uczestnictwa społeczności lokalnej w procesie oceny programu rewitalizacji.

Analiza raportów z konsultacji społecznych wskazuje, że większość gmin w ramach konsultacji projektów uchwał programów rewitalizacji bazuje na standardowych technikach partycypacyjnych (tj. zbieranie uwag w formie pisemnej i elektronicznej, organizacja spotkań, zbieranie uwag ustnych), a tylko nieliczne gminy wykorzystują bardziej dojrzałe formy partycypacji (spacery studyjne, wywiady pogłębione, punkt konsultacyjny) mogące zapewnić rzeczywisty udział społeczności lokalnej w tym procesie. W związku z tym, rekomenduje się opracowanie regionalnego katalogu dobrych praktyk promujących modelowe rozwiązania procesu partycypacji w województwie świętokrzyskim oraz rozpowszechnianie wyników projektów modelowych i pilotażowych. W celu zebrania danych Urząd Marszałkowski powinien rozpiścić konkurs promujący dobre praktyki z zakresu partycypacji społecznej w województwie świętokrzyskim. Pierwsza edycja konkursu powinna zostać przeprowadzona w najbliższym czasie i podsumować działania partycypacyjne, przeprowadzone w gminach województwa świętokrzyskiego w latach 2014-2020. Druga edycja konkursu powinna odbyć się z końcem 2024 roku (ewentualnie w 2025 roku) i podsumować działania partycypacyjne w perspektywie 2021-2027 dotyczące tworzenia nowych GPR-ów. Aby zmotywować gminy do udziału w konkursie, należy zagwarantować umieszczenie informacji o ich działaniach z zakresu partycypacji w publikacji – katalogu dobrych praktyk województwa świętokrzyskiego - wydanej przez UM, a doświadczenie/a gminy/gmin modelowych, wyróżnić opisując je w sposób bardziej szczegółowy. Takie rozwiązanie pozwoliłoby na promocję gminy w województwie.

W ramach badania ankietowego z mieszkańcami gmin objętych rewitalizacją, na pytanie, czy słyszała Pan/Pani o opracowywanym w gminie programie rewitalizacji, ponad 60% ankietowanych opowiedziało twierdząco. Natomiast na pytanie o uczestnictwo w procesie opracowywania i realizacji programu rewitalizacji twierdząco odpowiedziało niecałe 10% ankietowanych. Większość z osób uczestniczących w opracowywaniu programu (35%), brała

udział w działaniach partycypacyjnych tylko jeden raz, 23% brała udział w procesie dwa razy, taki sam odsetek osób brał udział w procesie trzy razy, natomiast niespełna 20% brała udział w procesie więcej niż 3 razy.

Badanie ewaluacyjne przeprowadzone na poziomie krajowym wskazuje na duże zaangażowanie społeczności w procesie opracowywania programów rewitalizacji. Jak podkreślono jednak w badaniu, nie przekłada się ono na rzeczywisty udział interesariuszy w procesie tworzenia programu i realizacji przedsięwzięć rewitalizacyjnych. Z kolei w raporcie NIK podkreślono ograniczenie udziału interesariuszy w procesie rewitalizacji do podstawowych technik partycypacyjnych, tj. informowanie o realizowanych projektach i przeprowadzanie konsultacji.

Zgodnie z danymi GUS w latach 2016-2019 konsultacje społeczne w województwie świętokrzyskim prowadzone były głównie na etapie programowania, a wśród działań konsultacyjnych dominowały formy aktywne. Do najczęściej stosowanych technik partycypacyjnych należy zaliczyć: spotkania, zbieranie uwag z formie papierowej i elektronicznej, debaty i ankiety. Najbardziej stosowaną formą były wywiady i spacery studyjne. Wyniki uzyskane na poziomie województwa są zbliżone do tych uzyskanych na poziomie krajowym.

Powyższe wyniki są zbieżne z wynikami badań ankietowych przeprowadzonych w ramach niniejszej ewaluacji. Społeczność lokalna zaangażowana była przede wszystkim na etapie opracowywania programu, a jej zaangażowanie malało na kolejnych etapach procesu rewitalizacji. Na etapie diagnozowania dominowały przede wszystkim następujące formy partycypacji: spotkania organizacyjne, publikacja materiałów informacyjno-promocyjnych, konsultowanie uchwały delimitacyjnej; na etapie programowania powyżej wymienione formy uzupełnione zostały o zgłaszanie propozycji przedsięwzięć rewitalizacyjnych; na etapie wdrażania - powołanie Komitetu Rewitalizacji lub innego ciała opiniodawczo-doradczego, realizację przedsięwzięć i spotkania informacyjne; na etapie monitorowania - działalność Komitetu Rewitalizacji. Do najbardziej stosowanych technik partycypacyjnych należy zaliczyć wywiady i spacery studyjne.

3.3 Ocena mechanizmów wdrażania

Zasady finansowania

Działanie 6.5 RPOWŚ 2014-2020 wdrażano w formie dotacji, z przypisaną alokacją w wysokości 56,8 mln euro. Według danych na koniec III kwartału 2022 r., w ramach zawartych umów o dofinansowanie wykorzystano 91,3% alokacji, natomiast wydatki z zatwierdzonych wniosków o płatność stanowiły wówczas 51,2% dostępnych środków UE. Maksymalny poziom dofinansowania UE wynosił 75%.

Ponadto, na podstawie Kontraktu Terytorialnego dla Województwa Świętokrzyskiego na lata 2014 – 2020, projekty rewitalizacyjne otrzymały środki z budżetu państwa w wysokości 14 693 322 EUR²⁰. Projekt ubiegający się o dofinansowanie w ramach Działania 6.5 uprawniony był do uzyskania dodatkowego wsparcia w postaci dofinansowania wkładu własnego w wysokości 10% (nabór 1) oraz 5% (nabór 2).

Beneficjenci w ramach badania ilościowego wypowiedzieli się pozytywnie na temat głównych zasad finansowania projektów rewitalizacyjnych (wykres poniżej). Pozytywna opinia dotyczyła w szczególności dotacyjnej formy wsparcia, a także dodatkowych środków z budżetu państwa na pokrycie części wkładu własnego w projekcie. Najmniej pozytywnie ankietowani odnieśli się do warunku związanego z dominującą kategorią kosztów w projekcie, która to nie może przekraczać 40% kosztów kwalifikowalnych. Przeprowadzone wywiady pogłębione wskazały, że opinia beneficjentów wynikała z braku możliwości zwiększenia zakresu inwestycji pod kątem infrastruktury drogowej czy wodociągowo-kanalizacyjnej. Warto jednak zaznaczyć, że powyższy warunek w efekcie pozytywnie wpłynął na realizację projektów, których głównym celem nie powinna być przede wszystkim poprawa stanu technicznego dróg czy budowa/remont parkingów. W ramach inwestycji rewitalizacyjnych takie zadania powinny stanowić jeden z licznych elementów przewidzianych do realizacji. Omawiany warunek sprzyjał realizacji założeń Programu odnośnie kompleksowości projektów, natomiast finansowanie pojedynczych kategorii inwestycji możliwe było w innych Działaniach, w ramach których projekty rewitalizacyjne otrzymywały preferencje²¹. Przyjęty poziom 40% również należy ocenić jako optymalny, należy bowiem mieć na uwadze, że część gmin realizowała zadania, w których było niewiele kategorii kosztów, a więc obniżenie poziomu dominujących kosztów spowodowałoby wymuszenie na wnioskodawcy wprowadzenia do projektu dodatkowych obszarów/dziedzin do objęcia wsparciem.

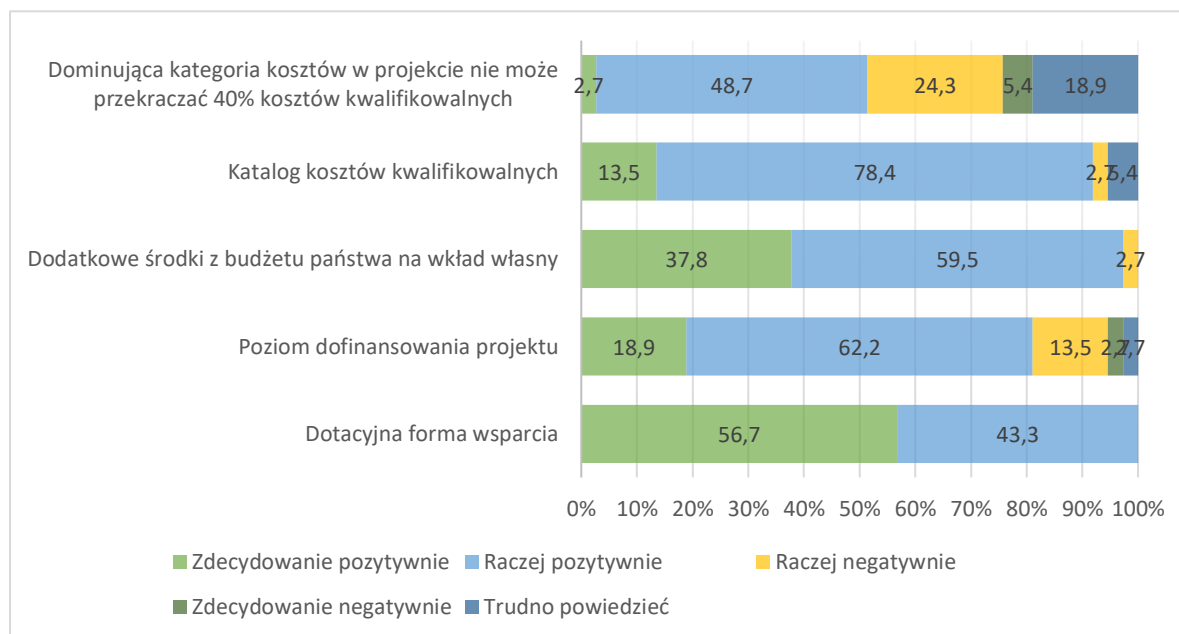
Kluczowym rozwiązaniem rzutującym na skuteczność interwencji oraz samych działań rewitalizacyjnych podejmowanych w gminach, stało się wspieranie w ramach Działania 6.5 projektów kompleksowych i zintegrowanych, łączących różne kategorie działań, i w szeroki oraz wielowymiarowy sposób oddziałujących na poprawę sytuacji obszarów zdegradowanych. Z tego też powodu, beneficjenci musieli zapewnić dbałość o zachowanie odpowiednich proporcji w wydatkach, co sprawiało, że poziom skomplikowania projektu był znacznie większy niż w standardowych, pojedynczych inwestycjach. Trudności w koordynacji złożonego projektu podkreślano w trakcie badań jakościowych, jednak różnorodność

²⁰ Aneks nr 1 do Kontraktu Terytorialnego dla Województwa Świętokrzyskiego, s. 2.

²¹ Działanie 2.2 - preferencje punktowe za projekty realizowane na terenach zdegradowanych, wymagających rewitalizacji; Działanie 3.3, 3.4, 4.4, 5.2, 7.3, 7.4 - preferencje punktowe za projekty wynikające z programu rewitalizacji; Działanie 9.1, 9.2 – preferencje dla uczestnictwa w projektach osób zagrożonych wykluczeniem społecznym i zamieszkujących obszary objęte programami rewitalizacji wskazanymi w gminnych programach rewitalizacji.

przedsięwzięcia w konsekwencji pozwala na osiągnięcie szerszych i bardziej znaczących efektów.

Wykres 3. Rozkład odpowiedzi na pytanie „Jak Państwo oceniają poniższe zasady finansowania przyjęte w ramach Działania 6.5 RPOWŚ 2014-2020?” [%]

Źródło: Badanie ilościowe z beneficjentami, N=37.

Wśród katalogu kosztów kwalifikowalnych należy wyróżnić możliwość remontu wyłącznie części wspólnych wielorodzinnych budynków mieszkalnych. Zastosowane rozwiązania w przypadku rewitalizacji są uzasadnione. Podejmowane działania mają bowiem za zadanie służyć mieszkańcom obszaru rewitalizacji w jak najszerszej skali. Program umożliwił zaś poprawę funkcjonalności mieszkań, np. poprzez doprowadzenie wody.

Zasady wsparcia zastosowane w ramach Działania 6.5 ograniczyły typ beneficjenta, mogącego ubiegać się o wsparcie, do gmin. Inne podmioty²² nie miały możliwości samodzielnego aplikowania o wsparcie, lecz umożliwiono im udział w konkursach w formie partnerstwa z gminą. Inwestycje rewitalizacyjne, które planowały realizować, mogły zostać włączone do zakresu zadań przewidzianych w projekcie gminy, która brała udział w naborze. Zastosowany mechanizm miał na celu zwiększenie kompleksowości projektów. Programy rewitalizacji zazwyczaj zakładały podejmowanie odrębnych działań przez różne podmioty, przez co istniało ryzyko punktowej realizacji założeń PR. Ubieganie się o wsparcie odrębnie przez każdy podmiot spowodowałoby bowiem problem z uzyskaniem dofinansowania przez część podmiotów (np. z uwagi na ograniczoną pulę środków czy niespełnienie kryteriów

²² Jednostki samorządu terytorialnego, podmioty działające w imieniu jst, przedsiębiorstwa, partnerzy społeczni i gospodarczy, spółdzielnie, wspólnoty mieszkaniowe, jednostki administracji rządowej i instytucje kultury.

przewidzianych w WoD). W trakcie badania podkreślano istotne ułatwienia jakie dotyczyły wspólnot czy spółdzielni mieszkaniowych, które borykały się z trudnościami w samodzielnym składaniu WoD np. w Działaniu 3.3.

Wadą zastosowanego rozwiązania jest zaś obarczenie gmin dużą odpowiedzialnością za kompletną realizację projektu i wykonanie założonych celów. Koordynator kompleksowej inwestycji nie może mieć jednak pełnego wpływu na działania innych zaangażowanych podmiotów. Dodatkowo, partnerstwa nie były obligatoryjne, jednak z tego rozwiązania skorzystali niemal wszyscy beneficjenci. Mimo, że pozwala to wnioskować o wysokiej skuteczności zastosowanego w Programie podejścia, należy mieć na względzie, że gminy mogły poszukiwać partnerów, by zmaksymalizować swoje szanse na pozyskanie dofinansowania. Włączenie pojedynczych zadań różnych podmiotów w kompleksowy projekt koordynowany przez gminę pozwoliło jednak zmaksymalizować efekty interwencji i jednocześnie zadbać o całościowe rozwiązanie najważniejszych problemów na obszarach rewitalizacji w gminach.

Kryteria wyboru projektów

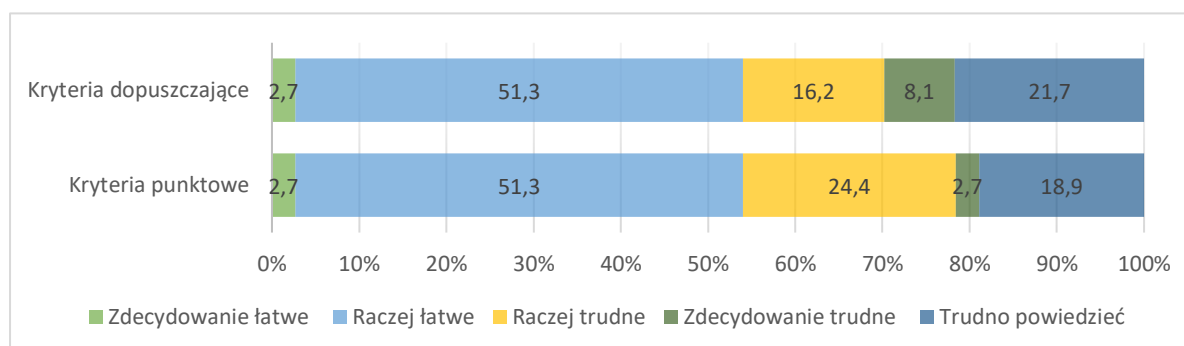
Ocena WoD w ramach Działania 6.5 odbywała się na podstawie kryteriów dopuszczających (ogólnych i sektorowych) oraz punktowych. Niespełnienie co najmniej jednego z kryteriów dopuszczających powodowało odrzucenie projektu. W praktyce, negatywnie oceniono jedynie kilka WoD, głównie z powodu przekroczenia limitów kwotowych maksymalnego dofinansowania dla projektu oraz poziomu dofinansowania. Pozostałe projekty, które nie uzyskały dofinansowania, znalazły się na listach rezerwowych z uwagi na niewystarczającą liczbę zebranych punktów.

Opinie na temat warunków dostępu do wsparcia uzyskano w ramach badania ilościowego z beneficjentami (wykres poniżej). Co do zasady, ani spełnienie dopuszczających ani punktowych kryteriów wyboru projektu nie sprawiło problemów. Kryteria dopuszczające nie były problematyczne dla 54% ankietowanych, a 24% z nich potwierdziła wystąpienie pewnych trudności. Beneficjenci, którzy je zadeklarowali, jako najbardziej problematyczne wskazali właściwe przygotowanie analizy finansowej i/lub ekonomicznej projektu (44% odpowiedzi), co należy wiązać z jej skomplikowanym i specjalistycznym charakterem. Dla części z nich uciążliwe było także zapewnienie kwalifikowalności wydatków oraz mniejszości wydatków w projekcie w ramach kategorii kosztów dot. dróg lokalnych (po 33% odpowiedzi).

Z nieco większymi trudnościami ankietowani mierzyli się w zakresie wypełnienia kryteriów punktowych – w tym przypadku 54% z nich nie spotkało się z problemami, zaś doświadczyło ich 27% badanych beneficjentów. Wśród deklarujących problemy, największa liczba badanych wskazała na kryterium dotyczące stopnia komplementarności oraz liczby

partnerów zaangażowanych w projekcie (80% wskazań) i wpływu projektu na tworzenie nowych miejsc pracy (70% wskazań).

Wykres 4. Rozkład odpowiedzi na pytanie „Jak oceniają Państwo warunki dostępu do wsparcia? Czy spełnienie dopuszczających kryteriów wyboru projektu było łatwe, czy też trudne?” oraz „Jak Państwo oceniają pozostałe kryteria (punktowe) oceny wniosku o dofinansowanie? Czy ich spełnienie było dla Państwa łatwe, czy też trudne?” [%]

Źródło: Badanie ilościowe z beneficjentami, N=37.

W tym miejscu warto zwrócić uwagę na kryterium związane z komplementarnością oraz partnerstwem projektowym. Punkty przyznawano za powiązanie projektu z inwestycjami (z)realizowanymi lub planowanymi ze środków własnych lub zewnętrznych oraz za realizację przedsięwzięcia przy współudziale partnera, przy czym większą liczbę punktów można było uzyskać za partnerstwo z MŚP. Ponieważ kryterium dopuszczające dotyczące komplementarności z inwestycjami EFS nie sprawiło beneficjentom problemów, można wnioskować, że również powiązania z projektami infrastrukturalnymi nie były nadmiernie obciążające. Problematyczne mogło okazać się zaś zaangażowanie w przedsięwzięcie partnera. Należy zauważyć, że zaangażowanie przedsiębiorstw w projekty rewitalizacyjne w perspektywie unijnej 2014-2020 pozostawało na niewielkim poziomie, co potwierdzają dotychczas zrealizowane badania związane z tematyką rewitalizacji²³. Jako podstawowy czynnik determinujący ten problem uznaje się brak dialogu urzędów gmin z lokalnymi firmami. W celu weryfikacji zaangażowania w realizację projektów gmin innych podmiotów, dokonano analizy wniosków o dofinansowanie. Łącznie w ramach wszystkich projektów zaangażowano 83 podmioty (poza gminami), co daje średnio 2 partnerów na projekt. Co ciekawe, aż 36% z nich stanowiły podmioty z sektora MŚP. Były to zazwyczaj lokalne przedsiębiorstwa handlowo-usługowe, odpowiadające za remonty obiektów podlegających ich działalności lub za prace porządkowe na obszarze otaczającym te obiekty. W przypadku gminy Rytwiany partner był odpowiedzialny za remont budynku po byłej gorzelnicy z przeznaczeniem na cele rekreacyjne i turystyczne. Z kolei 15% podmiotów stanowiły

²³ Instytut Rozwoju Miast i Regionów, Ecorys Polska, Badanie systemu zarządzania i wdrażania procesów rewitalizacji w Polsce, Warszawa 2020, s. 177; Dyspersja, Ewaluacja projektów rewitalizacyjnych realizowanych w ramach RPO WiM na lata 2014-2020, 2019, s. 68.

powiaty, a 13,5% - instytucje pełniące funkcje kulturalne – biblioteki oraz domy/centra kultury. Wspólnoty i spółdzielnie mieszkaniowe to 12% wszystkich partnerów, a 23,5% partnerów to inne podmioty, takie jak stowarzyszenia, Województwo Świętokrzyskie, gminne spółdzielnie, zakłady opieki zdrowotnej, ochotnicza straż pożarna, komenda policji, parafia rzymskokatolicka czy Ośrodek Promowania i Wspierania Przedsiębiorczości Rolnej. Analiza kart wynikowych z ocen wniosków o dofinansowanie wskazuje, że 81% beneficjentów otrzymało maksymalną liczbę punktów za partnerstwo (do projektu zamierzano włączyć podmiot(y) zarówno z sektora MŚP, jak i spoza niego). 19% zaś otrzymało punkty wyłącznie za partnerstwo z podmiotem spoza sektora MŚP. Jeden beneficjent nie otrzymał punktów za partnerstwo, decydując o samodzielnej realizacji przedsięwzięcia.

Gmina jako lider uzyskała możliwość pełnej kontroli zmian zachodzących na wyznaczonym przez siebie obszarze rewitalizacji. Niemniej, zaangażowanie partnera stanowiło dla beneficjentów dodatkowe zobowiązanie, z uwagi na konieczność nadzoru nad pracami partnera i ponoszenie odpowiedzialności za jego działania. Z kolei sami partnerzy niekiedy mierzyli się z trudnościami wynikającymi z długości samych projektów, co wydłużało okres trwałości. W tym czasie niemożliwe było na przykład dokonanie sprzedaży czy wymiany środków trwałych objętych działalnością partnera. Z badania wynika jednak, że podmioty realizujące zadania wspólnie z gminami, cechowało rzetelne i świadome podejście do realizacji przedsięwzięć.

Wnioskować można o istotnej roli omawianego kryterium w motywacji beneficjentów do tworzenia partnerstw w ramach realizowanych inwestycji. Istotną rolę w projektach rewitalizacyjnych pełnią wspólnoty i spółdzielnie mieszkaniowe, podejmujące się zagospodarowywania przestrzeni publicznych między budynkami mieszkalnymi, a także remontów i termomodernizacji budynków. Tego typu zadania nie tylko polepszają warunki bytowe mieszkańców, zwiększając funkcjonalność podwórek przyblokowych i części wspólnych w budynkach wielorodzinnych, lecz także tworzą szanse na zwiększenie dbałości o wspólną przestrzeń oraz aktywizację mieszkańców na rzecz wspólnych spraw. W Działaniu 6.5 zabrakło jednak partnerstw w formule PPP. Wszelkie działania podejmowane przez MŚP były samodzielnymi zadaniami realizowanymi na rzecz wewnętrznej działalności przedsiębiorstwa.

Drugim komponentem omawianego kryterium wyboru był stopień komplementarności. Punkty otrzymywał projekt komplementarny z innymi inwestycjami zrealizowanymi, realizowanymi lub planowanymi do realizacji ze środków własnych lub zewnętrznych (poza środkami EFS). Analiza kart ocen WoD wskazała, że wszyscy beneficjenci wykazali tego typu komplementarność. Gminy posiadają bogate doświadczenia związane z realizacją projektów z zewnętrznych źródeł finansowania, dlatego możliwe stało się zapewnienie kompleksowych powiązań pomiędzy poszczególnymi inwestycjami. Ponadto, w przypadku obszaru

rewitalizacji, odnalezienie takich powiązań nie jest trudne, z uwagi na horyzontalny charakter tematyki. Szerzej kwestia ta została omówiona w dalszej części raportu. Istotnym jest, iż powiązania wykazywane przez wnioskodawców są monitorowane podczas kontroli prowadzonych po zakończeniu realizacji każdego projektu. W przypadku wykazania w WoD komplementarnego projektu planowanego do realizacji, którego nie uda się zrealizować, beneficjent jest zobowiązany powiadomić o tym IZ RPO. Monitoring pozwala minimalizować ryzyko nieuprawnionego otrzymywania przez beneficjentów dodatkowych punktów podczas oceny WoD.

Odrębnym kryterium wyboru, lecz punktowanym w ramach oceny formalnej, była komplementarność z inwestycjami w ramach EFS. Jego zastosowanie miało na celu wzmocnienie aspektów społecznych w kontekście założeń programów rewitalizacji. Projekt, o którego dofinansowanie wnioskowano, musiał wykazywać powiązania z celami społecznymi, określonymi w interwencji EFS (CT 8, 9, 10). Tym samym, mimo swojego infrastrukturalnego charakteru, powinien jednocześnie oddziaływać na rozwiązywanie społecznych problemów identyfikowanych na obszarze rewitalizacji. W trakcie badania ilościowego beneficjenci nie wskazywali na jakiegokolwiek trudności związane ze spełnieniem omawianego kryterium wyboru. Przedsięwzięcia rewitalizacyjne z założenia bowiem powinny służyć społeczności lokalnej, stąd należy wnioskować, że w każdej gminie podjęta interwencja będzie mieć znaczenie społeczne. Co ważne, nie wykluczano możliwości wykazania bezpośrednich powiązań z projektami (z)realizowanymi lub planowanymi do realizacji w ramach EFS. W praktyce jednak, nie wszystkie gminy miały szansę w perspektywie unijnej 2014-2020 lub 2007-2013 otrzymać dofinansowanie na projekty współfinansowane z EFS, dlatego też bezwzględny wymóg posiadania tego typu projektów mógłby wykluczyć część gmin z ubiegania się o wsparcie w ramach Działania 6.5. Sposób konstrukcji kryterium należy więc ocenić pozytywnie. Niemniej, z punktu widzenia zapewnienia faktycznego oddziaływania projektów infrastrukturalnych na sferę społeczną, trafniejszym rozwiązaniem byłoby premiowanie projektów wykazujących bezpośrednie powiązania z konkretnym projektem społecznym (niekoniecznie współfinansowanym z EFS), zgodnym z celami EFS.

Innym kryterium, wzmacniającym znaczenie kompleksowego podejścia do projektów, był „wpływ projektów na obszar rewitalizowany”. Miało ono charakter punktowy, a więc premiowało wnioskodawców planujących osiągnięcie efektów gospodarczych, turystycznych, dotyczących bezpieczeństwa publicznego, ochrony zabytków czy też estetyki i funkcjonalności przestrzeni publicznych. Położono nacisk na wielowymiarowe podejście do projektów, co miało zachęcić wnioskodawców do refleksji nad faktycznymi efektami, jakie będzie generowała inwestycja. Omawiana preferencja ściśle wiąże się jednak z kryterium „kompleksowość zaplanowanych w projekcie działań przyczyniających się do rozwiązywania problemów społecznych na terenie rewitalizowanym” (omówionym w dalszej części raportu)

i stanowi niejako jego powielenie. Wpływ na obszar rewitalizowany jest mierzony bowiem oddziaływaniem projektów na rozwiązywanie negatywnych zjawisk zidentyfikowanych na obszarach rewitalizacji, poprzez osiągnięcie konkretnych efektów. Oba kryteria mają podobny wydźwięk i z powodzeniem mogłyby zostać skonsolidowane lub możliwa jest rezygnacja z jednego z nich.

Spełnienie kryterium „wpływ projektu na tworzenie nowych miejsc pracy”, było dla badanych beneficjentów problematyczne. Otrzymanie punktów w trakcie oceny WoD wiązało się z wykazaniem (za pomocą odpowiednich wskaźników), że dzięki realizacji inwestycji utworzone zostaną nowe miejsca pracy. Założenie wartości docelowej wskaźnika do pomiaru utworzonych etatów nie było obowiązkowe, jednak z uwagi na premiowanie tej deklaracji podczas oceny WoD, niemal wszyscy beneficjenci przewidywali, że projekt pozwoli na wzrost zatrudnienia. W toku badania przeanalizowano założenia beneficjentów odnośnie tworzenia nowych miejsc pracy, zawarte we wnioskach o dofinansowanie²⁴. W zdecydowanej większości przypadków (84% WoD) powstać miały 3 etaty [EPC]. Założenia te należy poniekąd powiązać z punktacją przewidywaną na etapie oceny WoD, gdzie maksymalną liczbę punktów można było otrzymać za wygenerowanie więcej niż 2 nowych etatów. Więcej niż 3 etaty założono w 4 projektach (maksymalnie 4,5 etatu). W jednym przypadku planowano 2 etaty, natomiast wyłącznie jeden beneficjent nie przewidywał wzrostu zatrudnienia dzięki realizacji projektu. Łącznie w ramach Działania 6.5 przewidziano powstanie 110,5 etatów.

Badanie jakościowe przeprowadzone z beneficjentami wskazuje, że istotnym problemem podczas realizacji projektów okazały się być kwestie dotyczące zachowania trwałości deklarowanych do powstania miejsc pracy – weryfikowane jest nie tylko zwiększenie dzięki projektowi liczby etatów, lecz także ogólna liczba osób zatrudnionych w danym podmiocie realizującym projekt (w ramach którego miało nastąpić zwiększenie zatrudnienia). W przypadku zatrudnienia dodatkowych osób, w liczbie wskazanej w WoD, lecz przy jednoczesnej ogólnej redukcji zatrudnienia w podmiocie w czasie trwania projektu, beneficjent nie spełnia stawianych przed nim wymogów. Omówiony wskaźnik związany z zatrudnieniem jest wskaźnikiem rezultatu, stąd trudno obecnie zweryfikować możliwość jego faktycznej realizacji zgodnie z założeniami beneficjentów. W praktyce, co wynika zarówno z badania z beneficjentami, jak i IZ RPO, wielu beneficjentów boryka się obecnie z trudnościami w spełnieniu założeń poczynionych w WoD, przede wszystkim z uwagi na pojawiające się w trakcie realizacji inwestycji różnorodne czynniki, głównie zewnętrzne, takie jak pandemia COVID-19, czy wysoki poziom inflacji. Istnieje duże ryzyko, że część przedsięwzięć nie będzie miała przełożenia na powstanie nowych miejsc pracy.

²⁴ Dokonano analizy wskaźnika Liczba nowo utworzonych miejsc pracy - pozostałe formy [EPC] oraz Wzrost zatrudnienia we wspieranych podmiotach (innych niż przedsiębiorstwa) [EPC].

Rekomendacja: rekomenduje się rezygnację z premiowania tworzenia nowych miejsc pracy w ramach projektów w perspektywie unijnej 2021-2027.

Utrzymanie miejsc pracy jest w większym stopniu możliwe na przykład w ramach nowoutworzonych centrów aktywności lokalnej, inkubatorów przedsiębiorczości, centrów wspierania organizacji pozarządowych. Projekty uzyskujące punkty za utworzenie nowych etatów nie mają jednak wpływu na realne rozwiązywanie problemów gospodarczych czy problemów na rynku pracy. W tym zakresie zdecydowanie większą efektywnością będą cechować się działania na rzecz aktywizacji osób bezrobotnych lub rozwoju przedsiębiorczości, a więc posiadające charakter „miękki”.

Warto również zwrócić uwagę na kryterium punktowe dotyczące zastosowania formuły konkursu architektonicznego, architektoniczno-urbanistycznego lub urbanistycznego dla projektów rewitalizacyjnych. Dokumenty potwierdzające jego przeprowadzenie wymagane były na drugim etapie wyboru projektów. Istotą premiowania tego typu konkursów stała się potrzeba zapewnienia spójnego podejścia do wizji obszaru rewitalizacji, przede wszystkim z uwagi na złożoność i kompleksowość projektów w ramach Działania 6.5. Dzięki tworzeniu profesjonalnych koncepcji projektowych, jakość podejmowanych inwestycji rośnie, przy założeniu, że konkurs zostanie przeprowadzony w rzetelny sposób z naciskiem na jakość, a nie cenę koncepcji. Niemniej, beneficjenci wskazywali na trudności związane z długością procedury przeprowadzenia konkursu oraz z poziomem jej skomplikowania.

Przeprowadzenie konkursu nie było wymagane, choć zapewniało dodatkowe punkty podczas oceny WoD. Do gminy należy rozstrzygnięcie, czy posiada odpowiedni potencjał administracyjny do realizacji konkursu. Omawiane kryterium należy uznać za zasadne. Pozwoliło samorządom gminnym w rzetelny sposób planować zmiany w przestrzeni objętej inwestycją, tak, by charakteryzowała się funkcjonalnością i estetyką, a także w optymalny sposób spełniała potrzeby mieszkańców.

Kolejnym, istotnym z punktu widzenia rewitalizacji kryterium wyboru projektów jest „obszar realizacji projektu”, premiuje inwestycje podejmowane na terenach poprzemysłowych, pokolejowych lub powojkowych. Jego zastosowanie należy uznać za uzasadnione w kontekście szczególnych potrzeb rewitalizacyjnych tego typu obszarów, a także wpływu ich odnowy na poprawę jakości przestrzeni miejskiej, wizerunku obszaru rewitalizacji, a także jego atrakcyjności. Omawiane tereny odgrywają bowiem ważną rolę w nadawaniu nowych funkcji nieużytkowanym przestrzeniom i obiektom. Właściwe ich wykorzystanie może przyczynić się do znacznego ożywienia obszarów zdegradowanych, np. dzięki spełnianiu roli turystycznej. Obszary poprzemysłowe, pokolejowe czy powojkowe powinny być objęte pomocą w pierwszej kolejności, dlatego zasadne byłoby zastosowanie wyższej punktacji na etapie oceny WoD niż miało to miejsce (maksymalnie 3 punkty).

Warto w tym miejscu dodać, że w północnej części województwa usytuowany był niegdyś Staropolski Okręg Przemysłowy, gdzie za główne ośrodki przemysłowe można uznać:

Końskie, Ostrowiec Świętokrzyski, Starachowice i Skarżysko-Kamienną. Warto dodać, że w ramach RPOWŚ 2014-2020 wyodrębniono obszary strategicznej interwencji (OSI), do których zaliczono miasta tracące funkcje społeczno-gospodarcze i ich obszary funkcjonalne, które wymagają restrukturyzacji i rewitalizacji (obszary funkcjonalne Ostrowca Świętokrzyskiego, Starachowic i Skarżyska-Kamiennej). W ramach Działania 6.5 nie zastosowano jednak żadnych preferencji w dostępie do wsparcia wobec wspomnianego OSI. Aktualizacja delimitacji miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze (powiększających dystans rozwojowy), opracowana przez IGiPZ PAN na potrzeby programowania perspektywy finansowej na lata 2021-2027 wskazuje kilka miast w województwie świętokrzyskim, jako szczególnie zagrożonych utratą swoich funkcji: Starachowice, Ostrowiec Świętokrzyski, Skarżysko-Kamienna, Końskie, Busko-Zdrój i Jędrzejów²⁵. Z badania wynika, że objęcie tych miast preferencjami jest pożądanym rozwiązaniem.

Rekomendacja: z uwagi na szczególne potrzeby miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze, rekomenduje się zastosowanie preferencji wspierających rewitalizację OSI dla tych miast w ramach FEŚ 2021-2027.

Należy mieć na uwadze, że idea rewitalizacji opiera się na potrzebie wsparcia miast zmagających się z nasilonymi problemami, w szczególności społecznymi, powodującymi kryzys i degradację ośrodka oraz osłabianie jego pozycji zewnętrznej. Stąd ważne jest, by miejscowości najbardziej narażone na negatywne zmiany, zostały objęte dodatkowymi działaniami wspierającymi. Jak pokazują doświadczenia województwa śląskiego, w perspektywie unijnej 2014-2020 nie sprawdziło się rozwiązanie w postaci zastosowania trybu pozakonkursowego dla OSI Bytom i Radzionków²⁶. Skuteczniejszą formułą okazało się być zaplanowanie odrębnego konkursu dla OSI na rzecz restrukturyzacji i rewitalizacji miast tracących funkcje społeczno-gospodarcze.

Tryb wyboru projektów

Projekty rewitalizacyjne w ramach Działania 6.5 RPOWŚ 2014-2020 zostały objęte konkursowym trybem wyboru projektów. W przypadku rewitalizacji, taki tryb uznaje się za uzasadniony. Projekty rewitalizacyjne nie stanowią dużych inwestycji strategicznych, które mogłyby zostać wpisane na listę projektów pozakonkursowych. Spowodowałyby to bowiem dyskryminację części gmin – tylko wybrane inwestycje uzyskałyby pewną szansę na dofinansowanie. Zaletą trybu konkursowego jest wpływ na dyscyplinowanie beneficjentów, zarówno pod kątem jakości składanych wniosków o dofinansowanie jak i sprawności

²⁵ Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania Polska Akademia Nauk, Aktualizacja delimitacji miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze (powiększających dystans rozwojowy), Warszawa 2019, s. 13.

²⁶ Ecorys Polska, Ewaluacja wpływu RPO WSL na lata 2014-2020 na rewitalizację społeczną, infrastrukturalną i gospodarczą regionu, Warszawa 2021, s. 107-108.

wdrażania inwestycji. Szansę na dofinansowanie powinny otrzymywać więc najlepiej przygotowane projekty, które w największym stopniu realizują założenia programów rewitalizacji.

W ramach Działania 6.5 przeprowadzono 2 zamknięte nabory wniosków o dofinansowanie. Wszystkie programy rewitalizacji znajdujące się w Wykazie programów rewitalizacji województwa świętokrzyskiego zostały pozytywnie zaopiniowane w roku 2017, co wpłynęło na potrzebę dostosowania terminów naborów. Pula środków finansowych na rewitalizację została rozdzielona na dwie niemal równe części. Jedna część została wydzielona na nabór dla miast powiatowych, natomiast druga część, na nabór dla pozostałych gmin. W ramach naboru przeznaczanego miastom powiatowym, ostateczny wkład UE w obowiązujących umowach przekroczył przewidziane założenia budżetowe (tabela poniżej). Ponadto ustalono limit w postaci maksymalnego dofinansowania dla jednego projektu – 20 mln zł dla miast powiatowych oraz 4 mln zł dla pozostałych gmin. Przyjęta formuła miała na celu wyrównanie szans na otrzymanie dofinansowania przez ośrodki różnej wielkości. Zastosowane rozwiązania w zakresie naborów WoD wpłynęły pozytywnie na sprawność przeprowadzenia konkursów i rozdysponowanie dostępnej alokacji. Zainteresowanie naborami było znaczne. Wiele gmin przygotowało programy rewitalizacji na perspektywę unijną 2014-2020 w celu pozyskania środków UE dostępnych na odnowę obszarów zdegradowanych. Liczba złożonych WoD świadczy o istocie środków unijnych w kontekście problematyki rewitalizacji – aplikowały 72 gminy, podczas gdy łączna liczba PR wpisanych do Wykazu w województwie świętokrzyskim wynosiła 76²⁷. Poniekąd wadą zastosowanych rozwiązań była ograniczona grupa gmin, które otrzymały środki UE. Z badania wynika, że jako niesprawiedliwe rozwiązanie niektóre JST mogły potraktować wyższe limity wsparcia przyznane miastom powiatowym. Należy mieć na uwadze, że projekty wpisane do Wykazu mogły ubiegać się o dofinansowanie również w innych Działaniach RPOWŚ 2014-2020, dlatego ścieżka aplikowania nie została zamknięta po nieotrzymaniu środków z Działania 6.5 (choć zakres projektów nie mógł być tak rozbudowany, jak w omawianym Działaniu).

Tabela 6. Zestawienie naborów w ramach Działania 6.5 RPOWŚ 2014-2020

Numer naboru	Budżet naboru [zł]	Liczba złożonych WoD	Liczba WoD zatwierdzonych do dofinansowania	Wkład UE w umowach obowiązujących [zł]
RPSW.06.05.00-IZ.00-26-072/16	121 153 846,15	13	9	137 173 333,63
RPSW.06.05.00-IZ.00-26-156/17	101 652 890,84	59	37	101 965 600,32

²⁷ Uchwała nr 3106/2017r. Zarządu Województwa Świętokrzyskiego z dnia 17.10.2017r.

Źródło: opracowanie własne

W województwie świętokrzyskim zastosowano rozwiązanie, polegające na dwuetapowym wyborze projektów. Etap pierwszy obejmował złożenie wniosku o dofinansowanie wraz z podstawowymi dokumentami/oświadczeniami i w przypadku pozytywnej jego oceny, kończył się podpisaniem pre-umowy, warunkowo wskazującej projekt do dofinansowania. Umowa ta precyzowała termin wniesienia przez wnioskodawcę pozostałej dokumentacji projektowej. W ramach etapu drugiego wnioskodawca został zobowiązany do zgromadzenia koszt- i czasochłonnej dokumentacji projektowej (na etapie składania WoD nie było konieczności jej przedkładania). W konsekwencji, jej złożenie pozwalało ostatecznie na podpisanie właściwej umowy o dofinansowanie.

Pierwszy przeprowadzony nabór (dla miast powiatowych) rozpoczął się 30.12.2016 r. i zakończył się 30.06.2017 r. Jego rozstrzygnięcie nastąpiło w grudniu 2017 r., a umowy warunkowe i właściwe podpisywano od stycznia do października 2018 r. W listopadzie 2020 r. i sierpniu 2021 r. podpisano umowy właściwe na realizację dwóch projektów znajdujących się na liście rezerwowej. Drugi nabór, dla pozostałych gmin, rozpoczął się 29.09.2017 r. i zakończył 26.10.2017 r. Konkurs rozstrzygnięto w kwietniu 2018 r. Podpisywanie pre-umów rozpoczęto w czerwcu 2018 r. i zakończono w lipcu 2018. Umowy właściwe zaś sygnowano w większości przypadków od początku do końca roku 2020. W roku 2022 podpisywano jeszcze pre-umowy i umowy z beneficjentami projektów, znajdujących się pierwotnie na liście rezerwowej, z uwagi na uwolnienie środków. Widoczna jest różnica pomiędzy czasem zakończenia procedury konkursowej aż do podpisywania umów w miastach powiatowych (średnio 1 rok) w porównaniu z pozostałymi gminami (średnio 2 lata). Mniejsze gminy potrzebowały więcej czasu na zebranie dokumentacji wymaganej na 2 etapie naboru. Według danych pochodzących z UoD, jedynie dwa projekty zakończyły się w roku 2021. Na rok 2022 przypadło zakończenie 8 projektów, natomiast zdecydowana większość, bo 27, kończy się w roku 2023, z czego 11 – w pierwszej połowie roku, a 16 – w drugiej połowie roku.

O dwuetapowy sposób wyboru projektów zapytano beneficjentów biorących udział w badaniu ilościowym. Łącznie, 49% z nich oceniło ten mechanizm pozytywnie, natomiast 51% miało trudności z oceną. Wśród zalet zastosowanego rozwiązania wskazywano możliwość wydłużenia czasu na przygotowanie kompletnej dokumentacji projektowej oraz brak potrzeby angażowania środków finansowych na przygotowanie dokumentacji projektowej przed ogłoszeniem konkursu, co jest znamienne w przypadku niezyskania dofinansowania. Jako korzystne wskazywano indywidualne podejście do ustalenia czasu potrzebnego na osiągnięcie gotowości dokumentacyjnej na drugi etap naboru. Przeprowadzone badania jakościowe również potwierdziły pozytywną ocenę beneficjentów, przede wszystkim z uwagi na fakt braku konieczności nadmiernego zaangażowania finansowego wnioskodawcy przed oceną wniosku o dofinansowanie. Wskazywano także, że dwuetapowość pozwala skutecznie

podjąć realizację projektu, mimo wydłużonego czasu trwania procedur związanych z uzyskiwaniem pozwoleń i zgód, a w szczególności uzgodnień z konserwatorem zabytków.

Wadą przyjętej formuły stało się zaś wydłużenie całkowitego czasu realizacji projektów i wdrażania interwencji. W trakcie realizacji niniejszego badania część projektów znajdowała się na etapie wyłaniania wykonawców realizujących poszczególne zadania inwestycyjne. Należy jednak mieć na uwadze, że jeszcze w ostatnim kwartale 2022 r. podpisywano umowy, z uwagi na uwolnienie dodatkowych środków finansowych dla Działania 6.5. Jak wynika z badania, nie przewiduje się jednak ryzyka niewykorzystania dostępnej alokacji. Korzyści płynące z zastosowanego mechanizmu przeważają nad ewentualnymi wadami. Przyjęte rozwiązanie ocenia się pozytywnie, w szczególności z uwagi na kompleksowość i wielowymiarowość realizowanych inwestycji.

Podsumowując, konkursy w ramach Działania 6.5 zaprojektowano w sposób adekwatny, zapewniając wszystkim gminom posiadającym program rewitalizacji szansę na aplikowanie o wsparcie. Zasady towarzyszące naborom, związane ze sposobem rozdziału alokacji oraz dedykowaniem każdego z naborów wyznaczonym gminom, usprawniły wdrażanie interwencji.

3.4 Problemy w realizacji projektów rewitalizacyjnych

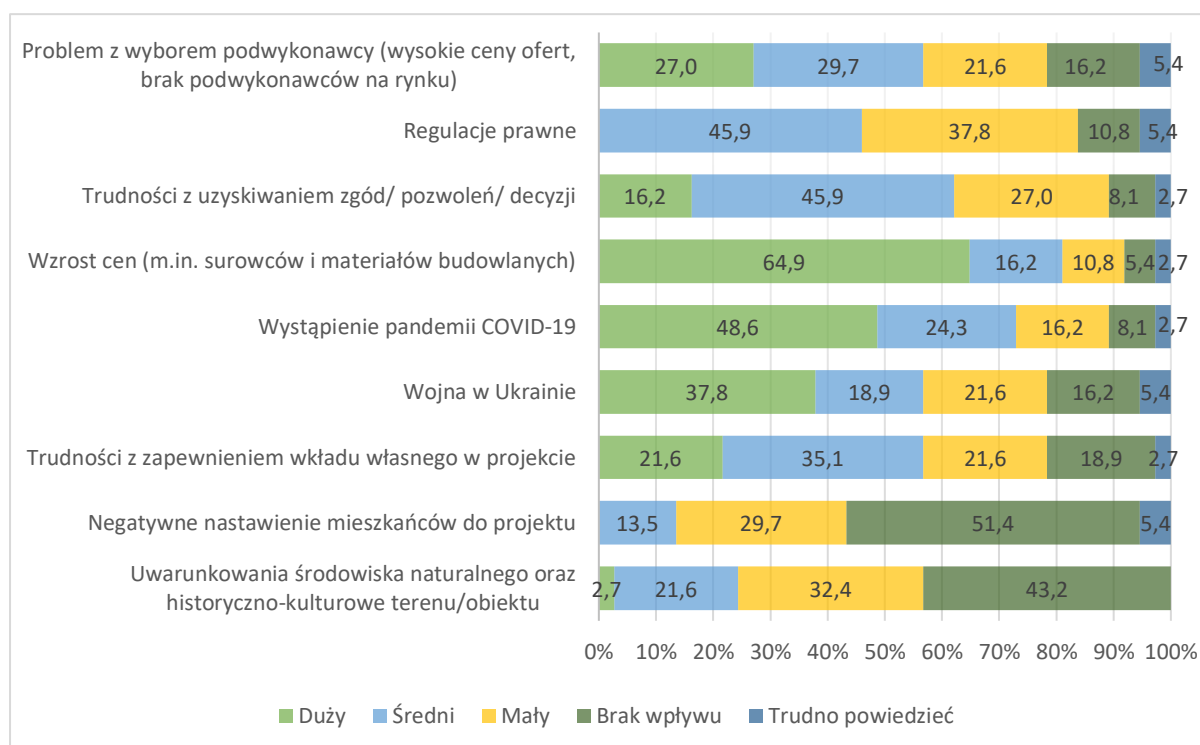
Realizacja projektów rewitalizacyjnych w perspektywie 2014-2020 wiązała się z wystąpieniem wielu niespodziewanych czynników, mających zdecydowanie niekorzystny wpływ na ich przebieg. Wybuch pandemii Covid-19, znaczny wzrost cen m.in. surowców, materiałów i usług budowlanych spotęgowany inflacją, wybuch wojny w Ukrainie – to najważniejsze czynniki zewnętrzne, które w wielu przypadkach spowodowały zmiany w zakresie rzeczowym projektów oraz przesunięcia czasowe w ich realizacji.

Analiza dokumentacji programowej, projektowej, w tym wniosków o płatność składanych przez beneficjentów pozwala stwierdzić, że czynnikiem, który znacząco oddziaływał na realizację projektów rewitalizacyjnych był nagły wzrost cen usług i materiałów, w tym trudna dostępność materiałów budowlanych i wykończeniowych spotęgowana pandemią Covid-19 oraz postępującą inflacją. Beneficjenci ogłaszając postępowania przetargowe na wykonanie robót budowlanych i wykończeniowych nie spodziewali się, że kwoty oferentów znacząco przekroczą zakładany budżet inwestycji. Beneficjenci (gminy) zostali zmuszeni do wygosparowania dodatkowych środków finansowych, waloryzowania kwot poszczególnych zadań, renegocjacji umów z wykonawcami oraz przesunięć terminów realizacji projektów. Niekiedy zachodziła konieczność ponownego przeprowadzenia procedury PZP wyłaniającej nowego wykonawcę z uwagi na brak zainteresowania przetargiem, bądź niewystarczające możliwości finansowe beneficjenta. Kolejnym

czynnikiem, który również niekorzystnie oddziaływał na projekty rewitalizacyjne była pandemia Covid-19 i związane z nią ograniczenia sanitarno-epidemiologiczne. Z uwagi na reżim sanitarny (kwarantanna, trudna dostępność miejsc noclegowych dla pracowników) niektóre z firm wykonawczych miały trudności z dotrzymaniem terminów związanych z wykonywaniem prac budowlanych, co wiązało się z przesunięciami w realizacji poszczególnych zadań projektowych. Jednocześnie niedobór siły roboczej, będący efektem zarówno pandemii, jak również wojny w Ukrainie spowodował wycofywanie się firm budowlanych oraz opóźnienia w realizacji niektórych zadań.

W celu dokonania oceny skali problemów jakie wystąpiły w trakcie realizacji inwestycji z zakresu rewitalizacji, beneficjentom zadano pytanie z kafeterią odpowiedzi ukierunkowaną na określenie znaczenia poszczególnych problemów. Poniższy wykres prezentuje odpowiedzi beneficjentów realizujących projekty w ramach Działania 6.5. Z przeprowadzonego badania ankietowego wynika, że największy problem dla beneficjentów stanowił gwałtowny wzrost cen m.in. surowców i materiałów budowlanych wywołany inflacją – prawie 65% badanych beneficjentów wskazało, że wzrost cen stanowił duży problem w realizacji projektu. Kolejnym istotnym utrudnieniem okazała się pandemia Covid-19 (48,6% odpowiedzi), wojna w Ukrainie (37,8% odpowiedzi) oraz problem z wyborem podwykonawcy z uwagi na wysokie ceny ofert lub brak podwykonawców na rynku (27% odpowiedzi). Istotny problem stanowiły również regulacje prawne oraz trudności z uzyskiwaniem zgód, pozwoleń decyzji oraz trudności z zapewnieniem wkładu własnego w projekcie. Potwierdza to analiza sprawozdań rocznych z realizacji RPOWŚ 2014-2020 oraz wniosków o płatność, z której wynika, że w przypadku projektów rewitalizacyjnych pojawiały się trudności związane z pozyskiwaniem pozwoleń i uzgodnień (np. uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków, Wodami Polskimi), co powodowało opóźnienia w realizacji projektów. Jeden z beneficjentów miał problem z uzyskaniem opinii wydawanej przez RDOŚ.

Wykres 5. Rozkład odpowiedzi na pytanie „Jak duży wpływ na realizację projektu miały(mają) wskazane poniżej problemy?” [%]

Źródło: Badanie ilościowe z beneficjentami, N=37.

W związku ze wskazanymi powyżej problemami, beneficjentów poproszono o wskazanie czy podejmowali środki zaradcze w celu eliminacji problemów i jakiego typu działania to były. Na problem związany ze wzrostem cen 59% ankietyowanych beneficjentów podjęło lub planuje podjąć działania zaradcze, 43% respondentów odpowiedziało, że wygospodarowało dodatkowe środki z budżetu gminy, 19% ograniczyło zakres projektu w sposób nie wpływający na realizację jego głównych celów, a 14% wygenerowało oszczędności w ramach innych realizowanych zadań w projekcie. Jeden z beneficjentów dodatkowo wskazał, że podjęto środek zaradczy w postaci sfinansowania projektu z dwóch źródeł. W przypadku pandemii Covid-19, 32% ankietyowanych beneficjentów wskazało, że podjęto działania zaradcze, najwięcej odpowiedzi dotyczyło wprowadzenia w urzędzie pracy zdalnej oraz spotkań on-line, które umożliwiły pracę nad projektem. W związku z wojną w Ukrainie 27% respondentów wskazało, że podjęło i planuje podjąć środki zaradcze, 4 beneficjentów wskazało, że z uwagi na problemy kadrowe podwykonawcy ograniczony został zakres projektu w sposób nie wpływający na realizację jego głównych celów, zaś 3 beneficjentów odpowiedziało, że zawnioskowało do IZ RPOWŚ 2014-2020 o przedłużenie terminu realizacji projektu. Ponadto 35% ankietyowanych beneficjentów potwierdziło, że podjęło/planuje podjąć działania zaradcze z związane z kłopotami dotyczącymi wyboru podwykonawcy (wysokie ceny ofert, brak podwykonawców na rynku). Wśród podjętych działań zaradczych

30% respondentów wskazało, że ogłoszono nowy przetarg i został wyłoniony nowy podwykonawca, zaś 13% wskazało, że wygospodarowano dodatkowe środki na pokrycie różnicy cenowej pomiędzy planowaną wartością zamówienia a ceną oferowaną przez podwykonawcę. Podczas pogłębionych wywiadów indywidualnych beneficjenci wskazywali na pojawiające się kłopoty, które dotyczyły m.in. wycofywania się firm budowlanych realizujących prace wykonawcze z uwagi na odpływ pracowników pochodzących z Ukrainy, którzy zdecydowali się wrócić do kraju po wybuchu konfliktu zbrojnego. Beneficjenci pozostawali w trudnej sytuacji, bowiem wiązało się to koniecznością ogłoszenia ponownej procedury przetargowej, wyłonieniem nowego wykonawcy na realizację pozostałych prac i poniesieniem dodatkowych kosztów inwestycyjnych.

Z badania ankietowego CAWI wynika również, że 43% beneficjentów podjęło niezbędne środki zaradcze w związku z napotkanymi trudnościami z uzyskiwaniem zgód, pozwoleń, decyzji w postaci wnioskowania do IZ RPOWŚ o przedłużenie terminu realizacji projektu, jeden z beneficjentów ograniczył zaś zakres inwestycji. W związku z trudnościami z regulacjami prawnymi, które stanowiły średni problem dla 17 beneficjentów, 4 z nich zdecydowało się na zmodyfikowanie zakresu projektu, natomiast jeden beneficjent rozpoczął postępowanie na drodze sądowej. W odpowiedzi na problem z zapewnieniem wkładu własnego 35% beneficjentów wdrożyło odpowiednie rozwiązania tj.: kredyt pozyskało 6 beneficjentów, 6 ograniczyło zakres projektu w sposób nie wpływający na realizację jego głównych celów, natomiast 2 wygenerowało oszczędności w projekcie lub zrezygnowało z innych zadań ujętych w budżecie.

Zaznaczyć należy również, że niektórzy z beneficjentów wskazywali na problem dotyczący niezadowolenia mieszkańców z zakresu realizowanej inwestycji. Jak podkreślał jeden z beneficjentów - mieszkańcy zaczęli sprzeciwiać się wycince drzew będącej elementem konsultowanego wcześniej projektu, uzgadnianego z dendrologiem. Problemy tego były przede wszystkim efektem niewielkiego zaangażowania społeczności lokalnej na etapie prac nad przygotowaniem i uchwalaniem gminnych programów rewitalizacji. Pomimo prób wprowadzania różnych form konsultacji, działań zachęcających mieszkańców do partycypowania w pracach nad LPR/GPR, organizowaniem spotkań konsultacyjnych w dogodnych wieczornych godzinach w wielu przypadkach mieszkańcy dopiero na etapie realizacji projektów decydują się na krytykę i przedstawianie uwag do realizowanych inwestycji.

W związku z szeregiem napotkanych problemów w realizacji projektów IZ RPOWŚ 2014-2020 podejmowała wiele działań mających na celu wsparcie beneficjentów w rozwiązywaniu trudności. Podczas wywiadów z beneficjentami podkreślane było zindywidualizowane podejście IZ RPOWŚ 2014-2020 i przychylność związana z aneksowaniem umów, ewentualnym wydłużaniem terminów realizacji projektów. Na pytanie, czy i jakie środki zaradcze podejmowała IZ RPOWŚ 2014-2020 w związku z zaistniałymi problemami, 35%

ankietowanych beneficjentów odpowiedziało twierdząco, wskazując, że IZ RPOWŚ 2014-2020 przychylnie podchodziła do aneksowania umów o dofinansowanie, mimo wielu problemów w trakcie realizacji projektu. Możliwe były konsultacje projektów, z opinii badanych wynika również, że IZ RPOWŚ często przychyliła się do proponowanych zmian, sugerowała optymalne rozwiązania oraz prowadziła spotkania monitorujące. Dwóch beneficjentów wskazało, że IZ RPOWŚ wyraziła zgodę na ograniczenie zakresu rzeczowego projektu oraz wykazała przychylne podejście do proponowanych i uzasadnionych zmian zakresu projektu. Jednocześnie z dużą aprobatą beneficjentów spotkała się zastosowana przez IZ RPOWŚ dwuetapowa procedura konkursowa, która wydłużyła czas niezbędny do opracowania i przygotowania dokumentacji projektowej oraz uzyskania niezbędnych decyzji i pozwoleń.

Podkreślenia wymaga fakt, że specyfika projektów rewitalizacyjnych jest różnorodna i skomplikowana, na daną inwestycję składa się od kilku do kilkunastu zadań realizowanych równolegle, często przez kilku partnerów. Większość z zadań, zwłaszcza jeżeli dotyczy infrastruktury, wymaga sporządzenia oddzielnej dokumentacji technicznej, uzyskania pozwoleń i decyzji administracyjnych, w tym uzgodnień z instytucjami, przeprowadzenia przetargów w oparciu o prawo zamówień publicznych. Problemy pojawiające w realizacji danego zadania rzutują na zmiany w czasie i realizacji całego projektu. Niemniej, pomimo wystąpienia szeregu problemów oraz nadzwyczajnych trudności, których nie dało się przewidzieć na etapie programowania i planowania interwencji, projekty rewitalizacyjne współfinansowane ze środków RPOWŚ 2014-2020 zakończą się powodzeniem. Z analiz raportów dotyczących postępu rzeczowego realizowanej interwencji składanych do KE przez IZ RPOWŚ 2014-2020 wynika, że wskaźniki opisujące efekty rzeczowe interwencji zostaną zrealizowane z sukcesem, a nawet przekroczone.

3.5 Kompleksowość działań rewitalizacyjnych

3.5.1 Kompleksowość w ramach projektów

Jak wskazują Wytyczne w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020, rewitalizację należy rozumieć jako kompleksowy proces wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych, za pomocą powiązanych wzajemnie przedsięwzięć, obejmujących kwestie społeczne oraz gospodarcze lub przestrzenno-funkcjonalne lub techniczne lub środowiskowe. Warunek ten znalazł odzwierciedlenie w zapisach RPOWŚ 2014-2020, według których celem działań rewitalizacyjnych jest kompleksowe rozwiązywanie istotnych problemów społecznych na terenach zdegradowanych. Wychodząc naprzeciw tym założeniom, w ramach Działania 6.5 zastosowano kryterium punktowe „Kompleksowość zaplanowanych w projekcie działań przyczyniających się do rozwiązywania problemów społecznych na terenie rewitalizowanym”. W ramach tego kryterium

przyznawano po jednym punkcie za każdą sferę (gospodarczą, środowiskową, funkcjonalno-przestrzenną i techniczną), na którą oddziałuje projekt, tj. rozwiązuje realnie istniejący problem społeczny w dane sferze²⁸. Tym sposobem wnioskodawcy zostali zachęteni do takiego planowania działań projektowych, aby wpływały one na obszar rewitalizacji w sposób całościowy i wielowymiarowy.

Chęć promowania takiego rozumienia procesu rewitalizacji potwierdzają wywiady pogłębione z przedstawicielami IZ RPOWŚ 2014-2020. Respondenci podkreślali, że intencją twórców Programu było upowszechnienie rozumienia rewitalizacji jako kompleksowego procesu, ukierunkowanego na realizację różnego rodzaju przedsięwzięć, których wspólnym mianownikiem powinna być poprawa warunków życia lokalnej społeczności. Dlatego ważne stało się, by wnioskodawcy nie skupiali się jedynie na działaniach o charakterze remontowo-budowlanym, ale projektowali przedsięwzięcia oddziałujące na różne aspekty rozwoju. Ponadto, kompleksowości projektów sprzyjało także założenie, iż beneficjentem projektu może być jedynie samorząd gminny, który posiada możliwość realizacji projektów w partnerstwie z innymi podmiotami (np. organizacjami pozarządowymi, przedsiębiorstwami, samorządem powiatowym). Warto nadmienić, że partnerstwa projektowe były dodatkowo punktowane w ramach oceny wniosku. Jako główni beneficjenci, gminy przejmowały odpowiedzialność za stworzenie całościowej wizji realizowanego projektu w oparciu o zdiagnozowane potrzeby i łączyły niejako pomysły projektów zgłaszane przez partnerów, które zapisane zostały w programach rewitalizacji. Zapobiegało to wycinkowości prowadzonych działań, która mogłoby wystąpić, gdyby beneficjentami projektów były podmioty inne niż gminy. Warto wspomnieć, iż dodatkowym rozwiązaniem wzmacniającym kompleksowość projektów był także warunek mówiący o tym, iż dominująca kategoria kosztów w projekcie nie może przekraczać 40% kosztów kwalifikowalnych. Zapis ten zapobiegał sytuacji, w której całe przedsięwzięcie opierałoby się na jednym rodzaju działań, np. remoncie systemu kanalizacyjnego czy przebudowie infrastruktury drogowej.

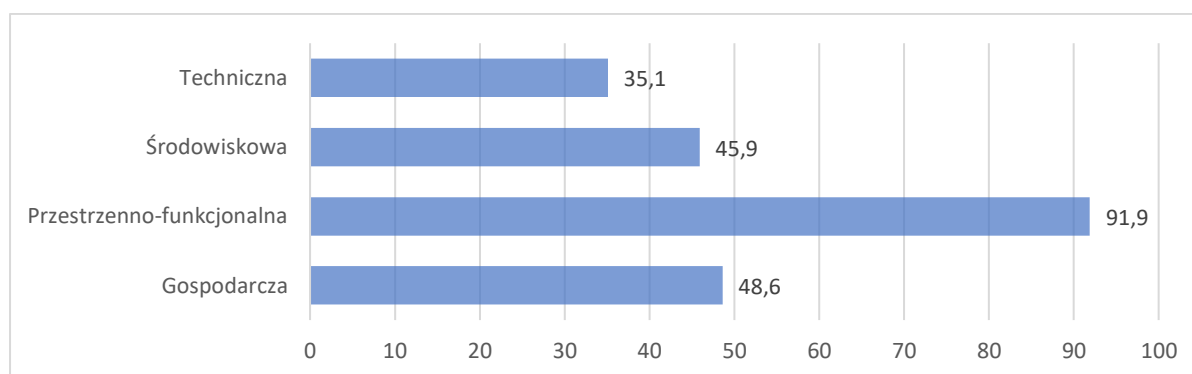
Słuszność takiego rodzaju podejścia potwierdzają także eksperci w dziedzinie rewitalizacji, którzy podkreślają, iż dążenie do kompleksowości procesu rewitalizacji nadal wymaga propagowania z uwagi na to, iż wiele przedsięwzięć charakteryzuje się fragmentarycznością, spowodowaną z jednej strony ograniczonymi środkami, a z drugiej - brakiem wizji powiązań między projektami. Warto zatem stosować takie warunki i kryteria, które niejako wymuszają na beneficjentach podejmowanie wielowymiarowych działań, których efektem będzie wyprowadzenie obszaru rewitalizacji ze stanu kryzysowego.

W celu weryfikacji kompleksowości projektów rewitalizacyjnych, w ramach przeprowadzonego badania ankietowego z beneficjentami, poproszono ich o wskazanie, na jakie sfery oddziałuje (z)realizowane przez nich przedsięwzięcie. Najwięcej odpowiedzi

²⁸ Kryteria wyboru projektów dla poszczególnych osi priorytetowych, działań i poddziałań, Załącznik nr 3 do SZOOP RPOWŚ 2014-2020.

dotyczyło sfery przestrzenno-funkcjonalnej, a następnie gospodarczej, środowiskowej oraz technicznej. Wątpliwości ewaluatora budzi dość niski odsetek osób deklarujących oddziaływanie w sferze technicznej, z analizy wniosków o dofinansowanie wynika bowiem, iż wszystkie projekty zakładały działania polegające na remoncie, przebudowie czy też budowie różnego rodzaju infrastruktury, które w sposób oczywisty wpływają na stan techniczny obiektów. Powodem takiej sytuacji może być fakt, iż część inwestycji nie została zakończona, a zatem ich oddziaływanie nie jest jeszcze zauważalne.

Wykres 6. Rozkład odpowiedzi na pytanie „W których ze wskazanych poniżej sfer oddziałuje Państwa projekt?” [%].

Źródło: Badanie ilościowe z beneficjentami, N=37.

Wskazywane przez respondentów problemy, jakie inwestycja rozwiązuje w sferze gospodarczej, w większości przypadków związane były z brakiem lub niską atrakcyjnością terenów inwestycyjnych i miejsc prowadzenia działalności gospodarczej, w tym także działalności handlowej. Jednocześnie zwracano uwagę na niski poziom przedsiębiorczości, a co więcej – zmniejszającą się liczbę przedsiębiorstw. Co ciekawe, w wielu przypadkach istotne były także problemy związane z niską atrakcyjnością turystyczną obszaru rewitalizacji. Beneficjenci upatrują więc szans na jego ożywienie w rozwoju działalności nakierowanej na turystów.

Problemy w sferze przestrzenno-funkcjonalnej, które rozwiązuje projekt, najczęściej dotyczyły braku estetyki i funkcjonalności przestrzeni publicznych oraz niewystarczającego dostępu mieszkańców do infrastruktury rekreacyjnej, a także społecznej (np. świetlice integracyjne, przychodnie, centra kultury). Zwracano przy tym uwagę na bariery architektoniczne i niedostosowanie przestrzeni/budynków do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, pieszych, rowerzystów oraz kierowców. Podnoszono także kwestię degradacji terenów na osiedlach mieszkaniowych, w szczególności pod kątem zieleni i placów zabaw. Respondenci wskazywali również na problemy niedoboru mieszkań socjalnych oraz niedopasowany do potrzeb system transportu publicznego.

Sfera środowiskowa w większości przypadków objęła problemy z energochłonnością budynków i nieefektywnymi źródłami ogrzewania. Wskazywano ponadto na potrzebę

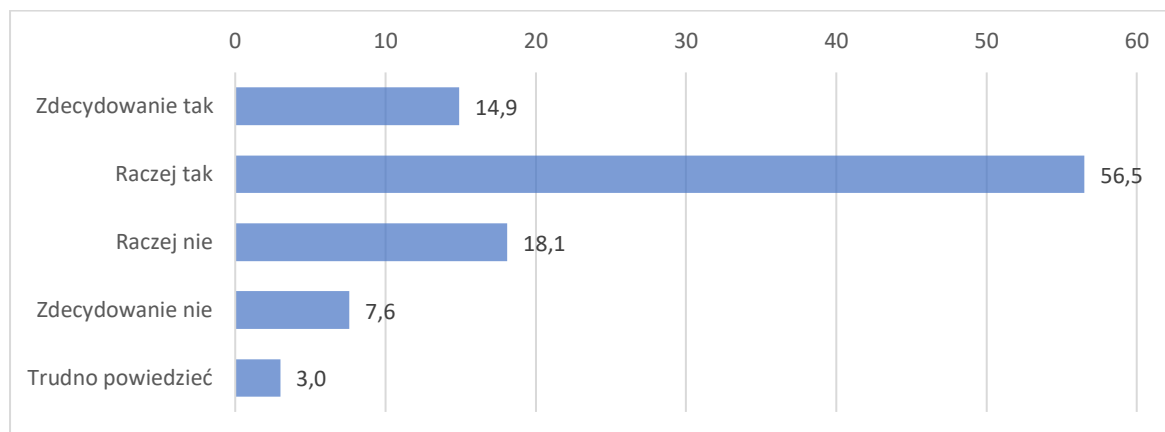
zwiększenia wykorzystania odnawialnych źródeł energii oraz ograniczenie emisji szkodliwych substancji do atmosfery, wody i gleby. Dodatkowo, ważnym aspektem była degradacja i nieuporządkowanie terenów zieleni oraz niewystarczająco rozwinięta sieć kanalizacji sanitarnej lub zły stan techniczny instalacji wodociągowo-kanalizacyjnych.

Jeśli chodzi o problemy w sferze technicznej, na które odpowiadają projekty, jest to głównie zły stan techniczny budynków, w tym budynków mieszkaniowych, a także infrastruktury drogowej. Brak parkingów oraz kontroli i regulacji kwestii parkowania pojazdów prywatnych oraz transportu publicznego. Dodatkowo zwracano uwagę na potrzebę zwiększenia bezpieczeństwa poprzez montaż monitoringu wizyjnego i oświetlenia ulicznego, a także odwodnienia terenów mieszkalnych i ciągów komunikacyjnych.

Beneficjenci biorący udział w badaniu ilościowym zostali zapytani również o to, czy projekt odpowiada na problemy społeczne na obszarze rewitalizacji. W 70% przypadków respondenci odpowiedzieli twierdząco (24% - zdecydowanie tak, 46% - raczej tak). Pozostała grupa ankietowanych miała trudności w udzieleniu precyzyjnej odpowiedzi, co może świadczyć o braku pewności i dowodów odnośnie faktycznego oddziaływania projektu na kwestie społeczne. Najczęściej wskazywane problemy społeczne, na które odpowiedzią była realizacja inwestycji, dotyczyły wykluczenia społecznego oraz bezrobocia, a w drugiej kolejności braku aktywności i integracji społeczności lokalnej oraz zaniku więzi społecznych. Podkreślano jednocześnie niewystarczającą dostępność do usług publicznych, przestępczość, złe warunki mieszkaniowe oraz zły stan środowiska naturalnego.

O kompleksowość podjętych działań rewitalizacyjnych zapytano ponadto mieszkańców gmin, w których realizowane były projekty finansowane z Działania 6.5. Jak wskazuje poniższy wykres, zdecydowana większość respondentów (łącznie 71,4%) dostrzega kompleksowy charakter tychże działań. ¼ ankietowanych nie widzi kompleksowości prowadzonych przedsięwzięć, przy czym 7,6% nie widzi jej zdecydowanie, natomiast 3% nie potrafi tego jednoznacznie ocenić. Wynik ten może świadczyć o tym, iż części respondentów nie dostrzega wszystkich działań podejmowanych w danej gminie, np. uwagi na to, iż nie korzystają oni z ich rezultatów lub działania te jeszcze się nie zakończyły, bądź też nie uważają ich za działania całościowe.

Wykres 7. Rozkład odpowiedzi na pytanie „Czy według Pana/i działania rewitalizacyjne realizowane w Pana/i gminie miały charakter kompleksowy, czyli rozwiązywały kilka problemów w różnych obszarach, na przykład społecznym, gospodarczym, środowiskowym, przestrzenno-funkcjonalnym lub technicznym?” [%]

Źródło: Badanie ilościowe z mieszkańcami, N=370.

Projekty realizowane w ramach Działania 6.5 zakładały realizację wielu zadań, tworząc swego rodzaju wiązki działań wdrażanych na obszarze rewitalizacji. Pogłębionych informacji o kompleksowości projektów dostarczyły wywiady z beneficjentami, w tym wywiady przeprowadzone na potrzeby studiów przypadku. W ramach projektu realizowanego w Starachowicach przeprowadzono działania rozwiązujące problemy w strefie przestrzenno-funkcjonalnej i technicznej, m. in. poprzez modernizację Starachowickiego Centrum Kultury i jego otoczenia, gdzie przeprowadzono remont zaplecza scenicznego, sali muzycznej oraz innych pomieszczeń użytkowych oraz montaż windy, a także budowę parkingu, podjazdów, sceny plenerowej, przebudowę fontanny, dokonano nasadzenia oraz wybudowano niezwykle użyteczne schody łączące Osiedle Wzgórze z modernizowanym Centrum. Ponadto, zakończono także działania związane z zagospodarowaniem Parku Miejskiego (modernizacja alejek i chodników, budowa tarasu widokowego i zjeżdżalni, montaż ławek, oświetlenia, leżaków stałych, hamaków, stołów do gier, stojaków rowerowych, budowa dog parku oraz mini amfiteatru, montaż monitoringu i punktów sieci Wi-Fi), które stworzyły warunki do rekreacji dla mieszkańców, a także do organizacji wydarzeń kulturalnych, takich jak koncerty czy spektakle. Ważnym elementem projektu był remont części wspólnych budynku mieszkalnego oraz zagospodarowanie jego otoczenia, jak również stworzenie w niedalekim sąsiedztwie świetlicy środowiskowej, w której mieszkańcy korzystają często z porad psychologa, pedagoga czy też doradcy finansowego. Zadanie to oddziałuje także na problemy w sferze środowiskowej, ponieważ w ramach projektu przyłączono budynki do sieci elektrociepłowniczej i wyeliminowano dzięki temu nieefektywne kotły grzewcze. Ponadto, na końcowym etapie prac są także zadania polegające na zagospodarowaniu otoczenia zalewu Lubianka i Pasternik, gdzie stworzona zostanie przestrzeń pozwalająca na rekreację i wypoczynek dla mieszkańców i przyjezdnych, a także remont i rozbudowa Pałacyku, w którym wydzielona zostanie kawiarnia z oranżerią, punkt informacji, sala

biurowo-ekspozycyjna, pomieszczenie dla organizacji pozarządowych, sala konferencyjno-wykładowa dla 100 osób oraz dodatkowe pomieszczenia do wynajęcia. Miejsce to będzie służyło działaniom o charakterze edukacyjnym, kulturalnym i rozrywkowym, wymianie myśli, wiedzy i doświadczenia. Projekt oddziałuje także na sferę gospodarczą, bowiem zarówno w Parku Miejskim, jak i w Pałacyku oraz w pobliżu zbiorników wodnych powstały/powstaną kawiarnie lub restauracje. Nowe miejsca pracy powstały dodatkowo w ramach stworzonej świetlicy środowiskowej.

W Sandomierzu przeprowadzono szereg działań w sferze funkcjonalno-przestrzennej i technicznej, uzupełnionych przez działania o charakterze prośrodowiskowym. Przeprowadzono m. in. rewaloryzację Parku Miejskiego oraz Parku Osiedlowego, w ramach której zmodernizowano ciągi komunikacyjne, wyposażono teren w elementy małej architektury oraz dokonano nasadzeń drzew i krzewów oraz instalacji oświetlenia i monitoringu²⁹. Obecnie na terenie Parku odbywają się wydarzenia, organizowane m. in. przez Sandomierskie Centrum Kultury. Elementem projektu była także rozbudowa i modernizacja Miejskiej Biblioteki Publicznej wraz zakupem wyposażenia. Jak wynika z przeprowadzonego wywiadu, miejsce to stało się przestrzenią, z której mieszkańcy miasta chętnie korzystają i która wykorzystywana jest na potrzeby organizacji różnego rodzaju spotkań. Innymi zadaniami zaspokajającymi potrzeby w sferze technicznej była budowa chodników, parkingów i przebudowa dróg lokalnych, budowa infrastruktury kanalizacyjnej, a także odnowienie elewacji i dachów 10 zabytkowych kamienic na Starym Rynku, co przyczyniło się do poprawy bezpieczeństwa i komfortu mieszkańców. Ponadto przeprowadzono renowację Ratusza wraz ze stworzeniem Centrum Informacji o Historii Miasta. Ważnym elementem projektu, oddziałującym na sferę gospodarczą, jest niezakończony jeszcze zadanie, polegające na przebudowie Placu Targowego, w ramach którego poprawie ulegną warunki prowadzenia działalności handlowej.

Kompleksową wiązkę projektów realizuje także Gmina Końskie, w której zadania oddziałujące w sferze przestrzenno-funkcjonalnej i technicznej realizowane są m. in. w ramach nowego zagospodarowania Rynku (Pl. Kościuszki), obejmującego prace dotyczące nawierzchni, odwodnienia i oświetlenia terenu, budowy fontanny i obiektów małej architektury, a także instalacji parkomatów. Rynek wykorzystywany jest jako przestrzeń reprezentacyjna, miejsce organizacji wydarzeń i spotkań oraz miejsce rozwijania działalności gospodarczej. Prowadzona jest przebudowa budynków danej stolarni (tereny przemysłowe) na potrzeby Muzeum Ziemi Koneckiej, wraz z zagospodarowaniem terenu poprzez wymianę oświetlenia, budowę parkingu i kanalizacji deszczowej, a także nasadzenia zieleni. Działania oddziałujące na problemy w sferze środowiskowej podjęto w ramach zadania polegającego na przebudowie i termomodernizacji Centrum Kultury, w ramach którego zwiększono efektywność energetyczną budynku. Nowych nasadzeń zieleni dokonano w ramach zagospodarowania Parku Miejskiego oraz Ogródka Jordanowskiego. Projekt posiada także wymiar gospodarczy poprzez nowe miejsca pracy w utworzonym

²⁹ Rewaloryzacja Parku Miejskiego, dostęp 08.03.2023.

Muzeum oraz poprawę atrakcyjności turystycznej gminy, generującą dodatkowe przychody z ruchu turystycznego.

Innym przykładem wieloaspektowego projektu jest inwestycja w Bodzentynie, w ramach której przewidziano działania w sferze gospodarczej (przebudowa targowiska i budowa sąsiadującego parkingu) oraz przestrzenno-funkcjonalnej (odmulenie i remont stawów biskupich, monitoring miasta, doposażenie Biblioteki Publicznej i Centrum Kultury). Przeprowadzono także szereg inwestycji rozwiązujących problemy o charakterze technicznym, poprawiających stan różnego rodzaju infrastruktury – m. in. przebudowa ulic wraz z wymianą wodociągu, kanalizacji i oświetlenia czy też budowa brakującego odcinka chodnika. Cele prośrodowiskowe uwzględnione zostały przede wszystkim w ramach termomodernizacji budynku po dawnej lecznicy zwierząt w celu jego adaptacji na potrzeby kulturalno-społeczne.

Zgromadzone w trakcie badania dane wykazały, że projekty rewitalizacyjne wdrażane w ramach RPOWŚ 2014-2020 charakteryzowały się znaczącym poziomem kompleksowości. Wiązki różnorodnych zadań realizowane w ramach projektów odpowiadały na problemy społeczne w różnych sferach, przy czym w największym stopniu dotyczyły one działań ukierunkowanych na potrzeby w kwestiach przestrzenno-funkcjonalnych i technicznych w zakresie uporządkowania i uatrakcyjnienia przestrzeni publicznych, stworzenia miejsc integracji, rekreacji i edukacji mieszkańców i przyjezdnych, podniesienia poziomu bezpieczeństwa poprzez remonty, naprawy, modernizacje i instalację monitoringu oraz oświetlenia, a także poprawę dostępności. Działania w sferze gospodarczej i środowiskowej były uwzględnione we wdrażanych przedsięwzięciach, należy jednak przyznać, iż ich skala nie była tak znacząca, jak w przypadku sfery przestrzenno-funkcjonalnej i technicznej.

W ocenie ewaluatorów zastosowanie założenia w ramach projektów realizowanych w Działaniu 6.5 (kryterium punktowe dotyczące oddziaływania na poszczególne sfery, ograniczenie dominującej kategorii kosztów w projekcie maksymalnie do 40% kosztów kwalifikowalnych, ograniczenie typu beneficjenta do samorządów gmin oraz premiowanie partnerstw) sprzyjały kompleksowości i wielowymiarowości przedsięwzięć.

Rekomendacja: rekomenduje się kontynuację premiowania w ramach celu szczegółowego 5(i) oraz 5(ii) FEŚ 2021-2027 projektów, które przewidują działania w zakresie wpływu inwestycji na rozwiązywanie problemów w poszczególnych sferach, zdiagnozowanych na obszarze rewitalizacji. Należy przy tym zobowiązać wnioskodawców do wykazania, na jakie potrzeby w danej sferze będzie odpowiadał projekt oraz w jaki sposób zostaną one zaspokojone. Ważne jest także, aby realizacja działań w poszczególnych sferach była weryfikowana w ramach monitoringu projektów.

3.5.2 Kompleksowość i synergia działań z innymi projektami

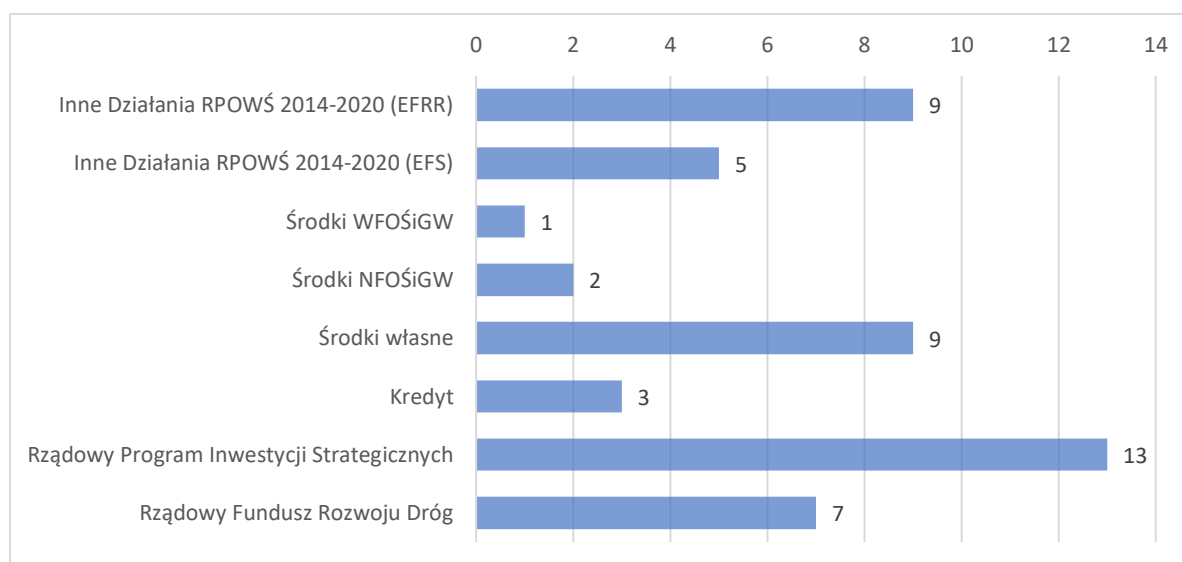
Kompleksowość działań realizowanych w ramach procesu rewitalizacji, oprócz odpowiadania na problemy społeczne w poszczególnych sferach (gospodarczej, funkcjonalno-przestrzennej, technicznej i środowiskowej) powinna uwzględniać dodatkowo powiązanie projektów z innymi działaniami, finansowanymi z różnych źródeł. W ramach RPOWŚ 2014-2020 zastosowano kryterium punktowe, które nagradzało jednym punktem powiązanie projektu z innymi inwestycjami zrealizowanymi, realizowanymi lub planowanymi do realizacji ze środków własnych lub zewnętrznych. Z przeprowadzonej analizy kart oceny wniosków o dofinansowanie wynika, że wszystkie projekty realizowane w ramach Działania 6.5 otrzymały punkty w ramach tego kryterium, tzn. wykazały powiązania z innymi inwestycjami. Należy jednak zaznaczyć, iż wnioskodawcy traktowali te powiązania szeroko – zgłaszano wszelkie projekty realizowane na terenie gminy, które oddziaływały na poprawę jakości życia mieszkańców, bez względu na ich tematykę.

Wątek łączenia różnego rodzaju inwestycji na jednym obszarze oraz realizacji projektów finansowanych z różnych źródeł, został podjęty także w ramach badania ilościowego z beneficjentami. Wyniki przeprowadzonej ankiety pokazują, że 54,1% ankietowanych potwierdziło, iż w ramach obecnie obowiązującego programu rewitalizacji realizują (realizowali/będą realizować) na obszarze rewitalizacji działania z innych źródeł finansowania niż Działanie 6.5 RPOWŚ 2014-2020. Z kolei 29,7% beneficjentów nie wskazało odpowiedzi pozytywnej, co oznacza, że Program jest obecnie jedynym źródłem środków dla finansowania realizacji programów rewitalizacji, a 18,9% - nie potrafiło odpowiedzieć na to pytanie. Różnice między odpowiedziami a faktem, iż wszyscy beneficjenci otrzymali punkty za komplementarność projektu z innymi inwestycjami mogą wynikać z tego, że część wskazanych projektów została zrealizowana przed opracowaniem programu rewitalizacji i beneficjenci nie uwzględnili ich w swoich odpowiedziach.

Respondenci, którzy wskazali, że w ramach programu rewitalizacji realizowane były/są/będą działania finansowane z innych źródeł niż Działanie 6.5, zostali poproszeni o wskazanie tychże źródeł. Jak wynika z poniższego wykresu, najczęściej wskazywanym źródłem był rządowy Program Inwestycji Strategicznych, funkcjonujący w ramach Polskiego Ładu (13 wskazań). Warto wspomnieć, iż z przeprowadzonych wywiadów wynika, że Program ten staje się atrakcyjną alternatywą dla środków unijnych, ponieważ w opinii samorządów ich wydatkowanie jest znacznie łatwiejsze pod względem proceduralnym. Eksperti zwrócili wręcz uwagę, iż istnieje duże prawdopodobieństwo, że część samorządów zrezygnuje z opracowywania nowych GPR z uwagi na poziom skomplikowania i czasochłonność tej procedury i skupi się na ubieganiu się o wsparcie w ramach tegoż Programu. Często wskazywanymi źródłami finansowania działań były też środki z EFRR z innych Działań w ramach RPOWŚ 2014-2020, a także środki własne gminy (po 9 wskazań). W tym miejscu należy zaznaczyć, że z przeprowadzonych wywiadów wynika, iż z uwagi na inflację, kryzys

energetyczny związany z wojną na Ukrainie oraz rosnące wydatki samorządów, należy spodziewać się, że gminy nie będą w stanie finansować projektów rewitalizacyjnych wyłącznie ze środków budżetu gminy lub że liczba takich projektów będzie malała. Siedmiu beneficjentów wskazało także Rządowy Fundusz Rozwoju Dróg (dawniej Fundusz Dróg Samorządowych), natomiast pięciu – środki EFS w ramach innych Działań RPOWŚ 2014-2020. Pojedyncze wskazania dotyczyły kredytu, a także środków NFOŚiGW oraz WFOŚiGW.

Wykres 8. Rozkład odpowiedzi na pytanie „Z jakich źródeł finansowania były/są/będą realizowane te działania?”

Źródło: Badanie ilościowe z beneficjentami, N=19.

Beneficjenci zostali także poproszeni o wskazanie, jakie efekty i wartość dodana wynika z realizacji projektu w ramach Działania 6.5 RPOWŚ 2014-2020 wraz z pozostałymi projektami realizowanymi z innych źródeł finansowania. Odpowiedzi respondentów wskazywały, że dzięki łączeniu projektów z różnych źródeł możliwe było zrealizowanie wielu wzajemnie uzupełniających się projektów, dzięki którym uzyskano szereg efektów, do jakich należą: odnowienie zaniedbanych oraz niedoinwestowanych części gminy, poprawa bezpieczeństwa, wzrost jakości i dostępności świadczonych usług z zakresu kultury, edukacji, rekreacji i sportu, zwiększenie stopnia korzystania z OZE, likwidacja barier dla osób z niepełnosprawnościami, uzupełnienie sieci dróg lokalnych, poprawa infrastruktury wodno-kanalizacyjnej, a także poprawa jakości przestrzeni publicznej. Wskazywano także na efekty dotyczące sfery społecznej, takie jak zmniejszenie liczby osób i rodzin zagrożonych wykluczeniem, zwiększenie integracji i budowanie relacji międzyludzkich oraz aktywizacja społeczna i zawodowa mieszkańców. Do efektów synergii powiązanych działań rewitalizacyjnych zaliczono także wzrost atrakcyjności turystycznej (np. w przypadku miejscowości uzdrowiskowych), tworzenie nowych miejsc rekreacji, urozmaicenie oferty zajęć dla uczniów oraz wyposażenie szkół w sprzęt komputerowy. Jako wartość dodaną zrealizowanych przedsięwzięć wskazano także zadowolenie mieszkańców oraz wzrost

zaangażowania w życie gminy. Jeden z ankietowanych przyznał także, że dzięki finansowaniu projektu z dodatkowego źródła możliwe było rozbudowanie go o kolejne zadania.

Na potrzebę dywersyfikacji źródeł finansowania działań rewitalizacyjnych realizowanych na terenie gminy zwracali uwagę także eksperci w ramach wywiadów pogłębionych. Podkreślali oni, że warunkiem udanej rewitalizacji jest umiejętnie łączenie projektów oraz możliwość zapewnienia środków na ich realizację:

„Bo wtedy widać efekt skali. Jeżeli się pozyska tylko środki na jedno zadanie, a inne przypadną gdzieś w rywalizacji w ramach konkursów i bez udziału środków zewnętrznych, one nie zostaną zrealizowane, to ten kryzys nie zostanie odpowiednio rozwiązany, zaopiekowany.”

Jednym z kryteriów dopuszczających sektorowych, zastosowanych w ramach Działania 6.5 był warunek, według którego projekt w swoim wymiarze infrastrukturalnym musiał odpowiadać na cele określone dla interwencji EFS w ramach Celu Tematycznego 8, 9, 10, przez co przyczyniać się miał do wzmocnienia zaplanowanych w ramach projektu efektów na rzecz poprawy stanu wyjściowego obszaru rewitalizowanego. Z przeprowadzonych wywiadów z przedstawicielami IZ RPOWŚ 2014-2020 wynika, iż warunek ten miał niejako wymusić na wnioskodawcach takie zaplanowanie projektu, aby w jak największym stopniu oddziaływał na problemy społeczne mieszkańców, co jest głównym założeniem procesu rewitalizacji. Zdarzało się jednak, iż wnioskodawcy nie tylko opisywali cele społeczne projektu, ale obok innych projektów komplementarnych finansowanych z różnych źródeł, wskazywali także konkretne projekty realizowane lub planowane do realizacji, finansowane ze środków EFS, podkreślając dodatkowo związki danego projektu i działania o charakterze „miękkim”.

Ewaluatorzy przeanalizowali zapisy dotyczące powiązań projektów z innymi działaniami we wnioskach o dofinansowanie. Wynika z nich, że przedsięwzięcia z Działania 6.5 mają/będą miały uzupełniający charakter w stosunku do 38 projektów realizowanych lub planowanych do realizacji, finansowanych ze środków EFRR w ramach RPOWŚ 2014-2020, a także 49 projektów realizowanych lub planowanych do realizacji w ramach środków EFS RPOWŚ 2014-2020. Powiązane projekty infrastrukturalne, na które powoływali się wnioskodawcy, dotyczyły szerokiego wachlarza projektów ukierunkowanych na remont, przebudowę lub adaptację, a często także termomodernizację budynków publicznych, pełniących funkcje kulturalne, oświatowe, opiekuńcze, socjalne lub administracyjne, a także renowację obiektów zabytkowych. Działania te miały na celu zwiększenie jakości i dostępu do świadczonych usług publicznych, także poprzez inwestycje przystosowujące obiekty do użytkowania przez osoby z niepełnosprawnościami. Wskazywano także na powiązane inwestycje polegające na stworzeniu przestrzeni czy obiektów rekreacyjno-sportowych, poprawie warunków prowadzenia działalności gospodarczej, przebudowie dróg lokalnych i

ciągów pieszo-rowerowych, modernizacji systemu wodno-kanalizacyjnego czy też instalacji OZE.

Jeśli zaś chodzi o komplementarne inwestycje finansowane ze środków EFS, dotyczyły one działań ukierunkowanych na rozwój usług społecznych, aktywizację zawodową osób bezrobotnych oraz rozwój przedsiębiorczości. Wskazywano także projekty wspierające system szkolnictwa w zakresie rozwoju zainteresowań uczniów uzdolnionych oraz wyrównania szans edukacyjnych w zakresie kompetencji kluczowych, a także upowszechnienia i wzrostu jakości edukacji przedszkolnej oraz opieki żłobkowej. Informacje zawarte we wnioskach o dofinansowanie pozwalają na identyfikację powiązanych projektów, jednak nie wskazują, czy istnieje faktyczny związek między wspieraną infrastrukturą, a działaniami o charakterze społecznym. Trudno zatem jednoznacznie zweryfikować, czy związek ten polegał na szerokim powiązaniu problemowym, sprowadzającym się do uzupełniania się efektów projektów, czy też powiązaniu bezpośrednim, polegającym na wykorzystaniu dofinansowanej infrastruktury do realizacji działań „miękkich”.

Ponadto, wnioskodawcy wskazywali na powiązania z projektami finansowanymi z Programu Rozwoju Gminnej i Powiatowej Infrastruktury Drogowej na lata 2016-2019, a także Programu MKiDN Dziedzictwo Kulturowe. W przypadku 5 wniosków zapisano, że projekty będą powiązane z działaniami finansowanymi ze środków własnych.

Szerszych informacji na temat kompleksowości i wzajemnych powiązań między projektami finansowanymi z różnych źródeł dostarczyły wywiady pogłębione z beneficjentami. W przypadku Gminy Końskie, działania polegające m. in. na rewaloryzacji Parku Miejskiego, modernizacji Rynku oraz stworzeniu muzeum w budynku przemysłowym uzupełnione zostały przez działania społeczne, polegające na przeciwdziałaniu zjawisku bezrobocia oraz podnoszeniu kompetencji zawodowych osób poszukujących pracy w ramach działalności Koneckiego Inkubatora Przedsiębiorczości i Zatrudnienia. Ponadto, zrealizowano projekt ukierunkowany na podniesienie aktywności zawodowej osób powyżej 29 r.ż., a także projekt prowadzony przez Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej, który udzielał indywidualnych konsultacji, a także organizował zajęcia z asystentami rodziny, warsztaty poradnictwa psychologicznego, grupy wsparcia, terapię zajęciową i mediacje oraz zajęcia specjalistyczne i psychologiczne dla dzieci i rodzin. Realizacja projektu rozszerzyła również dotychczasową ofertę form wsparcia w istniejącej placówce wsparcia dziennego. Celem powyższych projektów było włączenie osób zagrożonych wykluczeniem oraz integracja społeczna. Działania te zostały sfinansowane ze środków EFS RPOWŚ 2014-2020. Ponadto, działaniami uzupełniającymi efekty poprawy jakości życia mieszkańców był projekt polegający na termomodernizacji skrzydeł pałacu Małachowskich, inwestycja dotycząca utworzenia centrum przesiadkowego, a także adaptacja i rozbudowa budynku Gimnazjum nr 2 na Centrum Kultury. Projekty te finansowane są/były ze środków RPOWŚ 2014-2020.

Uzupełniająco przebudowano ulice w centrum miasta, finansując zadanie z Funduszu Dróg Samorządowych, a także dokonano rekultywacji zbiornika wodnego wraz z zagospodarowaniem jego brzegów na potrzeby rekreacji (m. in. budowa ścieżek spacerowych, w tym ścieżek przyrodniczych, budowa pomostów, montaż oświetlenia, nasadzenia zieleni, obiekty małej architektury).

Ciekawym przypadkiem synergii i kompleksowości działań są przedsięwzięcia zrealizowane w Starachowicach. W ramach projektu wdrażanego w ramach Działania 6.5, przeanalizowanego w ramach studium przypadku, na terenie Osiedla Wzgórze wyremontowano wielorodzinny budynek mieszkaniowy oraz utworzono przestrzeń dla działania świetlicy środowiskowej, w której funkcjonuje obecnie Centrum Aktywności Społecznej. Funkcjonowanie świetlicy oraz Centrum finansowane jest z Funduszy Norweskich, dzięki którym możliwe jest m. in. prowadzenie różnego rodzaju kursów edukacyjnych i warsztatów dla dzieci i dorosłych. Ponadto, efekty synergii w postaci integracji osób zagrożonych wykluczeniem w ramach tego obszaru uzyskiwane są także dzięki inwestycjom finansowanym z Funduszu Dopłat BGK, polegającym na remoncie innych budynków na terenie Osiedla, których część zaadaptowano na mieszkania chronione.

Kompleksowość działań wynikająca z realizacji projektów finansowanych z różnych źródeł zaobserwowano także w gminie Wiślica, gdzie przewidziano m. in. instalację paneli fotowoltaicznych na budynku Samorządowego Zakładu Opieki Zdrowotnej.

Przedsięwzięciami uzupełniającymi, prowadzącymi do uzyskania łącznego efektu ograniczenia niskiej emisji, są działania finansowane ze środków RPOWŚ 2014-2020 w ramach parasolowego projektu dotyczącego instalacji OZE na domach prywatnych w gminach Wiślica, Nowy Korczyn, Opatowiec i Czarnocin, a także podobnego tematycznie projektu dotyczącego montażu systemów energii odnawialnej na budynkach użyteczności publicznej oraz domach prywatnych w powiecie buskim i pińczowskim, finansowanego ze środków Szwajcarsko-Polskiego Programu Współpracy w latach 2014-2015.

Wzajemne uzupełnianie się projektów realizowanych ze środków RPOWŚ 2014-2020 można zaobserwować także z Ostrowcu Świętokrzyskim. Inwestycją komplementarną dla objętego studium przypadku projektu z Działania 6.5 stał się projekt dotyczący budynków dawnego browaru zaadaptowanego na potrzeby instytucji kultury – Miejskiego Centrum Kultury, Miejskiej Biblioteki Publicznej i Biura Wystaw Artystycznych. Projekt polegał na wyeksponowaniu walorów architektoniczno-historycznych budynku w celu zachowania charakteru dawnej zabudowy terenu, a także dostosowaniu obiektu do prowadzenia działalności kulturalnej. W ramach kompleksu budynków funkcjonuje obecnie punkt informacji turystycznej, biblioteka, czytelnia, 4 sale wystawiennicze, galeria fotografii, sala konferencyjna, sale muzyczne, pracownie artystyczne, klub szachowy oraz pomieszczenia umożliwiające prowadzenie działalności gospodarczej. Ponadto, przeprowadzono inwestycję polegającą na modernizacji energetycznej budynków użyteczności publicznej oraz zakupiono

ekologiczne autobusy. Zrealizowano także szereg działań o charakterze społecznym, m. in. projekt mający na celu wzmocnienie szans na zatrudnienie 180 osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym poprzez kompleksową i zindywidualizowaną aktywizację społeczno-zawodową, projekt realizowany przez lokalną organizację pozarządową dotyczący zwiększenia szans osób niezatrudnionych w zakresie uzyskania pracy oraz reintegracji społecznej. Inwestycją uzupełniającą efekty rewitalizacji jest także budowa bloku z 18 mieszkaniami socjalnymi wraz z zagospodarowaniem terenu na potrzeby rekreacji mieszkańców, sfinansowana ze środków BGK oraz środków własnych Miasta.

Umiejętne powiązanie projektów, zwłaszcza projektów infrastrukturalnych oraz projektów społecznych, a także wzajemne uzupełnianie się ich efektów jest jedną z podstawowych reguł prowadzenia efektywnego procesu rewitalizacji. Jak wynika z Zasad realizacji instrumentów terytorialnych w Polsce w perspektywie finansowej UE na lata 2021-2027, w ramach prowadzonego procesu rewitalizacji projekty infrastrukturalne powinny korespondować z działaniami społecznymi, które razem mają stanowić kompleksową odpowiedź na zdiagnozowane problemy i stać się źródłem szerszego oddziaływania. Elementem oczekiwanym jest zatem wzajemne powiązanie oraz synergia prowadzonych przedsięwzięć rewitalizacyjnych³⁰. Rozwiązanie przyjęte w ramach Działania 6.5, według którego premiowano projekty powiązane z innymi działaniami należy ocenić jako słuszne i sprzyjające takiemu podejściu. W ramach naboru zastosowano także zasadę, według której projekty rewitalizacyjne powinny realizować cele EFS, co ukierunkowało wnioskodawców na opracowanie zestawu działań uwzględniającego oddziaływanie na lokalną społeczność. Zapis ten nie wymagał natomiast wykazania faktycznego powiązania projektów z działaniami społecznymi, dlatego też trudno wśród realizowanych projektów o takie inwestycje, w których stworzona/zmodernizowana infrastruktura byłaby wykorzystana na potrzeby realizacji projektów „miękkich”. Jak wynika z przeprowadzonych wywiadów z ekspertami w dziedzinie rewitalizacji, w perspektywie finansowej 2021-2027 warto w jeszcze większym stopniu zachęcać gminy do wdrażania projektów kompleksowych i zintegrowanych, uwzględniających nie tylko działania infrastrukturalne, ale także działania społeczne, które są postawą procesu rewitalizacji. Powiązania pomiędzy projektami powinny uwzględniać wykorzystanie tworzonej lub modernizowanej infrastruktury na potrzeby realizacji wskazanych działań społecznych – np. modernizacja budynku centrum kultury oraz realizacja działań szkoleniowych, integracyjnych bądź edukacyjnych w tymże budynku. Powiązanie przedsięwzięć powinno być także dokładnie opisane, wraz ze wskazaniem zakresu działań społecznych, a realizacja tychże działań powinna być weryfikowana w ramach monitoringu realizacji projektów.

³⁰ Zasady realizacji instrumentów terytorialnych w Polsce w perspektywie finansowej UE na lata 2021-2027, Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej.

W celu promowania łączenia projektów infrastrukturalnych i „miękkich”, warto także rozważyć organizację naborów komplementarnych, w ramach których składane byłyby wnioski na realizację tzw. projektów zintegrowanych, zakładających połączenie działań finansowanych w ramach EFRR oraz EFS. Takie rozwiązanie zostało wdrożone w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Pomorskiego 2014-2020 i uznane zostało jako dobra praktyka, opisana m. in. w dokumencie Zasady realizacji instrumentów terytorialnych w Polsce w perspektywie finansowej UE na lata 2021-2027. Wdrożenie tego rodzaju rozwiązania wymaga przeprowadzenia szeregu działań jeszcze przed ogłoszeniem naborów, w pierwszym kroku należy bowiem poinformować potencjalnych wnioskodawców o możliwości ubiegania się o tego rodzaju środki. Odpowiednio zaplanowane pary przedsięwzięć, wynikające z przeprowadzonej diagnozy obszarów problemowych oraz uzgodnione z przedstawicielami IZ i/lub z Zespołem ds. Rewitalizacji pod względem zgodności z zakresem działań możliwych do realizacji w ramach FEŚ 2021-2027, powinny zostać zapisane w GPR. Współpraca z gminą na etapie opracowywania programu rewitalizacji jest istotna z uwagi na konieczność odpowiedniego opracowania założeń projektów komplementarnych, tak, by wpisywały się w warunki wsparcia oferowane w ramach FEŚ 2021-2027. Następnie należy zebrać deklaracje tych podmiotów, które są zainteresowane realizacją przedsięwzięć łączonych. Następnie, kluczowym etapem jest także ogłoszenie komplementarnych naborów wniosków (dla projektów finansowanych z EFRR oraz EFS), w których udział mogą wziąć wyłącznie podmioty, z którymi uzgodnione zostały zakresy przedsięwzięć zintegrowanych. Istotne jest, aby nabory te były wzajemnie zsynchronizowane, aby umożliwić jednoczesne wnioskowanie o dofinansowanie obu projektów³¹. Efektem realizacji takich par projektów jest kompleksowe rozwiązanie konkretnych zdiagnozowanych problemów, uwzględniające wykorzystanie `wspartej infrastruktury do realizacji działań społecznych. Jest to istotne zwłaszcza w kontekście zgłaszanych przez gminy problemów finansowych, które mogą spowodować trudności w finansowaniu projektów „miękkich” ze środków własnych.

3.6 Komplementarność projektów

Wpisując się w kryteria punktowe dotyczące komplementarności projektu z działaniami realizowanymi z innych środków, wnioskodawcy deklarowali także, że prowadzone przez nich przedsięwzięcia będą powiązane z projektami finansowanymi z programów krajowych z perspektywy 2014-2020, a także programów z lat 2007-2013. Jak wynika z przeprowadzonych wywiadów z przedstawicielami IZ RPOWŚ, takie założenie miało na celu wyłonienie tych projektów, które zakładają zachowanie faktycznej ciągłości procesu rewitalizacyjnego poprzez uzupełnianie już przeprowadzonych działań nowymi przedsięwzięciami. Z kolei według opinii ekspertów, premiowanie projektów

³¹ 2014-2020 - RPO WP 2014-2020 (pomorskie.eu).

komplementarnych, powiązanych z już (z)realizowanymi projektami wskazuje, że beneficjenci posiadają szeroką wizję rozwoju, dążą do zróżnicowania źródeł, z których finansowane są inwestycje realizowane w danej gminie, a także są świadomi potrzeby multiplikowania inwestycji w celu uzyskania zadowalających efektów:

„To jest też kształcąca dla samorządów, patrząc z [perspektywy] takiego może trochę idealistycznego podejścia. To kształcenie polega na tym, żeby widzieć rozwój w sposób szerszy. Bo ten rozwój nie jest ani silosowy, ani punktowy, on zawsze ma jakieś oddziaływanie. Komplementarność wymusza takie myślenie: co już zrobiliśmy dla tego obszaru? Co jeszcze możemy zrobić? I jak to w sumie może taki efekt synergii zbudować, że dojdzie do zmiany, do wprowadzenia z sytuacji kryzysowej?”

Z przeprowadzonej analizy wniosków o dofinansowanie wynika, że najwięcej projektów komplementarnych wskazanych przez wnioskodawców zostało sfinansowanych ze środków EFRR w ramach RPOWŚ 2007-2013. Łącznie były to 74 projekty, dotyczące różnorodnych działań infrastrukturalnych. Najczęściej wskazywano powiązania z projektami, których celem była rewitalizacja przestrzeni publicznych w danej gminie (placów, rynków, parków, obszarów wokół zbiorników wodnych czy na nabrzeżu rzek), a także remont czy przebudowa (często wraz z termomodernizacją) poszczególnych obiektów, takich jak urzędy miast, obiekty sportowo-rekreacyjne, baseny, muzea, centra i domy kultury czy też szkoły i przedszkola. Projekty te dotyczyły także działań typowo technicznych, takich jak przebudowa/budowa systemu wodno-kanalizacyjnego czy dróg lokalnych i chodników. Pojedyncze wskazane projekty dotyczyły zwiększania atrakcyjności inwestycyjnej, rozbudowy infrastruktury informatycznej, czy też tworzenia szlaków turystycznych.

Drugim programem krajowym o największej liczbie wskazanych komplementarnych inwestycji był PROW 2007-2013. Łącznie było to 28 projektów, w ramach których realizowano dość niewielkie, punktowe inwestycje, nakierowane na poprawę jakości życia społeczności lokalnej. Projekty dotyczyły budowy/przebudowy ciągów pieszo-rowerowych, a także remontu i termomodernizacji budynków, takich jak pomieszczenia należące do OSP, kościoły, świetlice oraz domy kultury. Wskazywano także projekty związane z lokalnym dziedzictwem, dotyczące renowacji pomnika czy organizacji festynów i innych spotkań integracyjnych.

17 wskazanych projektów komplementarnych sfinansowano ze środków POKL 2007-2013. Dotyczyły one przede wszystkim edukacji przedszkolnej, przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu, aktywizacji społecznej i zawodowej oraz integracji społecznej. Projekty komplementarne finansowane były także ze środków EFS w ramach RPOWŚ 2007-2013. Dotyczyły one wsparcia w ramach edukacji przedszkolnej i szkolnej, w tym indywidualizacji nauczania oraz rozwijania kompetencji kluczowych, a także aktywizacji społeczno-zawodowej. Nie odnotowano projektów komplementarnych finansowanych z POIiŚ 2007-2013 oraz PORPW 2007-2013. Wskazano jednakże na inne programy krajowe i fundusze,

takie jak Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego, PO RYBY 2007-2013, Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka 2007-2013 oraz Europejski Fundusz Orientacji i Gwarancji Rolnej.

Jeśli chodzi o projekty z perspektywy 2014-2020, wnioskodawcy zgłaszali komplementarność z inwestycjami finansowanymi z PROW 2014-2020 - 6 wskazanych inwestycji dotyczyło przebudowy dróg, budowy targowiska wiejskiego na potrzeby promocji i sprzedaży lokalnych produktów, a także budowy kanalizacji sanitarnej. Ponadto, przywołano 3 komplementarne inwestycje finansowane w ramach POIiŚ 2014-2020, ukierunkowane na uporządkowanie gospodarki wodno-ściekowej, rozwój terenów zieleni oraz modernizację budynku muzeum wraz z otoczeniem. Wnioskodawcy nie powoływali się natomiast na komplementarne inwestycje w ramach POWER 2014-2020, POPW 2014-2020 oraz POPC 2014-2020.

Tabela 7. Projekty wskazane we wnioskach o dofinansowanie jako komplementarne z projektami z Działania 6.5.

Nazwa programu	Liczba projektów komplementarnych wskazanych we wniosku o dofinansowanie
RPOWŚ 2007-2013 (EFS)	7
RPOWŚ 2007-2013 (EFRR)	74
POIiŚ 2007-2013	0
POKL 2007-2013	17
RPW 2007-2013	0
PROW 2007-2013	28
POIiŚ 2014-2020	3
POWER 2014-2020	0
POPW 2014-2020	0
POPC 2014-2020	0
PROW 2014-2020	6
Inne	6

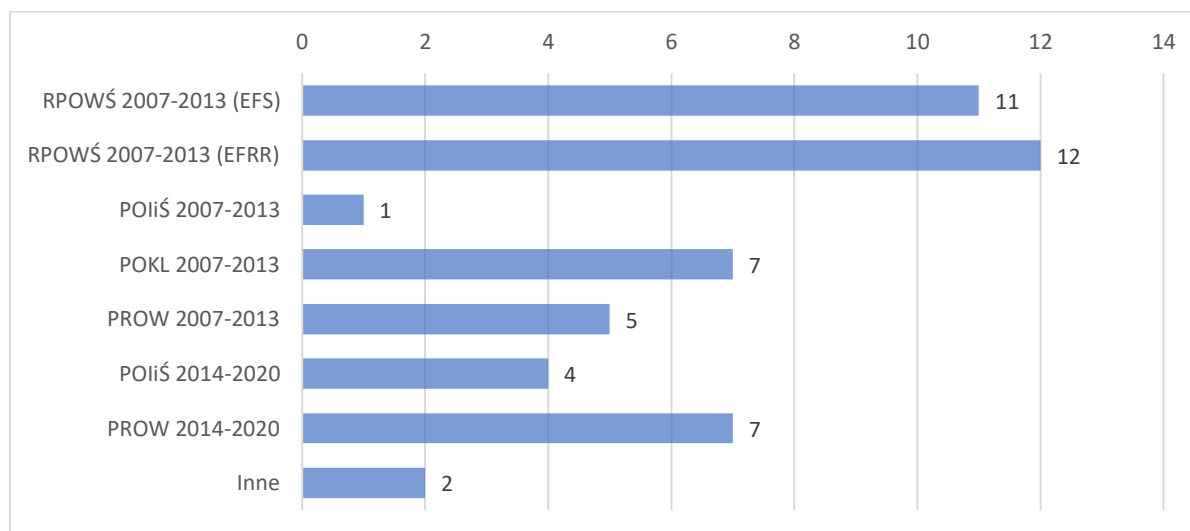
Źródło: opracowanie własne na podstawie wniosków o dofinansowanie.

Zagadnienie komplementarności projektów w ramach Działania 6.5 z inwestycjami finansowanymi z innych programów z perspektywy 2007-2013 oraz 2014-2020 poruszone zostało także w ramach badania ankietowego z beneficjentami. Otrzymane wyniki pokazują, że 45,9% ankietowanych wskazało, iż realizowany przez nich projekt ma charakter

komplementarny z projektami w ramach innych programów unijnych, 8,1% wskazało, iż ich projekt nie jest komplementarny z takimi inwestycjami, natomiast 45,9% nie potrafiło tego określić. Biorąc pod uwagę, że wszyscy beneficjenci otrzymali punkty za komplementarność projektu podczas oceny wniosku, wyniki te mogą wskazywać, iż w przypadku części gmin projekt komplementarny był finansowany ze środków RPOWŚ 2014-2020, wpisany projekt nie dostał dofinansowania, bądź też respondenci nie byli świadomi, jakie dane wpisane zostały do wniosku o dofinansowanie.

Respondenci, którzy potwierdzili komplementarność projektu zostali poproszeni o wskazanie programów, z jakich finansowane były te przedsięwzięcia. Rozkład uzyskanych odpowiedzi pokrywa się w znacznej mierze z wynikami analizy wniosków o dofinansowanie. Najwięcej wskazań respondentów dotyczyło RPOWŚ 2007-2013 (EFS oraz EFRR), POKL 2007-2013, a także PROW 2014-2020 oraz PROW 2014-2020. Wśród innych źródeł finansowania projektów komplementarnych wskazano Fundusze Norweskie.

Wykres 9. Rozkład odpowiedzi na pytanie „Z projektami w ramach jakich programów unijnych wykazuje komplementarność Państwa projekt?”

Źródło: Badanie ilościowe z beneficjentami, N=17.

Beneficjenci zostali zapytani także o sposób zapewnienia komplementarności projektu z innym(i) projektem(ami) realizowanym(i) przez nich lub inne podmioty ze środków unijnych, a także o efekty i wartość dodaną tych powiązań. Respondenci wskazywali, że realizowany projekt jest jednym z wielu działań zmierzających do poprawy stanu gminnej infrastruktury, a także że działania wdrażane w ramach projektu uzupełniają i dopełniają zrealizowane wcześniej inwestycje. Pojawiło się także stwierdzenie, jakoby zgodność projektu z działaniami podejmowanymi na terenie gminy pozwoliła na większą efektywność i skuteczność realizowanego przedsięwzięcia. Respondenci wskazywali dodatkowo konkretne efekty uzupełniania się działań, takie jak lepsza jakość i dostępność przestrzeni publicznej, zadowolenie mieszkańców, gdyż otrzymali nowe szanse nie tylko na spędzanie wolnego

czasu, ale także na rozwój działalności gospodarczej, rozszerzenie oferty usług publicznych w zakresie sportu, nauki i kultury, ochrony oraz wzmocnienia dziedzictwa kulturowego, a także wykorzystanie zrealizowanej infrastruktury kulturalnej, naukowej, sportowej do celów aktywizacji i integracji środowisk zagrożonych wykluczeniem. Powoływano się także na efekt zmniejszenia zużycia energii elektrycznej i emisji gazów cieplarnianych w wyniku realizacji kilku inwestycji dotyczących instalacji systemów wykorzystujących energię odnawialną.

Jak wynika z analizy wniosków o dofinansowanie oraz przeprowadzonych wywiadów, komplementarność projektów rewitalizacyjnych w ramach Działania 6.5 oraz projektów z innych krajowych programów finansowanych ze środków unijnych polegała przede wszystkim na wzajemnym uzupełnianiu się przedsięwzięć realizowanych na terenie danej gminy w kwestii poprawy jakości przestrzeni publicznych oraz stanu infrastruktury, prowadzących do zwiększenia poziomu jakości życia mieszkańców. Przykładem takiej komplementarności są inwestycje zrealizowane w gminie Pierzchnica, w ramach których przeprowadzono przebudowę płyty Rynku wraz z odbudową części pobliskiej drogi gminnej, a następnie uzupełniono te działania przedsięwzięciami finansowanymi z Działania 6.5 w zakresie dalszej poprawy funkcjonalności tegoż Rynku. Dodatkowo odnowiono trzy zabytkowe „piwniczki” na Górze Piwnicznej wraz z zagospodarowaniem przestrzeni wokół nich, zbudowano plac zabaw, zaadaptowano części pomieszczeń budynku Szkoły na Gminny Ośrodek Kultury, przeprowadzono termomodernizację budynków użyteczności publicznej oraz zmodernizowano odcinek systemu kanalizacyjnego.

Jak pokazuje przeprowadzone studium przypadku, komplementarność działań z projektami finansowanymi z RPOWŚ 2007-2013 zidentyfikowano także w Chęcinach. W ramach projektu dotyczącego rewitalizacji historycznego centrum, mającej na celu odbudowę i promocję unikatowych walorów historycznych i kulturowych miasta, wyremontowano i przebudowano trzy najważniejsze miejsca w mieście (Rynek Główny, Rynek Górny oraz Rynek Dolny), stanowiące centralne place skupiające życie społeczne. Efekty działań zapoczątkowanych w poprzedniej perspektywie finansowej były kontynuowane w ramach projektu z Działania 6.5 (m. in. utworzenie Parku Miejskiego, budowa sieci wodociągowej i kanalizacji sanitarnej do Zamku Królewskiego, rewitalizacja terenu po byłej Spółdzielni Kółek Rolniczych). Ponadto, w poprzedniej perspektywie finansowej wybudowano także nowoczesny kompleks sportowo-rekreacyjny wraz z infrastrukturą towarzyszącą (RPOWŚ 2007-2013) oraz odbudowano ciąg spacerowo-pieszny "Ścieżka Mnicha" (PROW 2007-2013). Prowadzone działania rewitalizacyjne uzupełniają się, a ich efekty są synergiczne – oddziałują na siebie i wzajemnie wzmocniają.

W przypadku gminy Końskie inwestycjami komplementarnymi do zrealizowanego projektu również były działania finansowane z RPOWŚ 2007-2013, polegające na rewitalizacji centrum miasta oraz Parku Miejskiego, a także zagospodarowanie terenu wokół stawów na Browarach oraz przy ul. Zielonej. Działania te ukierunkowane były przede wszystkim na

poprawę jakości przestrzeni publicznych i wzmocnienie ich funkcji integracyjnej, rekreacyjnej i kulturalnej.

Działania komplementarne finansowane z RPOWŚ 2007-2013 zrealizowano także w Opatowie, gdzie przeprowadzono rewitalizację przestrzeni sportowo-rekreacyjno-kulturalnej, w ramach której m. in. zmodernizowano Opatowski Ośrodek Kultury. W wymiarze gospodarczym zrealizowano projekt polegający na przygotowaniu terenów inwestycyjnych. Ponadto, przeprowadzono termomodernizację budynków użyteczności publicznej w celu ograniczenia zużycia energii, a także przebudowano i zmodernizowano kilkanaście odcinków dróg, co wpłynęło na poprawę stopnia skomunikowania wielu miejscowości z centrum gminy.

Komplementarność z projektem rewitalizacyjnym z Działania 6.5 wykazano także w przypadku gminy Mirzec, gdzie zrealizowano inwestycję, której celem była rewitalizacja oraz poprawa estetyki i funkcjonalności przestrzeni publicznej terenów kulturowych i historycznych w centrum gminy, w ramach której przeprowadzono m. in. budowę amfiteatru letniego, a także termomodernizację budynków świetlicy środowiskowej i PZOZ wraz z zagospodarowaniem terenu. Projektem komplementarnym w kwestii poprawy jakości usług społecznych była także inwestycja polegająca na budowie publicznego przedszkola z oddziałem dla dzieci niepełnosprawnych, niezbędną infrastrukturą, parkingami oraz placami zabaw, boiskami i górką saneczkową.

Działania komplementarne finansowane z RPOWŚ 2007-2013 zrealizowano także w gminie Bieliny. W ramach projektu dotyczącego rewitalizacji centrum miejscowości zrealizowano szereg zadań, których celem było podniesienie jakości życia mieszkańców poprzez uporządkowanie przestrzeni oraz nadanie nowych funkcji obiektom i obszarom. W ramach projektu utworzono strefę rekreacji przy Zespole Szkół, składającą się z boiska, kortu tenisowego, placu zabaw i skate parku, przystosowano budynek dawnego komisariatu policji na potrzeby stworzenia przedszkola, przebudowano drogi lokalne, a także przeprowadzono termomodernizację budynków szkolnych. Projekt realizowany w ramach Działania 6.5 stanowi uzupełnienie działań przeprowadzonych w poprzedniej perspektywie.

Komplementarność z projektami zrealizowanymi ze środków PROW 2007-2013 zaobserwowano w przypadku gminy Łągów. Przeprowadzono tam rewitalizację Rynku wraz z przebudową systemu oświetlenia (etap I i II), zmodernizowano i wyposażono świetlicę, wybudowano plac zabaw oraz wyremontowano budynek kościoła parafialnego. W przypadku Solca-Zdrój komplementarne działania z PROW 2007-2013 dotyczyły zagospodarowania terenu w otoczeniu budynku Gminnego Centrum Kultury z elementami małej architektury, wykonaniem boiska sportowego i placu zabaw, budową chodnika oraz utworzeniem alei aromaterapeutycznej, a także budowy drogi lokalnej. W gminie Rytwiany inwestycjami komplementarnymi były z kolei działania polegające na zagospodarowaniu centrum miejscowości oraz rozbudowie bazy rekreacyjnej. Jako komplementarne działania

realizowane w ramach PROW 2014-2020 w Gminie Chęciny wskazano przebudowę dwóch odcinków dróg lokalnych, usprawniającą skomunikowanie gminy, natomiast w Ostrowcu Świętokrzyskim była to budowa zadaszzonego targowiska miejskiego na potrzeby promocji i sprzedaży lokalnych produktów, wraz z elektrownią fotowoltaiczną i towarzyszącą infrastrukturą techniczną.

Projekty realizowane w ramach Działania 6.5 uzupełniają także przedsięwzięcia zrealizowane w ramach POKL 2007-2013. W gminie Strawczyn zrealizowano program aktywizacji społeczno-zawodowej bezrobotnych oraz nieaktywnych zawodowo podopiecznych Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej. W Szydłowie zrealizowano projekt ukierunkowany na aktywną integrację, a także projekt, którego celem było wyrównywanie szans edukacyjnych i zapewnienie wysokiej jakości usług edukacyjnych, natomiast w Gminie Iwaniska przeprowadzono projekty dotyczące aktywizacji społecznej i zawodowej klientów pomocy społecznej, a także edukacji przedszkolnej.

Z przeprowadzonego badania wynika, iż projekty realizowane w ramach Działania 6.5 były komplementarne przede wszystkim z działaniami infrastrukturalnymi, głównie w ramach RPOWŚ 2007-2013 (EFRR), a także PROW 2007-2013 oraz PROW 2014-2020. Dotyczyły one w dużej mierze inwestycji, których celem była rewitalizacja przestrzeni publicznych, zawierająca elementy termomodernizacji, przebudowy dróg i ciągów pieszo-jezdných, przebudowy lub modernizacji budynków użyteczności publicznej lub zagospodarowania zieleni. Projekty dotyczyły także rozwijania potencjału turystycznego, lokalnego dziedzictwa kulturowego, a także, w mniej licznych przypadkach, pobudzania przedsiębiorczości. Znacznie rzadziej jako projekty komplementarne międzyfunduszowo i międzyokresowo wskazywano działania społeczne, realizowane w ramach POKL 2007-2013 oraz RPOWŚ 2007-2013 (EFS). Może to wynikać z mniejszej liczby tego rodzaju projektów lub ich niewielkiego zasięgu w skali całej gminy.

Premiowanie komplementarności projektów w ramach Działania 6.5 należy ocenić jednoznacznie pozytywnie, bowiem w myśl zasad przyświecających procesowi rewitalizacji, kolejne działania realizowane na danym obszarze powinny się wzajemnie uzupełniać w dążeniu do wyprowadzenia ze stanu kryzysowego oraz poprawie jakości życia mieszkańców, tworząc przemyślany ciąg działań wypełniających wizję zawartą w programie rewitalizacji. Ponadto, powiązanie projektów z już przeprowadzonymi przedsięwzięciami daje szansę na wykorzystanie już istniejącej infrastruktury do dalszych działań rozwiązujących problemy społeczne w obszarze rewitalizacji. Wykazanie projektów komplementarnych wskazuje także, że dany beneficjent posiada doświadczenie w skutecznej realizacji przedsięwzięć ukierunkowanych na rozwój gminy. Dlatego też w ocenie ewaluatorów zasadne jest, aby kontynuować mechanizm premiowania przedsięwzięć komplementarnych w ramach FEŚ 2021-2027 w zakresie projektów zrealizowanych, realizowanych lub planowanych do realizacji.

3.7 Realizacja zasad horyzontalnych

Zgodnie z obowiązującymi przepisami UE wszystkie kraje członkowskie wdrażające projekty współfinansowane z funduszy unijnych są zobligowane do respektowania i przestrzegania zasad (polityk) horyzontalnych. Wymóg uwzględnienia polityk horyzontalnych w procesie wdrażania funduszy europejskich wynika wprost z zapisów art. 7 i 8 Rozporządzenia ogólnego³². Do podstawowych zasad horyzontalnych należą:

- zasada zrównoważonego rozwoju,
- zasada równości szans i niedyskryminacji,
- zasada równości szans kobiet i mężczyzn,

Zasada zrównoważonego rozwoju – rozwój społeczno-gospodarczy, w którym następuje integrowanie działań mających na celu wzrost gospodarczy oraz działań społecznych, z zachowaniem równowagi przyrodniczej i trwałości podstawowych procesów przyrodniczych w celu zagwarantowania możliwości zaspokajania potrzeb poszczególnych społeczności lub obywateli, zarówno współczesnego, jak i przyszłych pokoleń³³.

Zasada równości szans i niedyskryminacji – umożliwienie wszystkim osobom – bez względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę lub pochodzenie etniczne, wyznawaną religię lub światopogląd, orientację seksualną – sprawiedliwego, pełnego uczestnictwa we wszystkich dziedzinach życia na jednakowych zasadach³⁴.

Zasada równości szans kobiet i mężczyzn – zasada ta ma prowadzić do podejmowania działań na rzecz osiągnięcia stanu, w którym kobietom i mężczyznom przypisuje się taką samą wartość społeczną, równe prawa i równe obowiązki oraz gdy mają oni równy dostęp do zasobów (środki finansowe, szanse rozwoju), z których mogą korzystać. Zasada ta ma gwarantować możliwość wyboru drogi życiowej bez ograniczeń wynikających ze stereotypów płci.³⁵

Zgodnie z przyjętymi założeniami RPOWŚ 2014-2020 interwencja realizowana w ramach Działania 6.5. bezpośrednio realizuje zapisy zasady horyzontalnej UE dotyczącej równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami. Przesłaniem interwencji było podjęcie kompleksowych działań rewitalizacyjnych, które odpowiadają na potrzeby społeczeństwa, ze szczególnym uwzględnieniem grup defaworyzowanych (m.in.

³² Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) NR 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006.

³³ Ibidem.

³⁴ Wytyczne w zakresie realizacji zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami oraz zasady równości szans kobiet i mężczyzn w ramach funduszy unijnych na lata 2014-2020, Warszawa, 5 kwietnia 2018 r.

³⁵ Ibidem.

osób starszych, niepełnosprawnych, narażonych na dyskryminację) umożliwiając im integrację z otoczeniem poprzez eliminację barier m.in. fizycznych, społecznych czy informacyjnych. Podczas wywiadów z IZ RPOWŚ 2014-2020 rozmówcy potwierdzili, że elementem niezbędnym w przypadku każdej inwestycji realizowanej w ramach Działania 6.5 było zapewnienie rozwiązań dedykowanych dla potrzeb grup defaworyzowanych, zwłaszcza w kontekście wdrożenia odpowiednich rozwiązań na rzecz osób niepełnosprawnych.

Z analizy dokumentacji programowej oraz konkursowej Działania 6.5 wynika, że warunkiem podstawowym, który umożliwił przystąpienie do konkursu o otrzymanie dofinansowania ze środków RPOWŚ 2014-2020 było spełnienie założenia dotyczącego dostosowania infrastruktury i wyposażenia do potrzeb osób z niepełnosprawnościami. W procedurze oceny wniosków, w kryteriach dopuszczających sektorowych, których niespełnienie powodowało odrzucenie projektu, znalazło się m.in. wymagające przedstawienia w jaki sposób projekt uwzględnia potrzeby osób z niepełnosprawnościami. Projektując kryterium IZ RPOWŚ 2014-2020 opierała się na Wytocznych w zakresie realizacji zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami oraz zasady równości szans kobiet i mężczyzn w ramach funduszy unijnych na lata 2014-2020. We wnioskach o dofinansowanie projektów, wśród wskaźników kluczowych znalazły się dwa wskaźniki odnoszące się bezpośrednio do rozwiązań na rzecz niepełnosprawnych: Liczba obiektów dostosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami [szt.] oraz Liczba projektów, w których sfinansowano koszty racjonalnych usprawnień dla osób z niepełnosprawnościami [szt.].

Jednocześnie podkreślenia wymaga fakt, że beneficjenci składając wnioski o dofinansowanie realizacji projektu w ramach osi priorytetowych 1-7 (w tym Działania 6.5) zostali zobligowani do wykazania zgodności projektu z zasadami horyzontalnymi UE, tj. z zasadą zrównoważonego rozwoju oraz zasadą promowania równości mężczyzn i kobiet oraz niedyskryminacji. Analiza wniosków o dofinansowanie potwierdza, że wszystkie realizowane projekty rewitalizacyjne charakteryzowały się pozytywnym lub neutralnym wpływem na zasadę zrównoważonego rozwoju. Beneficjenci podkreślali, że zaplanowane zadania uwzględniają potrzeby przyszłych pokoleń, mają na celu poprawę jakości życia mieszkańców i charakteryzują się co najmniej neutralnym lub pozytywnym wpływem na środowisko poprzez stosowanie rozwiązań przyjaznych środowisku (zastosowanie OZE, docieplenie budynków itp.). Ponadto wszystkie projekty rewitalizacyjne, które otrzymały dofinansowanie ze środków RPOWŚ 2014-2020 charakteryzowały się pozytywnym wpływem na zasadę promowania równości szans kobiet i mężczyzn oraz niedyskryminacji. We wnioskach o dofinansowanie najczęściej wskazywano, że budynki, tereny, przestrzenie publiczne, parkingi zostaną przystosowane dla osób niepełnosprawnych. Ponadto dzięki projektowanym działaniom zwiększony zostanie dostęp do oferty kulturalnej oraz jej dostosowanie do potrzeb i oczekiwań zróżnicowanych grup odbiorców, w tym odbiorców z grup defaworyzowanych, zagrożonych wykluczeniem społecznym. Na terenie obiektów objętych wsparciem będą odbywać się wydarzenia promujące równości szans kobiet i mężczyzn oraz niedyskryminacji. Prowadzone działania informacyjno-promocyjne będą dostępne dla wszystkich bez względu na płeć, rasę lub pochodzenie etniczne, religię lub

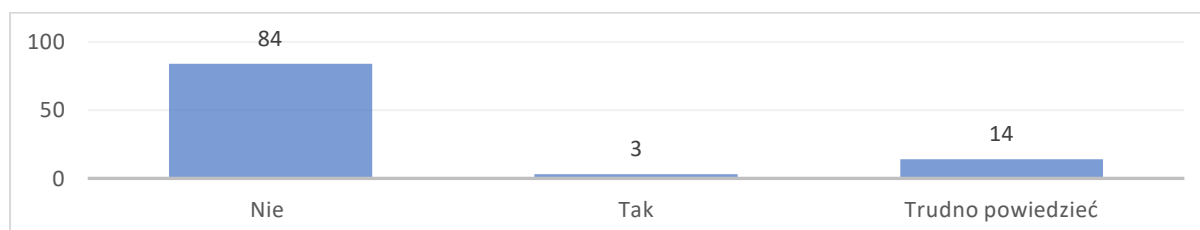
światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną. Jeden z beneficjentów podczas wywiadu pogłębionego zapytany o wdrożone rozwiązania uwzględniające zasadę równości szans i niedyskryminacji wskazał:

„Dostęp do wytworzonych w ramach projektu produktów mają wszyscy mieszkańcy miasta niezależnie od wieku, płci, rasy, orientacji seksualnej, pochodzenia etnicznego, religii, czy światopoglądu. Nie występuje również dyskryminacja ze względu na niepełnosprawność. Budynki, tereny, przestrzeń publiczne, parkingi zostały przystosowane dla osób niepełnosprawnych. (...)”

W ramach badania ankietowego beneficjentom realizującym projekty rewitalizacyjne zadano pytanie, czy wystąpiły problemy z realizacją w projekcie zasady horyzontalnej dotyczącej równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami. Należy podkreślić, że 31 z 37 badanych beneficjentów odpowiedziało, iż nie wystąpiły takie problemy, 5 beneficjentów przyznało, że miało trudność z oceną, natomiast tylko jeden z beneficjentów miał problem z realizacją zasady horyzontalnej i było to związane ukształtowaniem terenu na którym realizowano projekt:

„Z powodu nachylenia terenu w Parku Miejskim czasami niemożliwe było dostosowanie ścieżek na potrzeby osób z niepełnosprawnościami. Wytoczono wtedy alternatywne szlaki komunikacyjne”.

Wykres 10. Rozkład odpowiedzi na pytanie „Czy mieliście Państwo problemy z realizacją w projekcie zasady horyzontalnej dotyczącej równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami?” [%]

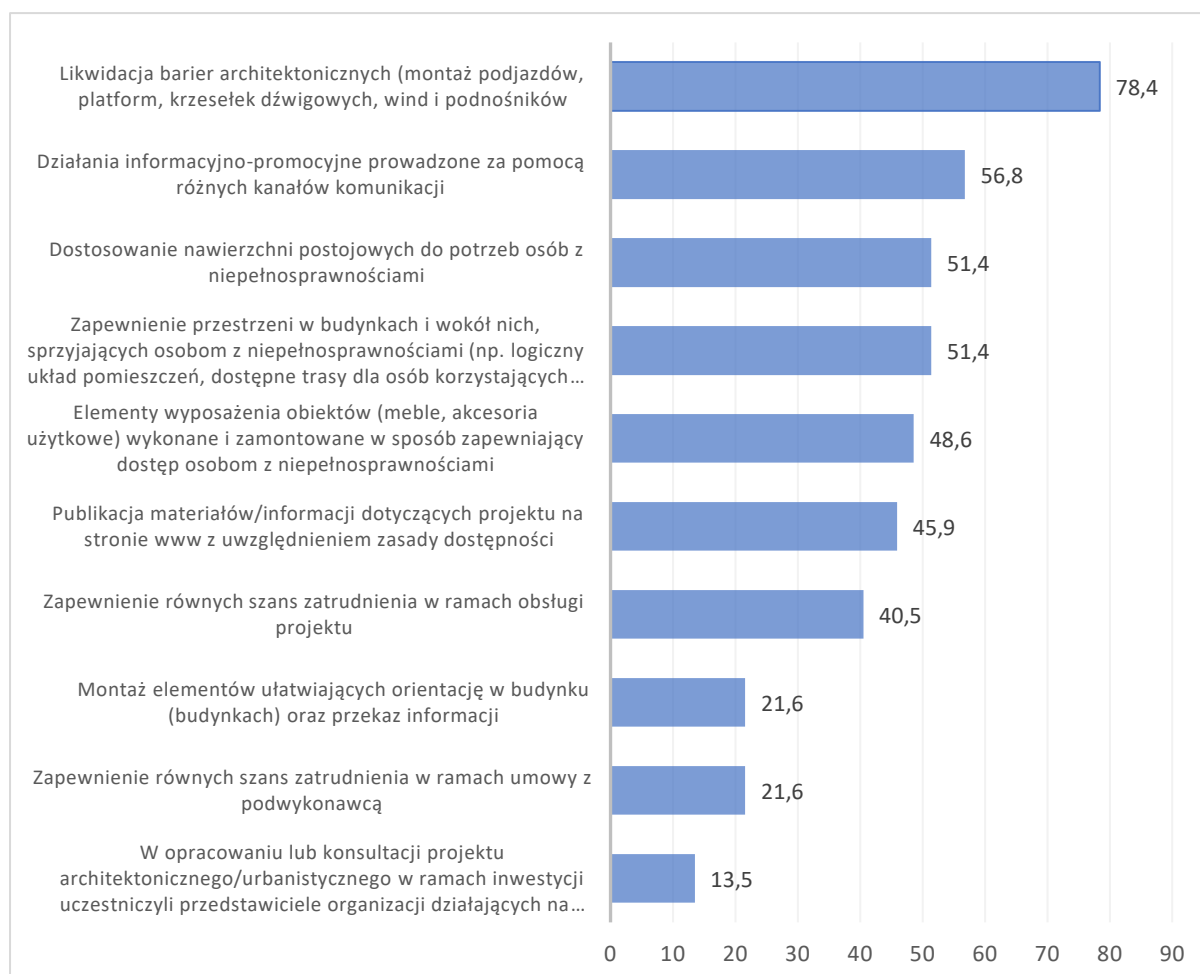
Źródło: Badanie ilościowe z beneficjentami, N=37.

Sposób uwzględnienia zasady horyzontalnej dotyczącej równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami w poszczególnych projektach rewitalizacyjnych był przedmiotem badania ilościowego z beneficjentami (wykres poniżej). Najwięcej beneficjentów (78%) wskazało, że realizowany projekt skupiał się na likwidacji barier architektonicznych poprzez montaż podjazdów, platform, krzesłek dźwigowych, wind i podnośników, połowa beneficjentów dostosowała nawierzchnie postojowe do potrzeb osób z niepełnosprawnościami oraz zapewniła przestrzeń w budynkach i wokół nich, sprzyjającą osobom z niepełnosprawnościami (np. logiczny układ pomieszczeń, dostępne trasy dla osób korzystających z wózka inwalidzkiego, ergonomiczne detale użytkowe, antypoślizgowe podłogi, dźwiękowe i wizualne środki ogłoszenia ewakuacji). Ważny aspekt stanowiło również wyposażenie obiektów w elementy dostosowane do potrzeb i

zapewniające dostęp osobom z niepełnosprawnością tj. odpowiednie meble, akcesoria użytkowe. Jednocześnie 57% beneficjentów wskazało, że prowadziło działania informacyjno-komunikacyjne skierowane do wszystkich grup bez względu na wiek, płeć itp., spełniając tym samym zasadę równości szans.

Dobrym przykładem uwzględnienia zasady równości szans i niedyskryminacji jest projekt realizowany w Ostrowcu Świętokrzyskim, gdzie w ramach budowy dróg oraz na terenie Targowiska Miejskiego powstały miejsca dla osób niepełnosprawnych, zaś w rejonie przejść dla pieszych zostały obniżone krawężniki oraz zastosowano odpowiednie płyty z guzami. Zadbano, aby zagospodarowane tereny, przestrzenie rekreacyjne i zielone umożliwiały przejazd wózkiem inwalidzkim, a zmodernizowane budynki wyposażono w rozwiązania dla osób niepełnosprawnych, takie jak np. winda w Kinie Etiuda, łazienki dla osób z niepełnosprawnościami. Budynek socjalny został wyposażony w jedno mieszkanie przystosowane dla osób z niepełnosprawnościami. Dodatkowo powstająca w ramach projektu wystawa Centrum Tradycji Hutnictwa dostępna będzie również dla osób niepełnosprawnych. W ramach projektu realizowanego w Starachowicach w obiektach takich jak Park Kultury czy „Pałacyk” zastosowano rozwiązania pozwalające poruszać się osobom z ograniczeniami ruchowymi tj. windy, odpowiednio szerokie korytarze i drzwi.

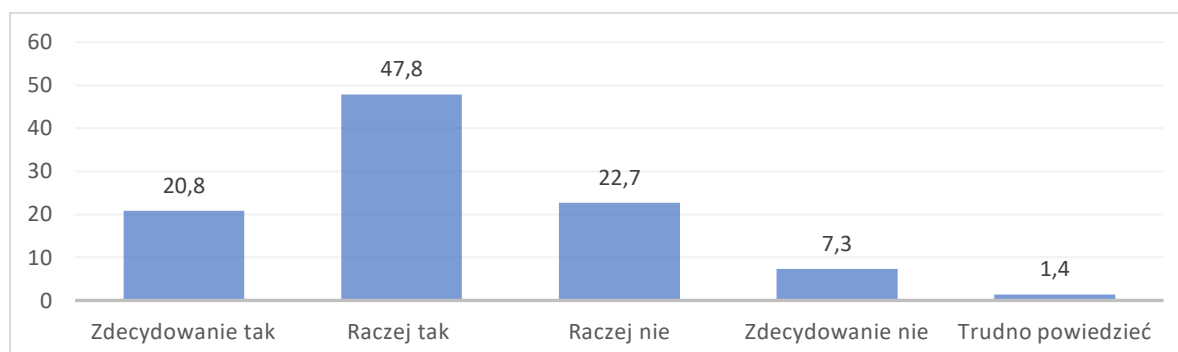
Wykres 11. Rozkład odpowiedzi na pytanie „W jaki sposób Państwa projekt realizuje zasadę horyzontalną dotyczącą równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami?” [%]

Źródło: Badanie ilościowe z beneficjentami, N=37.

O opinię na temat omawianej zasady horyzontalnej zostali poproszeni także mieszkańcy w ramach badania ankietowego. Zadano im pytanie, czy ich zdaniem zrealizowane projekty rewitalizacyjne uwzględniają potrzeby osób z niepełnosprawnościami, osób starszych czy osób z wózkiem dziecięcym w postaci odpowiednich rozwiązań. Zdecydowana większość ankietowanych odpowiedziała na pytanie twierdząco, chociaż 30% badanych mieszkańców wskazało, że na terenach na których zrealizowano projekty, nie uwzględniano ww. potrzeb. Wykres poniżej prezentuje odpowiedzi ankietowanych mieszkańców. Negatywne odpowiedzi mogą wynikać z faktu, że osoby których nie dotyczy problem niepełnosprawności bądź dyskryminacji, często nie zwracają uwagi na wdrażane rozwiązania, ponadto wiele z projektów rewitalizacyjnych znajduje się nadal w fazie realizacji, stąd zmiany mogą nie być w pełni widoczne.

Wykres 12. Rozkład odpowiedzi na pytanie „Czy w Pana/i opinii obiekty/tereny, w których realizowano działania rewitalizacyjne uwzględniają potrzeby osób z niepełnosprawnościami, osób starszych czy osób z wózkiem dziecięcym?” [%]

Źródło: Badanie ilościowe z mieszkańcami, N=370.

3.8 Wpływ projektów na rozwój obszarów rewitalizowanych

Zapisy RPOWŚ 2014-2020 przedstawiają pożądane efekty projektów podejmowanych w ramach PI 9b (Działanie 6.5) przede wszystkim w kontekście rozwiązywania problemów społecznych zdiagnozowanych w gminach. Do głównych oczekiwanych rezultatów zaliczono poprawę estetyki i funkcjonalności przestrzeni publicznych oraz podniesienie atrakcyjności miast. Wzmocnieniu efektów interwencji miało służyć kompleksowe podejście do inwestycji w ramach Działania 6.5, obejmujących swoim zakresem kilka różnorodnych przedsięwzięć zamieszczonych w programie rewitalizacji.

Z przeprowadzonej analizy projektów wynika, że celem najczęściej planowanym do osiągnięcia było nadawanie nowych funkcji lub ich przywracanie zdegradowanym budynkom i przestrzeniom publicznym. Ważna stała się poprawa ich funkcjonalności oraz estetyki (np. tworzenie stref rekreacyjnych i wypoczynkowych). Przykładem takiego rozwiązania jest przestrzeń stworzona na Osiedlu Zachodnim w Skarżysku-Kamiennej, na której wybudowano skatepark, pumtrack, stację napraw rowerów, świetlicę środowiskową, plac zabaw, kompleks boulderowy oraz ścieżkę rowerową, czy też rewitalizacja miejscowości Mniów, gdzie podjęto się kompleksowego zagospodarowania centrum Mniowa (budowa amfiteatru, stworzenie strefy sportowej oraz wypoczynkowej z zapleczem gastronomicznym, nasadzenia, ciągi pisze, parking, drogi dojazdowe, oświetlenie, monitoring). Warto szerzej omówić zadania w omawianym zakresie, realizowane w Ostrowcu Świętokrzyskim (projekt objęty studium przypadku). W mieście działania przybrały wielowymiarowy charakter. Po pierwsze, na dotychczas niewykorzystanym placu stworzono strefę rekreacji i wypoczynku (boisko wielofunkcyjne, plac zabaw, siłownia, piłkochwyty, mała architektura – ławki, stojaki na rowery, zieleń). Miejsce to stało się centrum rekreacyjnym osiedla Częstocice i służy mieszkańcom w każdym wieku (dzieciom, rodzicom oraz dziadkom). Z kolei na osiedlu

Ogrody powstał ogólnodostępny Ogród Zdrowia, którego koncepcja powstania została oparta o hortiterapię (leczenie ogrodem), wykorzystywaną w szczególności wobec osób z niepełnosprawnościami i osób uzależnionych od substancji chemicznych. Poza funkcją terapeutyczną, miejsce służy poprawie komfortu życia społeczności lokalnej zamieszkującej osiedle, pełniąc funkcję wypoczynkową oraz umożliwiając uprawę roślin. Dodatkowo ma rolę edukacyjną wobec dzieci w wieku szkolnym. Ponadto, zadaniem realizowanym w Ostrowcu Świętokrzyskim jest przebudowa zabytkowego budynku byłego Zakładowego Domu Kultury, w którym powstają dwie sale kinowe, kawiarnia oraz Centrum Tradycji Hutnictwa – inwestycja stanowić będzie główny komponent rewitalizacji w mieście.

Miejscami służącymi integracji mieszkańców stały się w wielu miejscowościach obszary wokół zbiorników wodnych, gdzie zagospodarowywano dotychczas nieużytkowane nabrzeża (np. Zalew Lubianka i Pasternik w Starachowicach, zalew w Solcu-Zdroju, w Strawczynie, rzeka Kania w Opatowie, rzeka Nida w Nowym Korczynie). W kontekście poprawy jakości przestrzeni publicznych elementem części inwestycji były zadania realizowane w parkach miejskich (np. Działoszyce, Ostrowiec Świętokrzyski, Starachowice, Końskie, Chęciny, Sandomierz). Polegały przede wszystkim na poprawie ich atrakcyjności i funkcjonalności, zagospodarowaniu terenu, czemu służyć mają nowe alejki, strefy sportowe, place zabaw, siłownie plenerowe, punkty widokowe czy modernizacja już istniejącej infrastruktury. Warto mieć na uwadze, że rola, jaką spełniają tego typu przestrzenie, ma charakter społeczny, a więc służy mieszkańcom, sprzyjając integracji społeczności lokalnej i jej aktywizacji. Ponadto, mają za zadanie rozwijać ofertę kulturalną i rekreacyjną zarówno dla mieszkańców jak i turystów. Za przykład mogą posłużyć wieczorki poetyckie czy wieczory z muzyką w parku. Warto nadmienić, że dzięki omówionym wyżej działaniom powstały również nowe punkty gastronomiczne czy usługowe.

„We wszystkich tych działaniach, które mieliśmy przewidziane w projekcie, czyli rewaloryzacja parku i modernizacja parku i ta przebudowa, stworzyliśmy przestrzeń dla mieszkańców, dla turystów, bo w zależności od pory roku tam do tej pory wszystkie imprezy odbywały się na rynku. W tym momencie przenosimy ich z rynku właśnie w te miejsca, które są nowe, które mają nowe funkcje. Nową przestrzeń”.

Na uwagę zasługuje zadanie polegające na utworzeniu od podstaw parku miejskiego w Chęcinach na terenach po byłej ubojni (projekt objęty studium przypadku). Jest to obszar przemysłowy, zajmujący ponad 2 hektary, który do niedawna był miejscem zaniedbanym i opuszczonym. Na tym terenie znajdowały się budynki po funkcjonującej niegdyś ubojni, które wyburzono w ramach prac inwestycyjnych. W mieście brakowało terenów rekreacyjno-wypoczynkowych dla mieszkańców, z których mogliby korzystać także turyści. Park został podzielony na 3 strefy – skatepark i pumptrack, część integracyjna parkowa (oczko wodne, alejki, pergole, altany, ścieżki rowerowe i toaleta publiczna oraz siłownia

zewnątrzna) oraz część zabawowa dla dzieci. Teren jest monitorowany, a nocą oświetlony. Budowa parku zwiększyła atrakcyjność turystyczną, osadniczą oraz inwestycyjną Chęciny.

W projektach skupiono się na najbardziej zaniedbanych obszarach, wymagających najpilniejszej interwencji. Należy zaznaczyć, że na wielu obszarach rewitalizacji wciąż niezaspokojone są podstawowe potrzeby infrastrukturalne, takie jak dostęp do kanalizacji czy odpowiednio dostosowanej infrastruktury drogowej, stąd też w większości projektów znalazły się tego typu komponenty. Dość nietypowym rozwiązaniem stała się zaś budowa sieci wodociągowej i kanalizacji sanitarnej do Zamku w Chęcinach wraz z przepompownią oraz przyłączami. Gmina Chęciny jest najchętniej odwiedzaną przez turystów gminą województwa świętokrzyskiego, a zapewnienie stałego przyłącza wodno-kanalizacyjnego wzmacnia walory i atrakcyjność głównej atrakcji turystycznej. W Strawczynie przebudowano stację uzdatniania wody (gmina jest zwodociągowana w stu procentach).

Popularnym komponentem projektów były także remonty (przebudowy, rozbudowy) budynków infrastruktury społecznej, w szczególności edukacyjnej (np. Wiślica, Pierzchnica, Skarżysko Kamienna, Kazimierza Wielka, Włoszczowa, Nowy Korczyn, Ruda Malenicka, Michałów) czy też kulturalnej. W części gmin doposażano lub remontowano biblioteki (np. Sandomierz, Ruda Malenicka, Iwaniska, Szydłów, Mniów, Michałów) czy też domy/ośrodki kultury (Włoszczowa, Opatowiec, Strawczyn, Nowiny). W Chęcinach zagospodarowano teren po byłej Spółdzielni Kółek Rolniczych, gdzie w przebudowanym budynku zaplanowano bibliotekę. W ramach niektórych przedsięwzięć dokonywano również poprawy stanu technicznego obiektów infrastruktury zdrowotnej (np. Michałów). Działania ukierunkowane na poprawę funkcjonalności czy też nadanie nowych funkcji budynkom infrastruktury społecznej służą mieszkańcom i poprawiają komfort oraz dostępność korzystania z różnorodnych usług, a ponadto mogą być wykorzystywane jako miejsca integracji lub wydarzeń, np. o charakterze kulturalnym czy edukacyjnym.

Szansą na ożywienie i wyprowadzenie z kryzysu obszarów zdegradowanych w wielu gminach stała się poprawa ich walorów turystycznych czy też ochrona zabytków. W ramach desk research odnotowano m. in. inwestycje dotyczące odnowienia elewacji i dachów 10 zabytkowych kamienic na Starym Rynku w Sandomierzu, renowacji zabytkowego wiatraka typu „Holender” w Krasocinie, wprowadzenia produktu turystycznego – Szlakiem W. Gombrowicza po Bodzechowie, renowacji Izby Pamięci (muzeum) i fosi wokół ruin zamku w zabytkowym parku w Fałkowie, wyznaczenia miejskiej trasy turystycznej „Śladami historii i kultury miasta Chmielnik”, zagospodarowania i udostępnienia zabytkowych ruin zamku wraz z zagospodarowaniem przyległego terenu w Rytwianach czy też stworzenia ścieżki turystyczno-historycznej w Bielinach. Niezwykle ważną rolę komponent turystyczny pełni w Chęcinach. Przeprowadzone studium przypadku oraz wywiady pogłębione w ramach badania wskazują na zauważalne ożywienie obszaru rewitalizacji, poszczególne zadania były często prowadzone w miejscach objętych ochroną konserwatorską, co powodowało konieczność realizacji inwestycji z poszanowaniem walorów zabytkowych, przy

jednoczesnym zapewnieniu funkcjonalności i wygody użytkowania przez turystów i mieszkańców obszaru rewitalizacji.

O ile w perspektywie finansowej 2007-2013 rewitalizacja często była utożsamiana z przebudową rynków miejskich³⁶, w latach 2014-2020 gminy w województwie świętokrzyskim nie skupiały się już w tak dużym stopniu na wspomnianych przestrzeniach. Zagospodarowanie/poprawa funkcjonalności rynków miało miejsce w Kazimierzy Wielkiej, Włoszczowej, Opatowie, Pierzchnicy, Nowym Korczynie oraz Końskich. Duże zmiany zaszyły na rynku miejskim we Włoszczowej – zachowane i wprowadzone zostały liczne nasadzenia, co sprzyja spędzaniu czasu w tej przestrzeni. W Końskich duża część zmodernizowanego rynku nie pozwala na wypoczynek z uwagi na ograniczone tereny zieleni oraz utwardzenie obszaru betonowymi płytami. W pozostałych miastach dokonywano uzupełnień infrastrukturalnych.

Niektóre gminy realizowały działania nakierowane na cele gospodarcze. Przebudowywano lub budowano od podstaw place targowe/targowiska bądź inne strefy gospodarcze (np. budki handlowe wraz z niezbędną infrastrukturą towarzyszącą). Przykłady takich rozwiązań można odnaleźć w miejscowości Bieliny, Rytwiany, Ostrowiec Świętokrzyski oraz Michałów. W Chęcinach inwestycja podjęta na terenie po byłej Spółdzielni Kółek Rolniczych zakłada przeznaczenie lokali pod działalność gospodarczą. Podobnie w Starachowicach – adaptacja budynku „Pałacyku” zapewni strefę dla przedsiębiorców (oraz dla NGO) dzięki udostępnieniu pomieszczeń. Dodatkowo powstanie przestrzeń do tzw. coworkingu.

Dla ograniczenia zjawisk kryzysowych na obszarach rewitalizacji niezwykle istotne są przedsięwzięcia polegające na tworzeniu miejsc spotkań i spędzania czasu wolnego przeznaczonych dla różnych grup społecznych oraz wiekowych. W ramach Działania 6.5 nieliczne projekty zawierały jednak tego typu rozwiązania. Należy do nich przebudowa budynku szkoły podstawowej na Dzienny Dom Pobytu w Dwikozach, stworzenie klubu seniora w Strawczynie, powstanie centrum aktywności obywatelskiej w Kazimierzy Wielkiej. W Bodzentynie dokonano termomodernizacji budynku po dawnej lecznicy zwierząt w celu adaptacji na potrzeby klubu seniora. Klub seniora wraz ze świetlicą jest też jednym z zadań w ramach rewitalizacji Bodzechowa. Warto wspomnieć o odnowie i nadaniu nowych funkcji terenom po byłej Spółdzielni Kółek Rolniczych w Chęcinach. Powstający obiekt zapewnia część dedykowaną seniorom. W Skarżysku-Kamiennej oraz Starachowicach powstały świetlice środowiskowe. W obiekcie w Starachowicach (projekt objęty studium przypadku) prowadzone są prace na rzecz społeczności lokalnej (w ramach Centrum Usług Społecznych). Powstała świetlica jest miejscem spotkań dla dzieci i młodzieży, a ponadto zorganizowano punkt interwencji kryzysowej. Placówka pełni funkcję wsparcia dziennego o charakterze

³⁶ D. Dymek, J. Józwiak, Kształtowanie placów miejskich na przykładzie miast województwa lubelskiego, [w:] *Annales, Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Lublin – Polonia*, vol. 76, 2021; Mencwel J., *Betonoza. Jak się niszczy polskie miasta*, Warszawa 2020.

opiekuńczym. Pomocy udziela się nie tylko dzieciom, lecz również rodzicom oraz osobom starszym. Zapewniono wsparcie psychologa, prawnika i doradcy finansowego. Inwestycja jest przykładem kompleksowej odpowiedzi na problemy społeczne, poprzez bezpośrednie powiązanie zadania inwestycyjnego z działaniami społecznymi, które są zapewnione w ramach dofinansowania z Funduszy Norweskich.

Podobnie, dużą wagę należy przypisywać inwestycjom związanym z remontami wielorodzinnych budynków mieszkalnych i odnowy terenów wokół nich, choć należy zaznaczyć, że w ramach Działania 6.5 takich zadań było stosunkowo niewiele. W Kazimierzy Wielkiej wyremontowano (w tym termomodernizacji) zaniedbane budynki mieszkalne należące do wspólnoty mieszkaniowej. W Opatowcu przebudowano teren wokół bloku mieszkaniowego, utworzono miejsca postojowe oraz dokonano wymiany oświetlenia na energooszczędne. W Fałkowie spółdzielnia mieszkaniowa podjęła się termomodernizacji 3 budynków wielorodzinnych oraz zagospodarowania terenu pomiędzy dwoma budynkami. W Busku-Zdroju wspólnota mieszkaniowa zrealizowała 4 zadania polegające na zagospodarowaniu międzyblokowych przestrzeni publicznych. Kompleksowej poprawy stanu technicznego budynków komunalnych dokonano w Bodzechowie, gdzie modernizacji poddano 6 bloków wielorodzinnych. Poza dociepleniem budynki zyskały nową elewację, okna, drzwi, dachówkę z blachy, a także wyremontowano klatki schodowe. Z kolei w Ostrowcu Świętokrzyskim spółdzielnia mieszkaniowa podjęła się zadania związanego z budową parkingu z odwodnieniem, oświetleniem, drogą manewrową oraz drogami wewnętrznymi, remontem parkingu, chodników i schodów zewnętrznych oraz budową placu zabaw i siłowni. Inicjatywę tego typu podjęto także na osiedlu Wzgórze w Starachowicach. Prace prowadzone są na przedwojennej, tzw. Kolonii Robotniczej, gdzie usytuowane są zabytkowe wielorodzinne budynki mieszkalne. Dotychczas osiedle nie cieszyło się pozytywnym odbiorem wśród mieszkańców miasta, natomiast podjęte działania zmieniają jego wizerunek i wpływają na poprawę atrakcyjności. Zadanie polegało na przebudowie i remoncie wielorodzinnego budynku mieszkalnego. Warto dodać, że miasto prowadzi remont innych budynków wielorodzinnych na osiedlu, na które środki pozyskano z innych źródeł finansowania (m. in. BGK). Działania tego typu podejmowane na obszarach rewitalizacji przyczyniają się do polepszenia warunków bytowych osób mieszkających w budynkach wielorodzinnych, a także poprawiają estetykę przestrzeni publicznej. Pozwalają podnieść standard zamieszkiwania oraz komfort i bezpieczeństwo. Jednocześnie należy upatrywać w takich działaniach pewnego rodzaju spoiwa małych społeczności lokalnych, które dzięki omówionym wyżej działaniom, z większą dbałością traktują swoje miejsce zamieszkania, będące dobrem wspólnym. Trwałość projektów rewitalizacyjnych w dużej mierze jest uzależniona od zbudowania wokół nich społeczności. Ważne, by mieszkańcy

zostali włączeni w proces zmian, co sprzyja budowaniu więzi sąsiedzkich oraz tożsamości lokalnej³⁷.

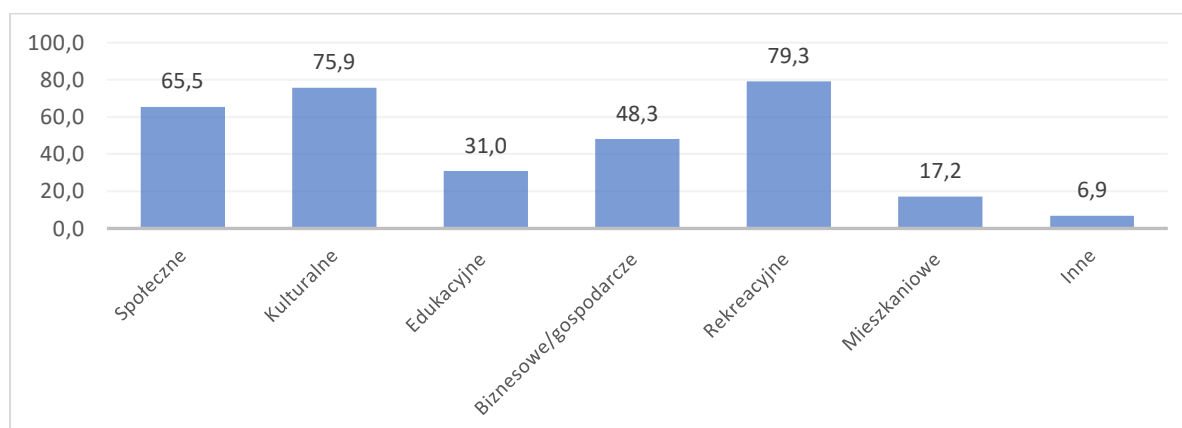
Wielu inwestycjom towarzyszyły działania nakierowane na zmniejszenie zużycia energii, np. poprzez montaż mikroinstalacji OZE, termomodernizacje budynków czy też instalowanie energooszczędnego oświetlenia ulicznego. Ponadto, znaczna część zadań w projektach obejmowała także instalację monitoringu wizyjnego w celu poprawy bezpieczeństwa mieszkańców i minimalizacji problemu przestępczości.

Warto również odnieść się do działań realizowanych przez partnerów projektowych z sektora MŚP. Zadania znajdujące się w ich gestii dotyczyły głównie przebudowy budynków, w których prowadzona jest działalność gospodarcza (Chmielnik, Michałów, Ruda Malenicka), nadawania im nowych funkcji (Baćkowice), przebudowy dróg pod działalność gospodarczą (Wiślica) czy adaptacji zdegradowanych budynków na cele turystyczne (Łopuszno). Partner w ramach rewitalizacji projektu w Fałkowie wykonał przy obiekcie hotelowo-gastronomicznym ogólnodostępny ogród o powierzchni około 4000m² wraz z zagospodarowaniem terenu, a także chodniki, małą architekturę z tężnią solankową.

Warto zwrócić uwagę na znaczenie przywracania lub nadawania nowych funkcji zdegradowanym obiektom i przestrzeniom, artykułowane w RPOWŚ 2014-2020. Wsparcie w pierwszej kolejności kierowano właśnie na ten cel. Zadania związane z nadawaniem nowych funkcji należy w szczególny sposób wiązać z odnową obszarów przemysłowych, które nie są użytkowane, a charakteryzują się znacznym potencjałem. Jak wskazywano wcześniej, wiele projektów zawierało komponenty realizowane na tych obszarach. Beneficjenci w badaniu ankietowym zostali zapytani o nowe funkcje nadane bądź przywrócone terenom lub obiektom zdegradowanym na obszarze rewitalizacji. Większość respondentów (78,5%) potwierdziła, że takie funkcje zostały nadane bądź przywrócone. 5,5% biorących udział w badaniu odpowiedziało przecząco, podczas gdy 16% miało trudności z udzieleniem odpowiedzi. Najczęściej powstającymi funkcjami były kulturalne oraz rekreacyjne (wykres poniżej). Następnie wskazywano funkcje społeczne, a także biznesowe/gospodarcze. Najmniej popularne okazały się funkcje mieszkaniowe. Powyższe wynikać może poniekąd z ograniczeń związanych z budową nowych budynków i kosztu niekwalifikowalnego jakim był remont prywatnych mieszkań w wielorodzinnych budynkach mieszkalnych, lecz także z większych niż w przypadku innych typów inwestycji, trudności realizacyjnych.

³⁷ Masierek E., Szajerska A., Podwórka jako przestrzenie sąsiedzkie – perspektywa mieszkańców obszaru rewitalizacji Włocławka, *Space – Society – Economy*, 2020, nr 31, str. 191-211.

Wykres 13. Rozkład odpowiedzi na pytanie „Jakie funkcje zostały(zostaną) przywrócone/nadane tym terenom/obiektom?” [%]

Źródło: Badanie ilościowe z beneficjentami, N=37.

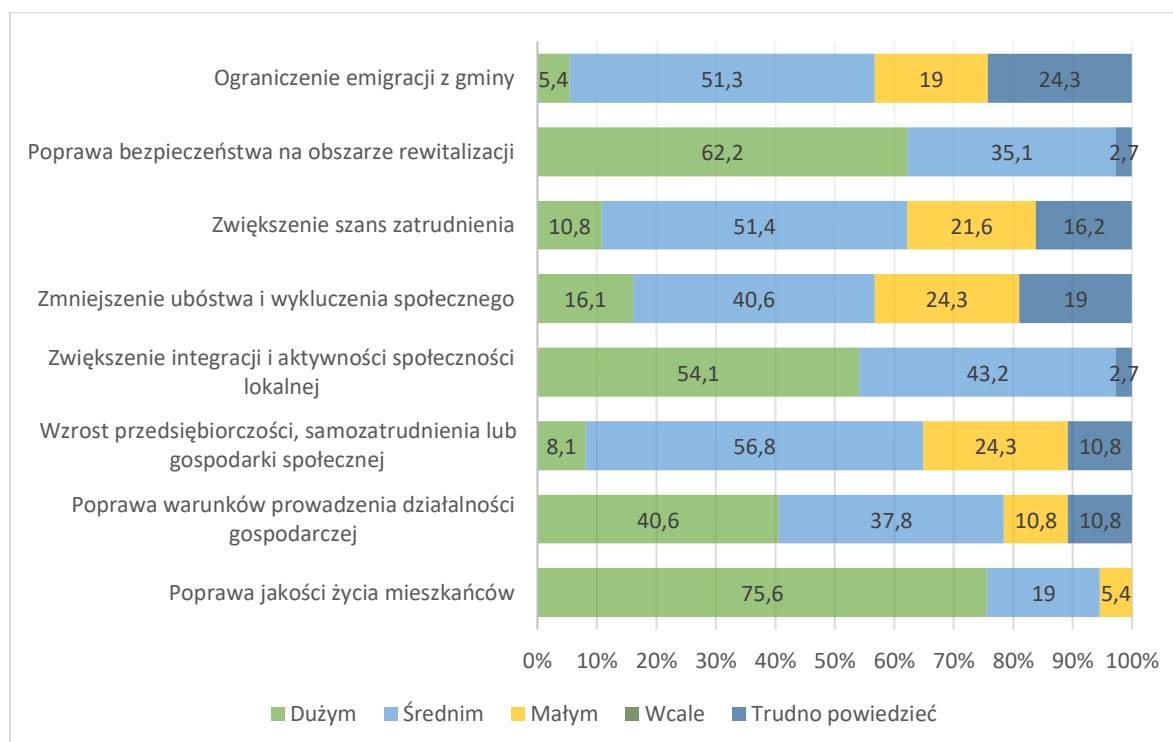
O opinię na temat wpływu projektów rewitalizacyjnych na rozwój społeczno-gospodarczy, fizyczny i przestrzenny obszarów rewitalizacji zostali zapytani beneficjenci Działania 6.5 w badaniu ilościowym. Biorąc pod uwagę poszczególne aspekty rozwoju społeczno-gospodarczego (wykres poniżej), najczęściej zauważalnym efektem inwestycji stała się poprawa jakości życia mieszkańców, natomiast kolejnymi – poprawa bezpieczeństwa na obszarze rewitalizacji oraz zwiększenie integracji i aktywności społeczności lokalnej. Należy zauważyć, że powszechnie występującym komponentem przedsięwzięć w ramach Działania 6.5 były działania nakierowane na poprawę estetyki i funkcjonalności przestrzeni publicznych, co mogło w znaczący sposób oddziaływać na poprawę ogólnego wizerunku obszaru rewitalizacji i w konsekwencji mieć odzwierciedlenie we wspomnianych wyżej efektach obserwowanych przez beneficjentów.

Warto jednocześnie zwrócić uwagę na rezultaty obserwowane nieco rzadziej – wzrost przedsiębiorczości, samozatrudnienia lub gospodarki społecznej. Mimo dość dużego zaangażowania partnerów z sektora MŚP w wyznaczone zadania projektowe, fakt ten nie miał kluczowego znaczenia w rozwoju nowych firm czy też wzroście zatrudnienia. Sam udział partnerów w projektach nie miał bowiem na celu generowania takich efektów w sposób bezpośredni. Rozwój przedsiębiorczości powinien być konsekwencją tworzenia odpowiednich warunków i zachęt w ramach projektów. Warto nawiązać do oddziaływania realizowanych inwestycji na opisywaną w poprzednich rozdziałach sferę gospodarczą (49% projektów). Zestawienie problemów w sferze gospodarczej, które miał rozwiązać projekt, identyfikowanych przez beneficjentów, z uwidocznionymi efektami, wskazuje na co najmniej częściowe spełnienie założeń przyświecających przedsięwzięciom w omawianym zakresie.

Podobna sytuacja miała miejsce w przypadku zwiększenia szans zatrudnienia i zmniejszenia ubóstwa i wykluczenia społecznego. Bezrobocie oraz wykluczenie społeczne to najczęściej pojawiające się problemy społeczne, na które miały odpowiadać projekty. Okazuje się, że

efekty w tym zakresie są/będą w projektach najmniej uwidocznione. Należy jednak pamiętać, że w projektach infrastrukturalnych niezwykle trudnym jest wygenerowanie trwałych efektów tego typu. Aby miało to miejsce, niezbędne są dodatkowe działania podejmowane w zakresie projektów „miękkich”, społecznych, dla których projekt w ramach Działania 6.5 może być jedynie uzupełnieniem.

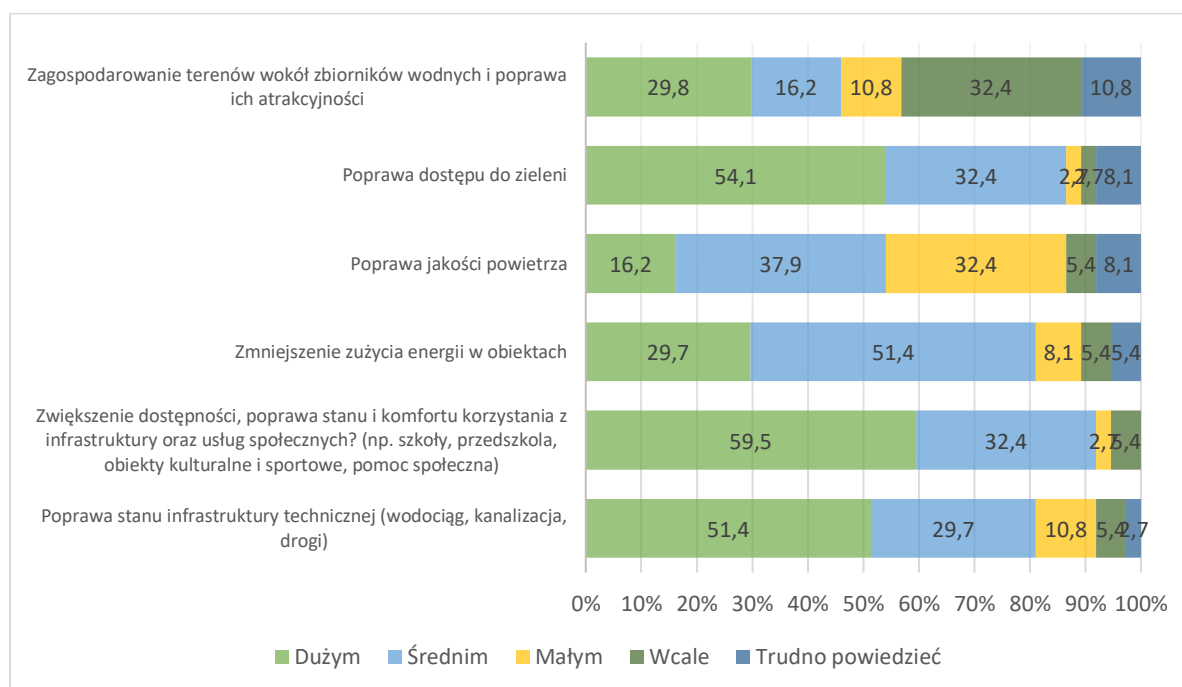
Wykres 14. Rozkład odpowiedzi na pytanie „W jakim stopniu Państwa projekt ma (będzie miał) wpływ na wskazane poniżej aspekty rozwoju społeczno-gospodarczego na obszarze rewitalizacji?” [%]

Źródło: Badanie ilościowe z beneficjentami, N=37.

Biorąc pod uwagę efekty związane z rozwojem fizycznym obszarów rewitalizacji, beneficjenci w największym stopniu zauważają zwiększenie dostępności, poprawę stanu i komfortu korzystania z infrastruktury oraz usług społecznych (wykres poniżej). Ponadto, istotną okazała się poprawa dostępu do zieleni oraz stanu infrastruktury technicznej. Przeprowadzona analiza założeń projektów wskazuje, że zdecydowana większość z nich przewidywała wystąpienie omówionych wyżej efektów. Najbardziej występujący efekt dotyczył poprawy jakości powietrza, lecz należy zauważyć, że nie był on powszechnie zakładany w ramach inwestycji. Najczęściej mógł towarzyszyć remontom budynków, które były wyposażane w mikroinstalacje OZE, nowe/zmodernizowane źródła ciepła lub termomodernizowane.

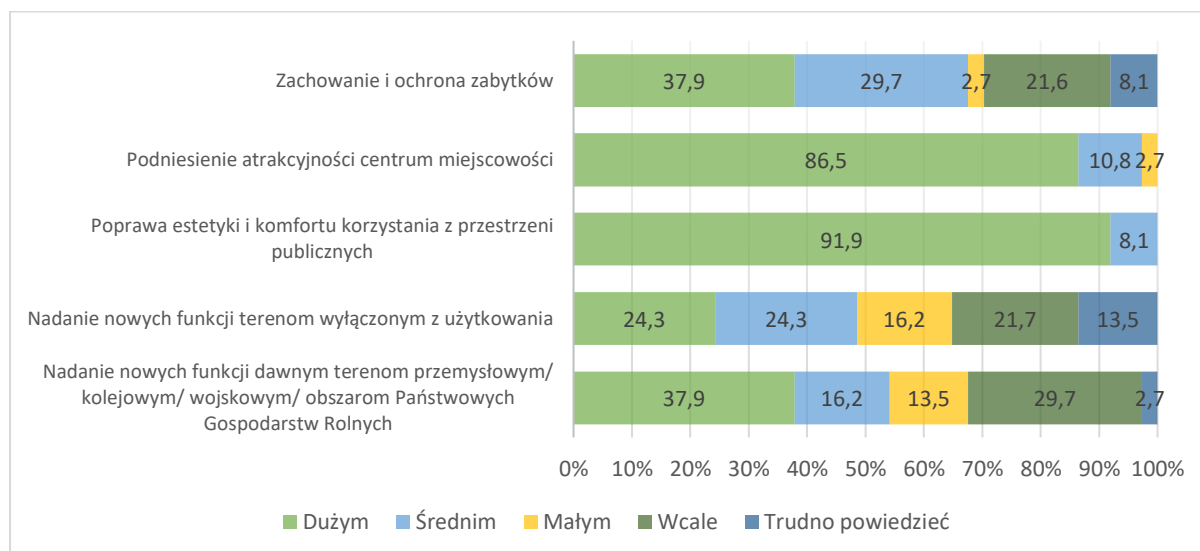
Wykres 15. Rozkład odpowiedzi na pytanie „W jakim stopniu Państwa projekt ma (będzie miał) wpływ na wskazane poniżej aspekty rozwoju fizycznego na obszarze rewitalizacji?” [%]

Źródło: Badanie ilościowe z beneficjentami, N=37.

Wśród poszczególnych aspektów rozwoju przestrzennego, beneficjenci w badaniu ilościowym najczęściej zauważali efekty w postaci poprawy estetyki i komfortu korzystania z przestrzeni publicznych oraz podniesienie atrakcyjności centrum miejscowości. Założenia wsparcia określone w SZOOP kładą nacisk na wsparcie projektów przyczyniających się do wzrostu estetyki przestrzeni publicznych, stąd naturalnym wydaje się być powszechne występowanie tego typu rezultatów. Stosunkowo dużo inwestycji pozwoliło na ochronę zabytków, co jest niezwykle istotnym zadaniem z punktu widzenia przywracania świetności obszarom zdegradowanym.

Wykres 16. Rozkład odpowiedzi na pytanie „W jakim stopniu Państwa projekt ma (będzie miał) wpływ na wskazane poniżej aspekty rozwoju przestrzennego na obszarze rewitalizacji?” [%]

Źródło: Badanie ilościowe z beneficjentami, N=37.

Diagnoza wewnątrzregionalna wskazująca obszary zdegradowane i potrzebę rewitalizacji opracowana na potrzeby realizacji RPOWŚ 2014-2020 naświetla poważny problem w postaci degradacji obszarów miejskich, związany z lokalizacją na ich obszarze licznych zakładów przemysłowych, a także zanikaniem tradycyjnych gałęzi gospodarki lub z ich restrukturyzacją. W ramach RPOWŚ 2014-2020 podkreślono rolę odnowy obszarów poprzemysłowych, pokolejowych, popegeerowskich i powojskowych. Tego typu tereny często są usytuowane w cennych pod kątem lokalizacji częściach miast, wymagając tym samym niezwłocznych działań mających na celu przywrócenie ich do użytku. Należy przy tym zaznaczyć, że proces odnowy wspomnianych obszarów jest niezwykle złożony oraz kosztowny³⁸.

Łącznie w ramach badania zidentyfikowano (na podstawie WoD) 29 projektów, które planowano do realizacji na tego typu terenach. Poza omówionymi wcześniej, ciekawym przykładem odnowy obszarów poprzemysłowych może być remont budynku po byłej Gorzelnicy położonej w Rytwianach z przeznaczeniem na "Browar&Hotel SPA" czy też przebudowa dawnych budynków stolarni na potrzeby utworzenia Muzeum Ziemi Koneckiej w Końskich. Projekt w Skarżysku-Kamiennej obejmował obszar powojskowy – teren po byłej jednostce wojskowej, na którym utworzono strefę rekreacyjno-wypoczynkową. Wśród inwestycji pojawiła się także adaptacja zdegradowanych terenów poprzemysłowych po zakończonej działalności oczyszczalni ścieków w Szydłowie. W ramach badania nie

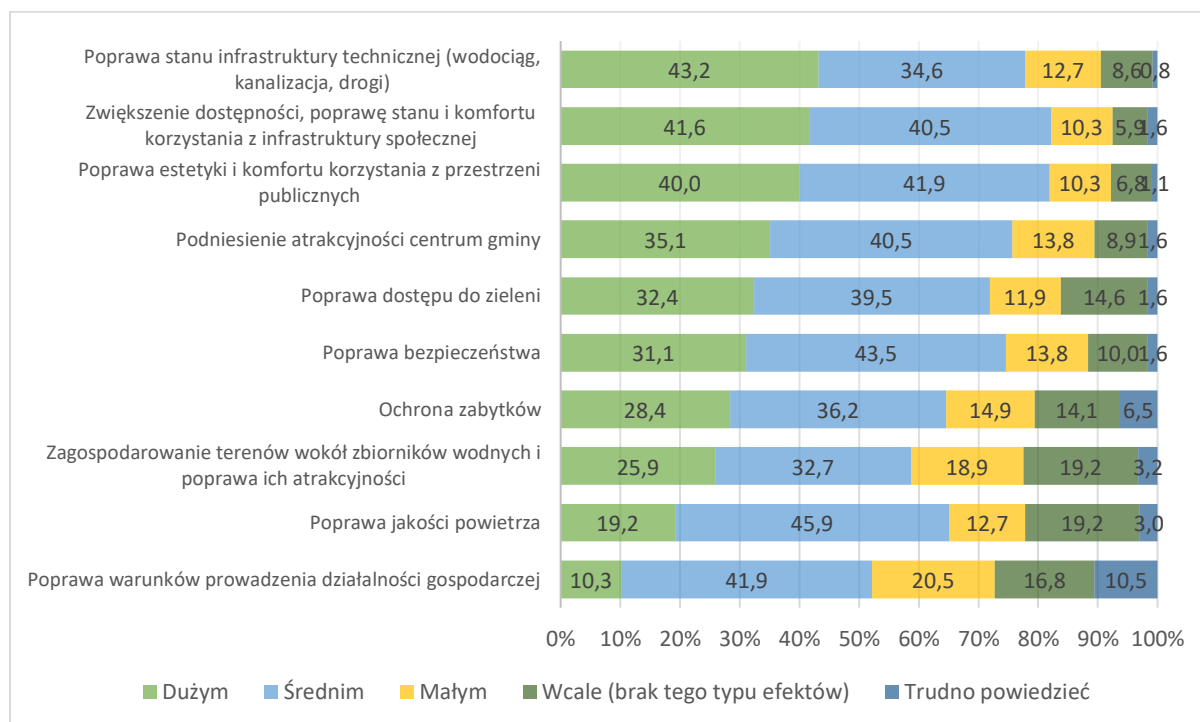
³⁸ A. Maciejewska, A. Turek, Rewitalizacja obszarów poprzemysłowych ze szczególnym uwzględnieniem uwarunkowań środowiska przyrodniczego: wybrane studia przypadków, [w:] Problemy Rozwoju Miast 11/2, 81-94, 2014.

zidentyfikowano projektów obejmujących tereny pokolejowe oraz popegeerowskie. Trudno wnioskować o kompleksowym podejściu do ożywienia obszarów przemysłowych dzięki projektom w ramach Działania 6.5, jednak z pewnością inwestycje przyczyniły się do nadania nowych funkcji niektórym obiektom i przestrzeniom usytuowanym na tych terenach, poprawiając jednocześnie ich wizerunek, estetykę i atrakcyjność (również turystyczną).

Na temat wpływu inwestycji rewitalizacyjnych na poprawę sytuacji mieszkańców wypowiedzieli się również mieszkańcy gmin, w których podjęto projekty w ramach Działania 6.5. Zapytani o wpływ realizowanych działań na polepszenie jakości oraz warunków życia, w 48,4% przypadków udzielili odpowiedzi „raczej tak”, a w 29,5% przypadków – „zdecydowanie tak”. Jedynie 11,1% ankietowanych stwierdziło, że raczej nie było takiego wpływu, a 5,4% uznało, że wpływu takiego nie było wcale.

Mieszkańcy oceniali także wpływ działań rewitalizacyjnych na różnorodne aspekty związane z jakością ich życia (wykres poniżej). Najbardziej zauważalną zmianą była poprawa stanu infrastruktury technicznej, a także zwiększenie dostępności, poprawa stanu i komfortu korzystania z infrastruktury społecznej oraz poprawa estetyki i komfortu korzystania z przestrzeni publicznych. Wyniki te są zbieżne z zakresem zadań podejmowanych na obszarach rewitalizacji najczęściej. W najmniejszym stopniu zauważono poprawę warunków prowadzenia działalności gospodarczej, co również zbiega się z przeprowadzonymi analizami oraz wynikami badania beneficjentów.

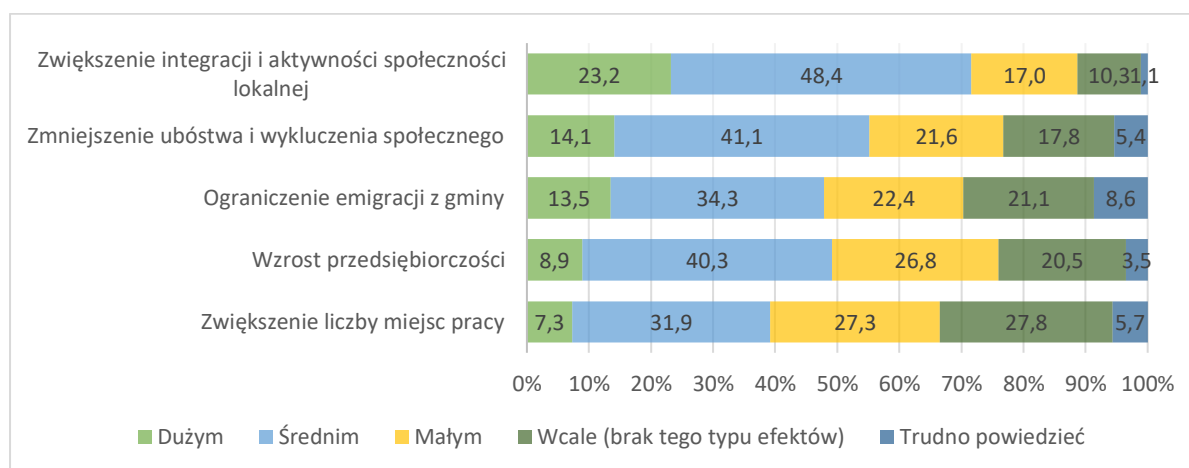
Wykres 17. Rozkład odpowiedzi na pytanie „W jakim stopniu według Pana/i działania rewitalizacyjne miały wpływ na:” [%]

Źródło: Badanie ilościowe z mieszkańcami, N=370.

W ramach badania ilościowego mieszkańcy zostali zapytani także o wpływ projektów na poprawę sytuacji w sferze społecznej (wykres poniżej). W porównaniu z wynikami zaprezentowanymi powyżej, pozytywne zmiany społeczne nie zostały przez mieszkańców wyróżnione w tak dużym stopniu. Zdecydowanie największy odsetek respondentów zauważył zwiększenie integracji i aktywności społeczności lokalnej, co w kontekście niniejszego badania należy uznać za najistotniejszą pochodną działań rewitalizacyjnych podejmowanych w gminach. Z drugiej strony, w bardzo niewielu przypadkach było dostrzegalne zwiększenie liczby miejsc pracy, lecz liczba etatów utworzonych w ramach projektów Działania 6.5 również była stosunkowo niewielka.

Wykres 18. Rozkład odpowiedzi na pytanie „W jakim stopniu według Pana/i działania rewitalizacyjne miały wpływ na:” [%]

Źródło: Badanie ilościowe z mieszkańcami, N=370.

W ramach badania ankietowego beneficjentom zadano pytanie dotyczące dodatkowych, niezamierzonych efektów, które pojawiły się w wyniku realizacji projektów. Pozytywne efekty tego typu zaobserwowano w przypadku 13,5% projektów. Zazwyczaj dotyczyły one większej dbałości o przestrzeń przyległą do rewitalizowanych, wzrostu poczucia tożsamości lokalnej oraz wykorzystywania odnowionej przestrzeni do realizacji różnorodnych wydarzeń. Pojawiły się także wskazania związane z upowszechnieniem wiedzy i wzrostem znaczenia partycypacji społecznej w gminie. Respondenci nie zauważyli zaś niezamierzonych negatywnych efektów.

Podsumowując, projekty podjęte w ramach Działania 6.5 pozwoliły przede wszystkim na poprawę funkcjonalności i estetyki przestrzeni publicznych. Obszary zaniedbane i niespełniające swoich funkcji w sposób należyty bądź niekiedy nie spełniające żadnych funkcji, zostały odnowione i otrzymały „nowe życie”. Dzięki temu, dostrzec można również zmiany społeczne związane z integracją i aktywizacją społeczności lokalnej, która to zyskała miejsca spotkań i realizacji różnorodnych aktywności. Przeprowadzone remonty wielorodzinnych budynków mieszkalnych w znaczny sposób poprawiły komfort zamieszkiwania i jakość życia mieszkańców, a ponadto wykonane termomodernizacje redukują straty ciepła w budynkach oraz emisję zanieczyszczeń do atmosfery. Z kolei działania podjęte w miejscach świadczenia usług

społecznych, edukacyjnych czy kulturalnych, pozwoliły zwiększyć ich jakość oraz dostępność. Inwestycje wpłynęły ponadto na poprawę bezpieczeństwa na obszarze rewitalizacji. Znacznej poprawie uległy ogólne warunki bytowe mieszkańców obszaru rewitalizacji, co stało się możliwe dzięki inwestycjom wodno-kanalizacyjnym czy drogowym. Zwiększył się dostęp do zieleni i atrakcyjność centrów gmin. W mniejszym stopniu projekty przyniosły efekty w postaci ograniczenia ubóstwa i wykluczenia społecznego, zwiększenia zatrudnienia czy rozwoju przedsiębiorczości, przy czym należy zaznaczyć, że projekty realizowane w ramach EFRR nie są w stanie w sposób bezpośredni generować tego typu zmian. W większości projektów niewiele było jednak komponentów pozwalających na kreowanie swego rodzaju efektów społecznych. Ograniczanie negatywnych zjawisk społecznych było możliwe tam, gdzie kreowano możliwości do prowadzenia konkretnych działań w tym zakresie, np. poprzez tworzenie świetlic środowiskowych.

3.9 Rewitalizacja w perspektywie unijnej 2021-2027

Perspektywa finansowa 2021-2027 wiąże się z istotnymi zmianami dla wielu gmin, planujących kontynuację procesów rewitalizacyjnych. Programy rewitalizacji opracowane zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym³⁹ (tzw. lokalne programy rewitalizacji), obowiązujące w perspektywie unijnej 2014-2020, wygasają z dniem 31.12.2023 r. Od 1.01.2024 r. gminy zamierzające nadal korzystać ze środków unijnych przeznaczonych na rewitalizację, są zobligowane do przyjęcia programu rewitalizacji zgodnie z ustawą z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji⁴⁰ (tzw. gminny program rewitalizacji). W województwie świętokrzyskim w Wykazie programów rewitalizacji znalazło się 10 gminnych programów rewitalizacji, z czego 5 obowiązywać będzie do końca roku 2025. Pozostałe gminy przed rokiem 2024 powinny zaktualizować GPR lub przyjąć nowe programy w formie GPR. Jak wynika z badania, nieliczne gminy prowadzą obecnie prace nad nowymi programami. W związku z bardziej długotrwałą procedurą opracowywania GPR w porównaniu z LPR oraz koniecznością rzetelnego monitoringu postępów wdrażania programu, możliwe jest zaniechanie przez część gmin prac nad nowymi programami. Należy mieć na uwadze, że wiele mniejszych gmin, w szczególności wiejskich, boryka się z niewielkimi zasobami kadrowymi, przez co nadmiernie obciążające może być zapewnienie stałego personelu odpowiadającego za przygotowanie oraz realizację programu rewitalizacji. Prawdopodobne terminy opracowania większości nowych/uaktualnionych programów rewitalizacji przypadną na rok 2024-2025. Zalecane jest zatem zebranie informacji od gmin na temat planów w zakresie prac nad programami (np. za pomocą ankiety internetowej) i/lub bieżący monitoring postępów tych prac w trakcie kontaktów roboczych, realizowany przez pracowników UMWS, zajmujących się oceną programów rewitalizacji. Takie

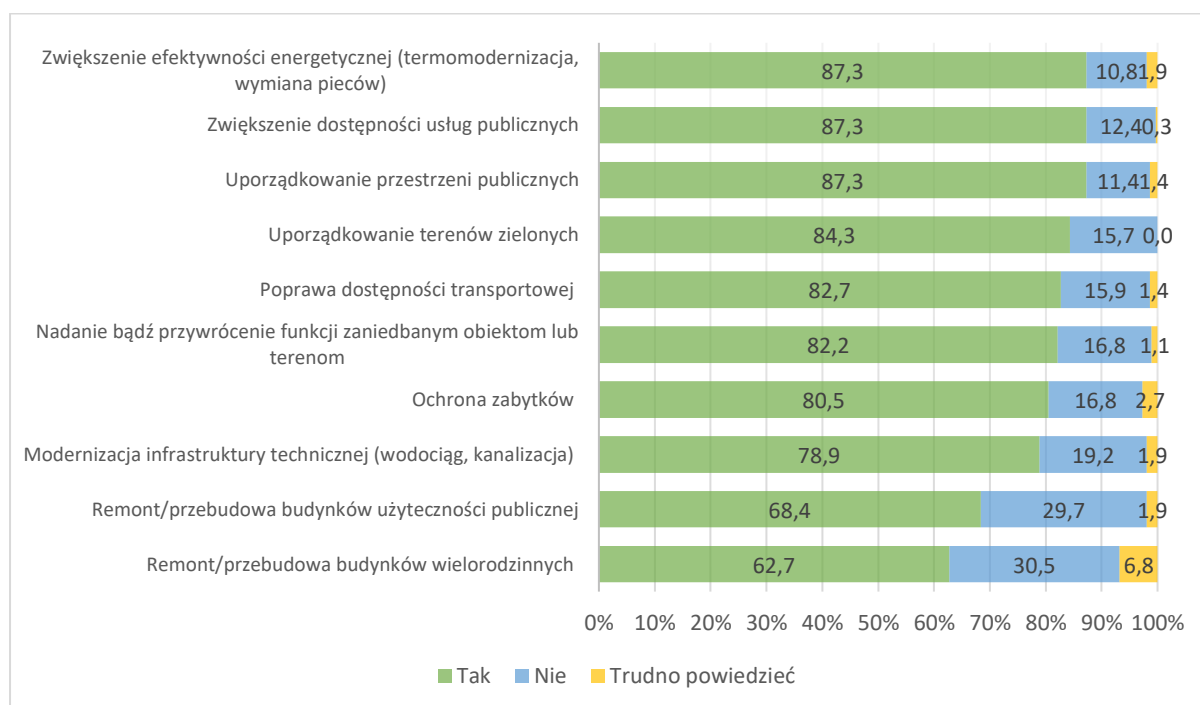
³⁹ Dz.U. 1990 nr 16 poz. 95 z późn. zm.

⁴⁰ Dz.U. 2015 poz. 1777 z późn. zm.

informacje powinny posłużyć odpowiedniemu dopasowaniu terminów naborów przewidzianych dla projektów rewitalizacyjnych.

Ponieważ rewitalizacja jest zagadnieniem horyzontalnym, wielowymiarowym i dotyczącym różnorodnych problemów w gminach, należy spodziewać się wciąż dużego zainteresowania projektami w tym zakresie w perspektywie unijnej 2021-2027 (mimo możliwej mniejszej liczby obowiązujących programów). W pełni uzasadnione jest kontynuowanie wsparcia w tym zakresie w ramach FEŚ 2021-2027. O opinię na temat konieczności podejmowania dalszych działań w zakresie rewitalizacji w gminach zostali zapytani mieszkańcy podczas badania ilościowego. Do wszystkich omówionych potencjalnych obszarów wsparcia, ankietowani odnieśli się pozytywnie, dostrzegając potrzebę prowadzenia inwestycji. Mieszkańcy w szczególności artykułowali potrzebę zwiększania efektywności energetycznej w postaci termomodernizacji budynków czy wymiany pieców, zwiększania dostępności usług publicznych oraz porządkowania przestrzeni publicznych.

Wykres 19. Rozkład odpowiedzi na pytanie „Czy według Pana/i w gminie należy w najbliższych latach prowadzić działania rewitalizacyjne dotyczące:” [%]

Źródło: Badanie ilościowe z mieszkańcami, N=370.

Sposób finansowania projektów rewitalizacyjnych w perspektywie unijnej 2021-2027 oczekiwany przez beneficjentów to dotacje (97% odpowiedzi) i granty (30% odpowiedzi). Jedynie 8% ankietowanych wskazało pożyczki. Na pytanie „Czy w przypadku zastosowania instrumentów finansowych (np. pożyczki rewitalizacyjnej) w perspektywie unijnej 2021-2027, rozważaliby Państwo skorzystanie z nich?”, 11% beneficjentów odpowiedziało twierdząco, natomiast 22% - przecząco. Aż 67% z nich miało trudności z odpowiedzią. Warto

wspomnieć, że pożyczka rewitalizacyjna w perspektywie unijnej 2014-2020 w ramach RPO była z powodzeniem wdrażana w niektórych województwach (pomorskie, wielkopolskie, śląskie, mazowieckie). Jej zastosowanie pozwoliło włączyć w procesy rewitalizacji m. in. podmioty prywatne oraz wspólnoty i spółdzielnie mieszkaniowe. Jako, że odpowiedzi w badaniu ankietowym były udzielane przez gminy, warto zwrócić uwagę, że zazwyczaj realizują one inwestycje niedochodowe. Są one także długookresowe, a więc bardzo wrażliwe na stopy procentowe. Na rentowność inwestycji rewitalizacyjnych wpływa też a sytuacja na rynku nieruchomości i zmiana wartości rewitalizowanych aktywów. Gminy, będące głównymi realizatorami przedsięwzięć rewitalizacyjnych, jako atrakcyjniejszą formę wsparcia traktują dotacje. Stanowią one zabezpieczenie w przypadku sytuacji nieprzewidywanych. Skłonność do inwestycji oraz długoterminowego zaangażowania, przy dużym poziomie niepewności na rynku stanowi główny problem związany z realizacją projektów finansowanych za pomocą pożyczek. Instrumenty finansowe mają uzasadnienie w przypadku projektów rentownych, a większą zdolność do ryzyka obserwuje się w sektorze prywatnym. Należy jednak pamiętać, że województwo świętokrzyskie charakteryzuje się względnie niskim poziomem urbanizacji oraz liczną reprezentacją gmin wiejskich, a inwestycje w ramach pożyczek rewitalizacyjnych mają większe uzasadnienie w dużych miastach, gdzie pożyczkobiorcy mają zapewnioną odpowiednią opłacalność i zwrot ze zrealizowanych przedsięwzięć. Mimo występowania czynników predestynujących obszar rewitalizacji do wdrażania instrumentów finansowych, takich jak istnienie licznych komponentów o charakterze komercyjnym, pojemność tematyki, pozwalająca na identyfikację dużej grupy potencjalnych inwestycji z potencjałem do spłaty⁴¹, w województwie świętokrzyskim wdrażanie IF jest obarczone istotnym ryzykiem i nie zaleca się stosowania zwrotnej formy wsparcia w ramach FEŚ 2021-2027.

Z uwagi na charakter projektów rewitalizacyjnych, ich głównie lokalne oddziaływanie oraz istotę dofinansowywania projektów najlepiej odpowiadających na potrzeby społeczne, zaleca się wybór projektów rewitalizacyjnych w perspektywie 2021-2027 w trybie konkursowym. Tryb wyboru preferowany przez beneficjentów badania ilościowego to konkursowy (70% wskazań). 30% z nich wskazało zaś tryb pozakonkursowy. Z przeprowadzonych badań jakościowych wynika, że beneficjenci wiążą tryb pozakonkursowy bezpośrednio z realizacją instrumentu ZIT/RIT na obszarze MOF. Dotychczasowe doświadczenia związane z zastosowaniem tego trybu wyboru projektów m. in. dla inwestycji wynikających z programów rewitalizacji (zawartych również w Strategii ZIT/RIT), pozwoliły gminom wypracować pewne zasady związane z rozdysponowywaniem środków UE i gwarancji finansowej realizacji swoich inwestycji. Należy jednak rozróżnić oba instrumenty terytorialne, a w szczególności różne zasady i cele im przyświecające. Zasady realizacji instrumentów terytorialnych w Polsce w perspektywie finansowej UE na lata 2021-2027

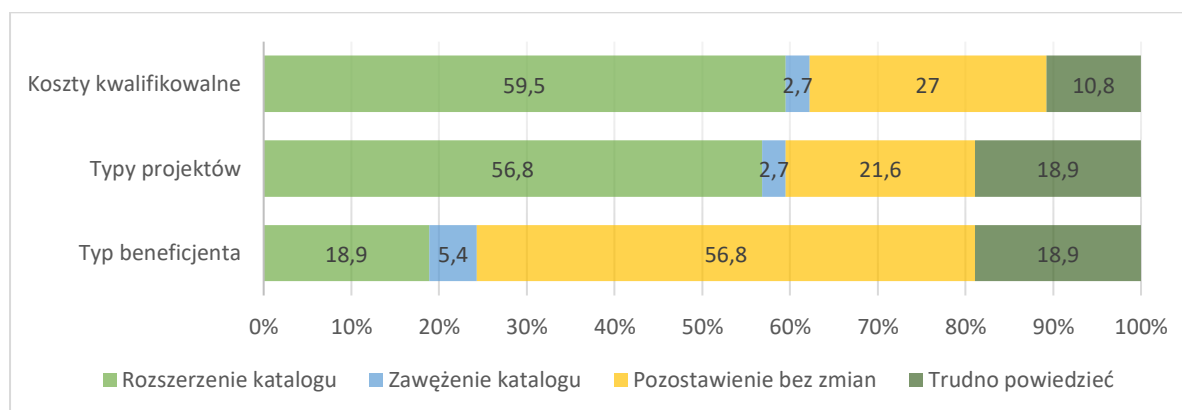
⁴¹ Zasady realizacji instrumentów terytorialnych w Polsce w perspektywie finansowej UE na lata 2021-2027, s. 63.

wyraźnie rozróżniają instrument ZIT oraz rewitalizację, jako Inny Instrument Terytorialny (IIT). Wyniki badań w innych województwach⁴² wskazują na brak zasadności łączenia obu instrumentów.

Wdrażana w ramach RPOWŚ 2014-2020 praktyka naborów dwuetapowych przyniosła beneficjentom wiele korzyści i z uwagi na doświadczenie IZ, nabyte w tym zakresie (także w perspektywie unijnej 2007-2013), pozwala wnioskować o możliwości kontynuacji tej formuły. Należy jednak mieć na uwadze ryzyko opóźnień w zakresie ogłaszania terminów naborów oraz późniejszej realizacji projektów, z uwagi na konieczność opracowania/aktualizacji przez gminy programów rewitalizacji.

W trakcie badania ilościowego beneficjentów poproszono o opinię na temat warunków realizacji projektów, jakie należałoby przyjąć w perspektywie unijnej 2021-2027 (wykres poniżej). Zdecydowana większość respondentów oczekuje rozszerzenia katalogu kosztów kwalifikowalnych oraz typów projektów możliwych do realizacji. Wprowadzenie możliwości bezpośredniego aplikowania przez inne podmioty niż gminy, wskazała niecała 1/5 ankietowanych – większość z nich uważa, że warunek ten powinien pozostać niezmienny.

Wykres 20. Rozkład odpowiedzi na pytanie „Które ze wskazanych niżej warunków realizacji projektów należałoby zmodyfikować w perspektywie unijnej 2021-2027?” [%]

Źródło: Badanie ilościowe z beneficjentami, N=37.

Według 24% ankietowanych beneficjentów w perspektywie unijnej 2014-2020 zabrakło możliwości dofinansowania pewnych rodzajów/typów przedsięwzięć rewitalizacyjnych. Wśród wskazań pojawiły się projekty parasolowe, ścieżki rowerowe i stacje ładowania samochodów elektrycznych. Są to rozwiązania, które w perspektywie unijnej 2021-2027 z powodzeniem mogą być wdrażane w ramach innych niż 5(i) lub 5(ii) celów szczegółowych FEŚ.

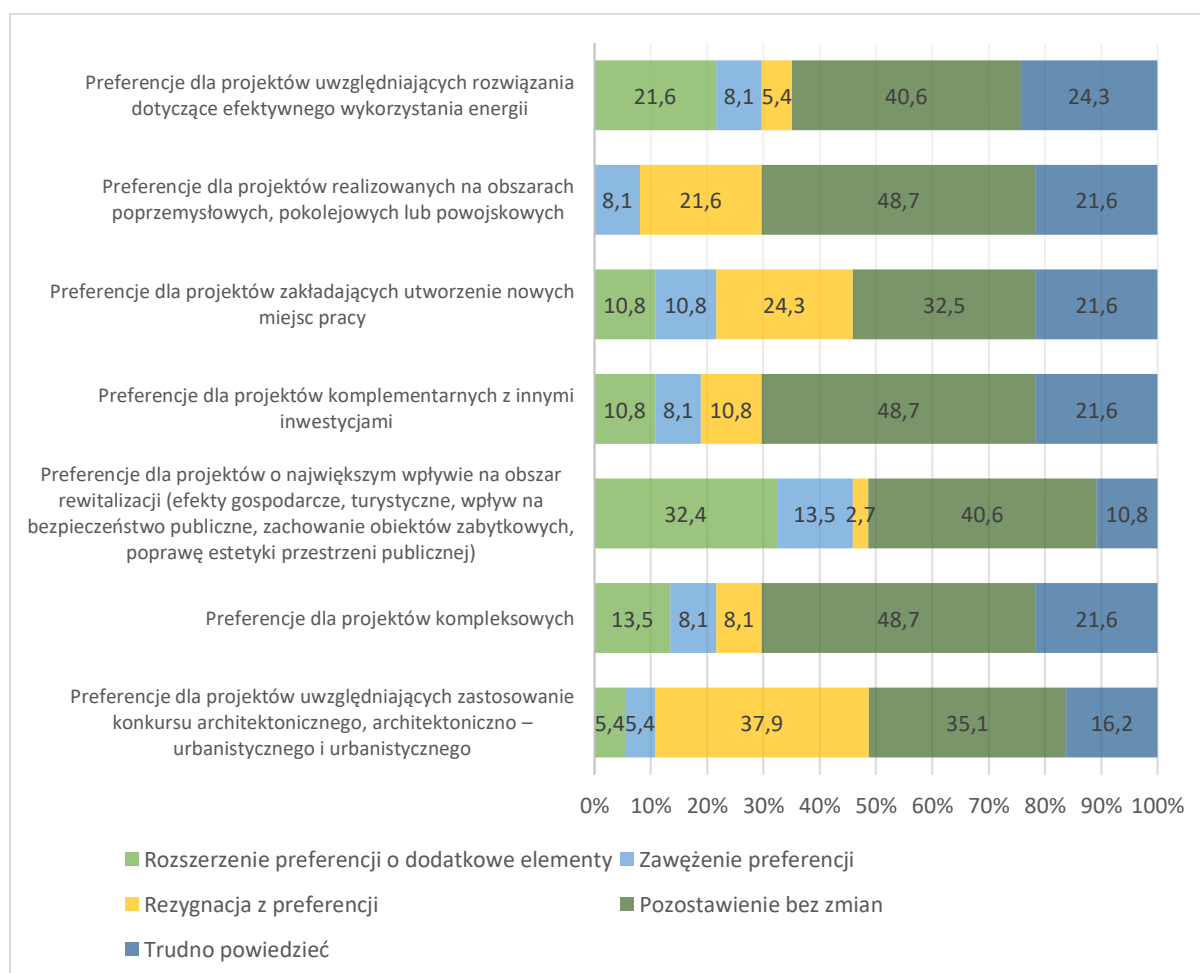
⁴² Ecorys Polska Sp. z o.o., Ewaluacja wpływu RPO WSL na lata 2014-2020 na rewitalizację społeczną, infrastrukturalną i gospodarczą regionu, Warszawa 2021; Ecorys Polska Sp. z o.o., Wpływ działań rewitalizacyjnych z perspektywy 2014-2020 na jakość życia mieszkańców gmin województwa mazowieckiego, Warszawa 2022.

Rewitalizacja jest pojemnym obszarem tematycznym, a u podstaw jej idei leży aktywne włączanie szerokiego grona podmiotów w procesy zachodzące na obszarach zdegradowanych. Ważne jest, by przedsięwzięcia rewitalizacyjne były podejmowane nie tylko przez gminy i ich jednostki organizacyjne, lecz również przez podmioty prywatne czy organizacje pozarządowe. W ramach Działania 6.5 zapewniono możliwość udziału partnerów w projektach koordynowanych przez gminy. Z badania wynika, że gminy aktywnie poszukiwały partnerów projektowych, a miało to miejsce przede wszystkim z uwagi na możliwość uzyskania dodatkowych punktów w trakcie oceny WoD. Niemniej, ta formuła pozwoliła na zaangażowanie różnych podmiotów w kompleksowe inwestycje rewitalizacyjne. Z uwagi na istotną rolę gmin w realizacji programu rewitalizacji oraz zarządzaniu procesami zachodzącymi na obszarach zdegradowanych, zaleca się utrzymanie dotychczas funkcjonujących zasad związanych z typami podmiotów, mogących ubiegać się o wsparcie.

Zdecydowana większość beneficjentów (81%) dostrzega potrzebę wsparcia procesów rewitalizacji w perspektywie unijnej 2021-2027 na obszarach wiejskich. Wśród gmin nie optujących za takim rozwiązaniem, znalazły się gminy miejskie. Warto mieć na uwadze, że pewnym ograniczeniem dla realizacji procesów rewitalizacji w gminach wiejskich w ramach RPOWŚ 2014-2020, była możliwość prowadzenia działań wyłącznie w centrach gmin (miejscowościach, w których znajduje się siedziba gminy). W przypadku identyfikacji podobszarów rewitalizacji w innych miejscowościach gminnych, nie było tam możliwości realizacji projektu. Wartym podkreślenia jest, iż obszary wiejskie charakteryzują się zupełnie inną koncentracją funkcji oraz innym rodzajem potrzeb niż miejskie. Bariery w podejmowaniu skutecznych działań jest rozproszone osadnictwo (co wpływa m. in. na faktyczną ocenę kumulacji negatywnych problemów społecznych) oraz trudności w identyfikacji przestrzeni wspólnych, do których w miastach należą rynki, czy place. Rewitalizacja jest narzędziem zmian głównie dla obszarów miejskich, co wskazuje sama ustawa o rewitalizacji, przewidując takie narzędzia jak specjalna strefa rewitalizacji czy miejscowy plan rewitalizacji. Niemniej, nie jest to równoznaczne z brakiem potrzeb na obszarach wiejskich. Wciąż dotyczą one jednak podstawowych kwestii bytowych, takich jak dostęp do mediów, kanalizacji czy uzupełnienie lub poprawa stanu infrastruktury drogowej. Ponieważ specyfika obszarów miejskich i wiejskich znacznie się różni, w ramach FEŚ 2021-2027 oba typy obszarów należy objąć odrębnym zakresem wsparcia oraz utworzyć odrębne Działania. Niezwykle istotne jest uwzględnienie specyficznych uwarunkowań panujących w miastach i na wsi. W ramach wsparcia obszarów wiejskich uzasadnione jest wzmocnienie potencjałów tych obszarów, poprzez nacisk na oddolne inicjatywy oraz dziedzictwo niematerialne. Ponadto, niższy potencjał administracyjny, jak i absorpcyjny w gminach wiejskich, powinien wiązać się z przeznaczeniem niższej niż miastom alokacji na dedykowane im Działanie.

Beneficjenci w badaniu ilościowym wskazywali swoją opinię na temat preferencji stosowanych w perspektywie unijnej 2014-2020, w kontekście ich zastosowania w FEŚ 2021-2027. Generalnie, w przypadku niemal wszystkich preferencji ankietowani udzielili odpowiedzi wskazujących na możliwość zachowania obecnych preferencji w takim samym kształcie. Ich rozszerzenie jest najbardziej oczekiwane w przypadku projektów o największym wpływie na obszar rewitalizacji. Z kolei preferencją najmniej pożądaną jest konkurs architektoniczny, architektoniczno-urbanistyczny i urbanistyczny – rezygnacji z preferencji oczekuje prawie 38% badanych. Drugą najmniej oczekiwaną jest preferencja dla projektów zakładających tworzenie nowych miejsc pracy.

Wykres 21. Rozkład odpowiedzi na pytanie „Które ze wskazanych niżej preferencji dla projektów należałoby zmodyfikować w perspektywie unijnej 2021-2027?” [%]

Źródło: Badanie ilościowe z beneficjentami, N=37.

Wśród kryteriów wyboru projektów, które należy kontynuować w perspektywie unijnej 2021-2027 znajduje się w pierwszej kolejności kryterium związane z komplementarnością infrastrukturalnych projektów rewitalizacyjnych z działaniami podejmowanymi w sferze społecznej. Zapisy FEŚ 2021-2027 wyraźnie wskazują na konieczność powiązania obu typów

projektów⁴³. Podobnie, komplementarność, m. in. źródeł finansowania, jest wskazywana jako konieczny wymóg dla wpierania przedsięwzięć rewitalizacyjnych w dokumencie Zasady realizacji instrumentów terytorialnych w Polsce w perspektywie finansowej UE na lata 2021-2027. Zasadność stosowania tej zasady w ramach przedsięwzięć rewitalizacyjnych wynika także z przeprowadzonych badań jakościowych i badania ilościowego. W perspektywie finansowej 2014-2020 kryterium „komplementarność z inwestycjami w ramach EFS” wymagało dostarczenia od wnioskodawcy informacji, czy projekt odpowiada na cele określone w interwencji EFS w ramach CT 8, 9 i 10, a także wskazania efektów wynikających z tego powiązania. Zasadnym jednak jest, by projekty rewitalizacyjne wykazywały bezpośrednie powiązania z innymi działaniami o charakterze społecznym. Wykazanie wyłącznie zgodności z celami EFS nie pozwala wnioskować o występowaniu faktycznych efektów społecznych projektów.

Rekomendacja: rekomenduje się stosowanie w ramach kryteriów wyboru projektów określonych dla inwestycji w zakresie celu szczegółowego 5(i) oraz 5(ii), kryterium dopuszczającego, oceniającego komplementarność projektu rewitalizacyjnego z przedsięwzięciem/przedsięwzięciami o charakterze społecznym.

Działania „miękkie” powinny wykazywać bezpośrednie oddziaływanie na dany rewitalizacyjny projekt infrastrukturalny, np. poprzez ich realizację na obszarze objętym inwestycją. Projekty społeczne mogą wykazywać oddziaływanie zarówno w przypadku ich podjęcia przed rozpoczęciem realizacji przedsięwzięcia infrastrukturalnego, jak i w trakcie oraz po jego zakończeniu. Nie należy przy tym ograniczać wymogu wyłącznie do inicjatyw współfinansowanych z EFS+, ponieważ dostęp do tych środków może być dla części gmin utrudniony, natomiast JST z powodzeniem realizują działania społeczne z innych źródeł lub ze środków własnych. Jednocześnie, podczas oceny projektu nie należy ograniczać przyznania punktu wyłącznie do projektów podejmowanych przez gminy, w ramach PR. Programy rewitalizacji powinny zapewniać szeroki udział interesariuszy w realizacji przedsięwzięć. Ponadto, na obszarach rewitalizacji inicjatywy podejmowane są przez różnorodne podmioty, które niekoniecznie realizują zadania wynikające z programów rewitalizacji, choć wpisują się one w cele PR.

Innym kryterium, istotnym z punktu widzenia problematyki rewitalizacji, jest współdziałanie partnerów w realizacji projektu. Odnowa obszarów zdegradowanych winna być realizowana przy współdziałaniu różnych interesariuszy, co pozwala uczynić proces bardziej skutecznym i trafnym. Ważne jest, by inwestycje w ramach FEŚ mogły zapewnić szeroki udział podmiotów innych niż gminy. Pozytywna ocena kompleksowych projektów koordynowanych przez gminy, wpływająca z badania, pozwala wnioskować o zasadności kontynuacji preferencji dla inwestycji przewidujących włączenie innych podmiotów, realizujących własne zadania wynikające z programów rewitalizacji.

Kontynuacji warte jest premiowanie formuły konkursu architektonicznego, architektoniczno-urbanistycznego lub urbanistycznego. Z badania wynika, że

⁴³ Program Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego na lata 2021-2027, s. 175.

przestrzenie/obiekty, które odnawiano przy udziale konkursu, charakteryzowały się wysokim poziomem funkcjonalności, jakością wykonania i walorami estetycznymi. Minimalizowane jest ryzyko nieefektywnego wykorzystania środków unijnych, z uwagi na udział profesjonalistów w kreowaniu wizji obszaru rewitalizacji.

Z uwagi na znaczenie wielowymiarowości i kompleksowości działań podejmowanych na obszarach rewitalizacji, warto zachować premię punktową podczas oceny WoD za wpływ projektu na rozwiązywanie problemów w różnych sferach. Wnioskodawcy powinni w rzetelny sposób udowodnić, w jaki sposób inwestycja będzie oddziaływać na kwestie wymagające poprawy na obszarze rewitalizowanym. Należy nadal premiować te projekty, które wykazują jak najszerszy wpływ na rozwiązywanie problemów wynikających z programów rewitalizacji. Z kolei niejako powieleniem omawianego kryterium jest „wpływ projektu na obszar rewitalizowany” i nie zaleca się oceny projektów w tym zakresie. Wnioskodawcy już w poprzednim kryterium będą mogli wykazać, w jaki sposób przedsięwzięcie wpłynie na ograniczanie negatywnych zmian na obszarach zdegradowanych.

Ważnym elementem zadań związanych z rewitalizacją, podejmowanych w gminach, jest ich umiejscowienie na obszarach szczególnie wymagających odnowy – terenach przemysłowych, powojennych czy pokolejowych. Ich odzyskiwanie na rzecz mieszkańców jest niezwykle istotnym wyznacznikiem sukcesu procesów rewitalizacji. Nieużytkowane obszary mogą być wykorzystywane zarówno na cele budownictwa mieszkaniowego, cele publiczne, gospodarcze, jak i kulturalne, edukacyjne, czy rekreacyjne. Zagospodarowanie obiektów i przestrzeni niweluje problemy związane z estetyką, jakością przestrzeni publicznych oraz jakością środowiska naturalnego. Warto w ramach FEŚ 2021-2027 nadać omawianym obszarom większą rolę i zwiększyć liczbę punktów, jakie można otrzymać podczas oceny WoD za realizację projektu na obszarze przemysłowym, pokolejowym czy powojennym – do minimalnie 6 punktów.

Nie zaleca się natomiast kontynuacji preferencji dla projektów wpływających na tworzenie nowych miejsc pracy. Jak wynika z badania, zarówno beneficjenci, jak i przedstawiciele IZ RPO dostrzegali trudności w realizacji założeń poczynionych na etapie składania WoD. Ponadto, generowanie nowych miejsc pracy nie jest domeną rewitalizacyjnych projektów infrastrukturalnych. W tym względzie warto w większym stopniu wziąć pod uwagę przedsięwzięcia „miękkie”, społeczne.

W perspektywie finansowej 2021-2027 kluczową rolę będą pełnić inwestycje mające na względzie konieczność adaptacji do zmian klimatu, w tym zwiększania udziału terenów zielonych w miastach. W komunikacie Komisji Europejskiej Budując Europę odporną na zmianę klimatu - nowa Strategia w zakresie przystosowania do zmiany klimatu⁴⁴, postuluje się potrzebę wprowadzenia na szerszą skalę rozwiązań opartych na zasobach przyrody,

⁴⁴ Komisja Europejska, Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Budując Europę odporną na zmianę klimatu - nowa Strategia w zakresie przystosowania do zmiany klimatu, COM(2021) 82 final, Bruksela 2020, s. 14.

wskazując na ważną rolę błękitnej i zielonej infrastruktury⁴⁵. Rozwiązania te są bezpośrednio związane z rozwijaniem zielonych przestrzeni miejskich oraz budową zielonych dachów i ścian. Dla projektów rewitalizacyjnych istotna będzie realizacja zasady „nie czynić poważnych szkód” (DNSH)⁴⁶. W perspektywie unijnej 2021-2027 ma ona charakter horyzontalny i należy uwzględnić ją za pomocą odpowiednich kryteriów wyboru projektów. Dofinansowanie UE będzie mogło zostać udzielone wyłącznie inwestycjom, w ramach których wykazano zgodność z zasadą DNSH. Wśród celów środowiskowych, którym projekty nie powinny powodować poważnych szkód, znajduje się m. in. łagodzenie zmian klimatu, adaptacja do zmian klimatu, zrównoważone wykorzystywanie i ochrona zasobów wodnych, zapobieganie zanieczyszczeniom czy też ochrona i odbudowa bioróżnorodności oraz ekosystemów. W praktyce, inwestycje rewitalizacyjne nie mogą zakładać wycinki drzew, krzewów czy zwiększania powierzchni nieprzepuszczalnych.

⁴⁵ Komisja Europejska, The forms and functions of green infrastructure, dostęp 13.03.2023 r.

⁴⁶ Komisja Europejska, Zawiadomienie Komisji. Wytoczne techniczne dotyczące stosowania zasady „nie czynić poważnych szkód” na podstawie rozporządzenia ustanawiającego Instrument na rzecz Odbudowy i Zwiększania Odporności, 2021/C 58/01, Bruksela 2021.

Rekomendacje

Lp	Wniosek wynikający z badania (strona w raporcie)	Proponowana rekomendacja (strona w raporcie)	Podmiot odpowiedzialny za wdrożenie rekomendacji (adresat rekomendacji)	Proponowany sposób wdrożenia rekomendacji	Proponowany termin wdrożenia rekomendacji (kwartał)	Klasyfikacja	Obszar tematyczny
1	Badanie jakościowe przeprowadzone z beneficjentami wskazuje, że istotnym problemem podczas realizacji projektów okazały się być kwestie dotyczące zachowania trwałości deklarowanych do powstania miejsc pracy – weryfikowane jest nie tylko zwiększenie dzięki projektowi liczby etatów, lecz także ogólna liczba osób zatrudnionych w danym podmiocie realizującym projekt (w ramach którego miało nastąpić zwiększenie zatrudnienia). W przypadku zatrudnienia dodatkowych osób, w liczbie	Rekomenduje się rezygnację z premiowania tworzenia nowych miejsc pracy w ramach projektów w perspektywie unijnej 2021-2027. (s. 50)	IZ FEŚ 2021-2027	Nieuwzględnianie w dopuszczających oraz punktowych kryteriach wyboru projektu w ramach FEŚ 2021-2027 kryterium punktującego tworzenie nowych miejsc pracy/ wzrost zatrudnienia dzięki realizacji projektu.	31.12.2023	Rekomendacja programowa operacyjna	Rewitalizacja

wskazanej w WoD, lecz przy jednoczesnej ogólnej redukcji zatrudnienia w podmiocie w czasie trwania projektu, beneficjent nie spełnia stawianych przed nim wymogów. Omówiony wskaźnik związany z zatrudnieniem jest wskaźnikiem rezultatu, stąd trudno obecnie zweryfikować możliwość jego faktycznej realizacji zgodnie z założeniami beneficjentów. W praktyce, co wynika zarówno z badania z beneficjentami, jak i IZ RPO, wielu beneficjentów boryka się obecnie z trudnościami w spełnieniu założeń poczynionych w WoD, przede wszystkim z uwagi na pojawiające się w trakcie realizacji inwestycji różnorodne czynniki, głównie zewnętrzne, takie jak pandemia COVID-19, czy wysoki poziom inflacji. Istnieje duże ryzyko, że część przedsięwzięć nie będzie miała przełożenia na powstanie nowych miejsc pracy. (s. 49)

2	<p>W północnej części województwa usytuowany był niegdyś Staropolski Okręg Przemysłowy, gdzie za główne ośrodki przemysłowe można uznać: Końskie, Ostrowiec Świętokrzyski, Starachowice i Skarżysko-Kamienną. Warto dodać, że w ramach RPOWŚ 2014-2020 wyodrębniono obszary strategicznej interwencji (OSI), do których zaliczono miasta tracące funkcje społeczno-gospodarcze i ich obszary funkcjonalne, które wymagają restrukturyzacji i rewitalizacji (obszary funkcjonalne Ostrowca Świętokrzyskiego, Starachowic i Skarżyska-Kamiennej). W ramach Działania 6.5 nie zastosowano jednak żadnych preferencji w dostępie do wsparcia wobec wspomnianego OSI. Aktualizacja delimitacji miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze (powiększających dystans rozwojowy), opracowana przez IGiPZ PAN na potrzeby programowania perspektywy</p>	<p>Z uwagi na szczególne potrzeby miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze, rekomenduje się zastosowanie preferencji wspierających rewitalizację OSI dla tych miast w ramach FEŚ 2021-2027. (s. 51)</p>	<p>IZ FEŚ 2021-2027</p>	<p>Zastosowanie preferencji punktowych w kryteriach wyboru projektów w ramach celu szczegółowego 5(i) dla OSI miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze, wyznaczonych dla województwa świętokrzyskiego w ramach Aktualizacji delimitacji miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze (powiększających dystans rozwojowy), opracowanej przez IGiPZ PAN.</p>	<p>31.12.2023</p>	<p>Rekomendacja programowa operacyjna</p>	<p>Rewitalizacja</p>
---	--	---	-------------------------	--	-------------------	---	----------------------

	<p>finansowej na lata 2021-2027 wskazuje kilka miast w województwie świętokrzyskim, jako szczególnie zagrożonych utratą swoich funkcji: Starachowice, Ostrowiec Świętokrzyski, Skarżysko-Kamienna, Końskie, Busko-Zdrój i Jędrzejów . Z badania wynika, że objęcie tych miast preferencjami jest pożądanym rozwiązaniem. (s. 50-51)</p>						
3	<p>Wśród kryteriów wyboru projektów, które należy kontynuować w perspektywie unijnej 2021-2027 znajduje się w pierwszej kolejności kryterium związane z komplementarnością infrastrukturalnych projektów rewitalizacyjnych z działaniami podejmowanymi w sferze społecznej. Zapisy FEŚ 2021-2027 wyraźnie wskazują na konieczność powiązania obu typów projektów . Podobnie, komplementarność, m. in. źródeł finansowania, jest wskazywana jako konieczny wymóg dla wpierania</p>	<p>Rekomenduje się stosowanie w ramach kryteriów wyboru projektów określonych dla inwestycji w zakresie celu szczegółowego 5(i) oraz 5(ii), kryterium dopuszczającego, oceniającego komplementarność projektu rewitalizacyjnego z przedsięwzięciem/przedsięwzięciami o</p>	<p>IZ FEŚ 2021-2027</p>	<p>Uwzględnienie w kryteriach wyboru projektów kryterium dopuszczającego “komplementarność projektu z działaniami o charakterze społecznym”. W ramach kryterium ocenie powinno podlegać, czy projekt wykazuje bezpośrednie powiązanie z innym projektem, o charakterze społecznym, który:</p>	<p>31.12.2023</p>	<p>Rekomendacja programowa operacyjna</p>	<p>Rewitalizacja</p>

<p>przedsięwzięć rewitalizacyjnych w dokumencie Zasady realizacji instrumentów terytorialnych w Polsce w perspektywie finansowej UE na lata 2021-2027. Zasadność stosowania tej zasady w ramach przedsięwzięć rewitalizacyjnych wynika także z przeprowadzonych badań jakościowych i badania ilościowego. W perspektywie unijnej 2014-2020 kryterium „komplementarność z inwestycjami w ramach EFS” wymagało dostarczenia od wnioskodawcy informacji, czy projekt odpowiada na cele określone w interwencji EFS w ramach CT 8, 9 i 10, a także wskazania efektów wynikających z tego powiązania. Zasadnym jednak jest, by projekty rewitalizacyjne wykazywały bezpośrednie powiązania z innymi działaniami o charakterze społecznym. Wykazanie wyłącznie zgodności z celami EFS nie pozwala wnioskować o występowaniu faktycznych</p>	<p>charakterze społecznym. (s. 101)</p>		<p>- został już zrealizowany i wprost wpływa na osiągnięcie efektów społecznych w ramach inwestycji wnioskowanej do dofinansowania lub - jest w trakcie realizacji i wprost wpłynie na osiągnięcie efektów społecznych w ramach inwestycji wnioskowanej do dofinansowania lub - będzie realizowany w trakcie trwania perspektywy unijnej 2021-2027 (wnioskodawca musi przedstawić jakiegokolwiek poświadczenie planowanego zadania).</p> <p>Projekt społeczny nie musi być realizowany z dofinansowaniem UE.</p> <p>Wnioskodawca powinien w rzetelny sposób udowodnić, że</p>			
---	---	--	---	--	--	--

	efektów społecznych projektów. (s. 100-101)			projekt społeczny zapewni osiągnięcie efektów społecznych w ramach inwestycji wnioskowanej do dofinansowania.			
4	Z badania wynika, że zastosowanie w ramach projektów realizowanych w Działaniu 6.5 kryterium punktowego dotyczącego oddziaływania na poszczególne sfery sprzyjało kompleksowości i wielowymiarowości przedsięwzięć. Wiązki różnorodnych zadań realizowane w ramach projektów odpowiadały na problemy społeczne w różnych sferach, przy czym w największym stopniu dotyczyły one działań ukierunkowanych na potrzeby w kwestiach przestrzenno-funkcjonalnych i technicznych. Działania w sferze gospodarczej i środowiskowej były uwzględnione we wdrażanych przedsięwzięciach, należy jednak	Rekomenduje się kontynuację premiowania w ramach celu szczegółowego 5(i) oraz 5(ii) FEŚ 2021-2027 projektów, które przewidują działania w zakresie wpływu inwestycji na rozwiązywanie problemów w poszczególnych sferach, zdiagnozowanych na obszarze rewitalizacji. (s. 64)	IZ FEŚ 2021-2027	Wprowadzenie kryterium wyboru projektów na etapie oceny merytorycznej, w ramach którego oceniany będzie zakres rozwiązywanych przez projekt problemów na obszarze rewitalizacji. Proponuje się przyznawanie po 1 punkcie za każdy rodzaj problemów, do rozwiązania których przyczynia się realizacja projektu (problem gospodarczy, środowiskowy, przestrzenno-funkcjonalny, techniczny). Należy przy tym zobowiązać	31.12.2023	Rekomendacja programowa operacyjna	Rewitalizacja

	przyznać, iż ich skala nie była tak znacząca. (s. 64)			wnioskodawców do wykazania, na jakie potrzeby w danej sferze będzie odpowiadał projekt oraz w jaki sposób zostaną one zaspokojone.			
5.	<p>Jako największą trudność podczas tworzenia programu rewitalizacji gminy wskazały na brak zainteresowania lokalnej społeczności i innych interesariuszy procesem tworzenia i konsultacji programu (40%). Społeczność lokalna zaangażowana była głównie na etapie programowania, a jej zaangażowanie malało na kolejnych etapach procesu rewitalizacji (badanie CAWI/CATI z beneficjentami projektów rewitalizacyjnych). (s.23)</p> <p>Analiza treści wywiadów pogłębionych z beneficjentami projektów rewitalizacyjnych i pracownikami UM wskazuje na trudności związane z</p>	<p>Rekomenduje się kontynuację wsparcia doradczego dla gmin, przeprowadzenie szkoleń oraz promowanie katalogu dobrych praktyk w zakresie partycypacji społecznej (s. 24, 25, 27, 28-29, 41)</p>	UMWŚ	<p>5.1. Zaleca się przeprowadzenie szkoleń dedykowanych gminom z województwa świętokrzyskiego, dotyczących partycypacji społecznej i delimitacji obszarów zdegradowanych i obszarów rewitalizacji;</p> <p>5.2. Proponowane jest opracowanie regionalnego katalogu dobrych praktyk promujących modelowe rozwiązania procesu partycypacji w województwie świętokrzyskim oraz rozpowszechnianie</p>	31.12.2023	Programowa strategiczna	Rewitalizacja

<p>wyznaczeniem obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji wynikające głównie z braku doświadczania gmin w zakresie prowadzenia analiz wewnątrzmijskich (m.in. pozyskania i ujednolicenia danych, doboru właściwych wskaźników i ich interpretacji). Problematyczne okazało się również zaangażowanie interesariuszy w proces rewitalizacji. Ponadto gminy postrzegały proces opracowywania gminnego programu rewitalizacji z reguły jako skomplikowany i czasochłonny, w związku z czym decydowały się na opracowanie dokumentu w ścieżce pozaustawowej. (s. 25)</p> <p>Przeprowadzenie konsultacji społecznych, zapewniających aktywny i realny wpływ społeczności lokalnej w procesie rewitalizacji, wymaga wsparcia merytorycznego ze strony Zespołu ds. Rewitalizacji. (s. 27)</p>			<p>wyników projektów modelowych i pilotażowych;</p> <p>5.3. Równolegle należy zapewnić gminom możliwość indywidualnego wsparcia doradczego w celu umożliwienia rozwiązywania konkretnych problemów wynikających z procesu tworzenia GPR lub ich wdrażania, kontynuując projekty doradcze w zakresie rewitalizacji;</p> <p>5.4. Należy zapewnić kontynuację działań Zespołu ds. Rewitalizacji w UMWS oraz przeanalizować zakres ewentualnych dodatkowych zadań wspierających gminy w realizacji procesu</p>			
---	--	--	--	--	--	--

<p>Ocena współpracy z Urzędem Marszałkowskim Województwa Świętokrzyskiego w perspektywie unijnej 2014-2020 w zakresie konsultacji i opiniowania programu rewitalizacji wypadła pozytywnie. Zdecydowana większość badanych (62%) oceniła ją zdecydowanie pozytywnie, natomiast 38% raczej pozytywnie. (s.28)</p>	<p>Analiza raportów z konsultacji społecznych i badania CAWI/CATI z beneficjentami projektów rewitalizacyjnych wskazują, że większość gmin w ramach konsultacji społecznych bazuje na standardowych technikach partycypacyjnych (tj. zbieranie uwag w formie pisemnej i elektronicznej, organizacja spotkań, zbieranie uwag ustnych), a tylko nieliczne gminy wykorzystują bardziej dojrzałe formy partycypacji (spacery studyjne, wywiady pogłębione,</p>	<p>rewitalizacji, które może realizować ten Zespół.</p>
---	--	---

	punkt konsultacyjny) mogące zapewnić rzeczywisty udział społeczności lokalnej w tym procesie. (s. 41)						
6.	Problem z aktualnością danych umieszczonych w Systemie Informacji Przestrzennej wynikający z braku zgłaszania przez gminy informacji o opracowaniu nowych lub aktualizacji starych programów rewitalizacji. (s.27)	Rekomenduje się uzupełnienie nowo opracowywanych Zasad opiniowania gminnych programów rewitalizacji w województwie świętokrzyskim w perspektywie finansowej na lata 2021-2027 o wymóg dotyczący przekazywania map cyfrowych przy opiniowaniu programów rewitalizacji. (s. 27-28)	UMWŚ	Zalecane jest przeniesienie zapisu wymogu przekazywania map cyfrowych obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji przy opiniowaniu GPR do nowo opracowywanych Zasad opiniowania gminnych programów rewitalizacji w województwie świętokrzyskim w perspektywie finansowej na lata 2021-2027.	31.12.2023	Programowa strategiczna	Rewitalizacja

Spis tabel

Tabela 1. Liczba przeprowadzonych procesów konsultacji społecznych dotyczących rewitalizacji w latach 2016-2019 w województwie świętokrzyskim	33
Tabela 2. Formy partycypacji społecznej przy opracowaniu programów rewitalizacji w podziale na typ programu-w województwie świętokrzyskim w latach 2016-2019	34
Tabela 3. Frekwencja w procesach konsultacyjnych przy opracowaniu programu rewitalizacji, organizowanych przez gminy woj. świętokrzyskiego w latach 2016-2019 w podziale na typ programu	35
Tabela 4. Liczba Komitetów Rewitalizacji powołanych przez gminy świętokrzyskie w podziale na typ programu oraz typ gminy (dane za rok 2019)	36
Tabela 5. Liczba członków Komitetów Rewitalizacji powołanych przez gminy w podziale na typ programu (dane za rok 2019)	36
Tabela 6. Zestawienie naborów w ramach Działania 6.5 RPOWŚ 2014-2020	52
Tabela 7. Projekty wskazane we wnioskach o dofinansowania jako komplementarne z projektami z Działania 6.5.	73

Spis wykresów

Wykres 1. Rozkład odpowiedzi na pytanie „Jak w skali od 0 do 5 (gdzie „0” oznacza brak trudności, „1” oznacza bardzo małe trudności, a „5” oznacza bardzo duże trudności) określają Państwo trudności pojawiające się podczas tworzenia programu rewitalizacji?” [%]	23
Wykres 2. Rozkład odpowiedzi na pytanie „Na których spośród wskazanych poniżej etapów procesu rewitalizacji w Państwa gminie była zaangażowana społeczność lokalna?” [%]	38
Wykres 3. Rozkład odpowiedzi na pytanie „Jak Państwo oceniają poniższe zasady finansowania przyjęte w ramach Działania 6.5 RPOWŚ 2014-2020?” [%]	44
Wykres 4. Rozkład odpowiedzi na pytanie „Jak oceniają Państwo warunki dostępu do wsparcia? Czy spełnienie dopuszczających kryteriów wyboru projektu było łatwe, czy też trudne?” oraz „Jak Państwo oceniają pozostałe kryteria (punktowe) oceny wniosku o dofinansowanie? Czy ich spełnienie było dla Państwa łatwe, czy też trudne?” [%]	46
Wykres 5. Rozkład odpowiedzi na pytanie „Jak duży wpływ na realizację projektu miały(mają) wskazane poniżej problemy?” [%]	56
Wykres 6. Rozkład odpowiedzi na pytanie „W których ze wskazanych poniżej sfer oddziałuje Państwa projekt?” [%].	60
Wykres 7. Rozkład odpowiedzi na pytanie „Czy według Pana/i działania rewitalizacyjne realizowane w Pana/i gminie miały charakter kompleksowy, czyli rozwiązywały kilka problemów w różnych obszarach, na przykład społecznym, gospodarczym, środowiskowym, przestrzenno-funkcjonalnym lub technicznym?” [%]	62
Wykres 8. Rozkład odpowiedzi na pytanie „Z jakich źródeł finansowania były/są/będą realizowane te działania?”	66
Wykres 9. Rozkład odpowiedzi na pytanie „Z projektami w ramach jakich programów unijnych wykazuje komplementarność Państwa projekt?”	74
Wykres 10. Rozkład odpowiedzi na pytanie „Czy mieliście Państwo problemy z realizacją w projekcie zasady horyzontalnej dotyczącej równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami?” [%]	80

Wykres 11. Rozkład odpowiedzi na pytanie „W jaki sposób Państwa projekt realizuje zasadę horyzontalną dotyczącą równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami?” [%]	82
Wykres 12. Rozkład odpowiedzi na pytanie „Czy w Pana/i opinii obiekty/tereny, w których realizowano działania rewitalizacyjne uwzględniają potrzeby osób z niepełnosprawnościami, osób starszych czy osób z wózkiem dziecięcym?” [%]	83
Wykres 13. Rozkład odpowiedzi na pytanie „Jakie funkcje zostały(zostaną) przywrócone/nadane tym terenom/obiektom?” [%]	89
Wykres 14. Rozkład odpowiedzi na pytanie „W jakim stopniu Państwa projekt ma (będzie miał) wpływ na wskazane poniżej aspekty rozwoju społeczno-gospodarczego na obszarze rewitalizacji?” [%]	90
Wykres 15. Rozkład odpowiedzi na pytanie „W jakim stopniu Państwa projekt ma (będzie miał) wpływ na wskazane poniżej aspekty rozwoju fizycznego na obszarze rewitalizacji?” [%]	91
Wykres 16. Rozkład odpowiedzi na pytanie „W jakim stopniu Państwa projekt ma (będzie miał) wpływ na wskazane poniżej aspekty rozwoju przestrzennego na obszarze rewitalizacji?” [%]	92
Wykres 17. Rozkład odpowiedzi na pytanie „W jakim stopniu według Pana/i działania rewitalizacyjne miały wpływ na:” [%]	93
Wykres 18. Rozkład odpowiedzi na pytanie „W jakim stopniu według Pana/i działania rewitalizacyjne miały wpływ na:” [%]	94
Wykres 19. Rozkład odpowiedzi na pytanie „Czy według Pana/i w gminie należy w najbliższych latach prowadzić działania rewitalizacyjne dotyczące:” [%]	96
Wykres 20. Rozkład odpowiedzi na pytanie „Które ze wskazanych niżej warunków realizacji projektów należałoby zmodyfikować w perspektywie unijnej 2021-2027?” [%]	98
Wykres 21. Rozkład odpowiedzi na pytanie „Które ze wskazanych niżej preferencji dla projektów należałoby zmodyfikować w perspektywie unijnej 2021-2027?” [%]	100

Załącznik 1 Studia przypadku

Ostrowiec Świętokrzyski

Studium przypadku	
Rewitalizacja obszarów zdegradowanych o silnym potencjale gospodarczym, społecznym i rekreacyjno-kulturowym na terenie miasta Ostrowca Świętokrzyskiego	
Ogólne informacje	
Nazwa projektu	Rewitalizacja obszarów zdegradowanych o silnym potencjale gospodarczym, społecznym i rekreacyjno-kulturowym na terenie miasta Ostrowca Świętokrzyskiego
Nazwa beneficjenta	Gmina Ostrowiec Świętokrzyski
Miejsce realizacji	Gmina Ostrowiec Świętokrzyski
Oś priorytetowa, Działanie/Poddziałanie	Oś priorytetowa 6 Rozwój Miast, Działanie 6.5 Rewitalizacja obszarów miejskich i wiejskich
Okres realizacji	Od 2016-08-16 do 2023-03-31
Wartość projektu	58 206 572,84 zł
Dofinansowanie z UE	19 999 999,98 zł
Partnerzy	Ostrowiecka Spółdzielnia Mieszkaniowa oraz Spółdzielnia Mieszkaniowa "Krzemionki"
Diagnoza	W ramach diagnozy społeczno-gospodarczej miasta, przeprowadzonej na potrzeby Programu Rewitalizacji Miasta Ostrowca Świętokrzyskiego na lata 2016 – 2023, zidentyfikowano negatywne

zjawiska różnej natury:

- Społecznej (m.in. problemy wysokiego bezrobocia, ubóstwa, niska aktywność społeczna),
- Gospodarczej (m.in. niska aktywność przedsiębiorczości i ludności, słaba aktywność zawodowa),
- Środowiskowej (m.in. problem niskiej emisji, słaba edukacja ekologiczna),
- Przestrzenno-funkcjonalnej (m.in. niski udział terenów rekreacji i wypoczynku, niedobór mieszkań socjalnych, niska aktywność kulturalna, niska estetyka niektórych części miasta),
- Technicznej (zły stan techniczny dróg, niewystarczająca infrastruktura teleinformatyczna, mały udział odnawialnych źródeł energii, zły stan techniczny obiektów budowlanych).

Projekt w ramach różnorodnych zadań próbuje na powyższe zjawiska odpowiedzieć.

Cele projektu

Głównym celem projektu jest wzmocnienie rozwoju społeczno-gospodarczego, fizycznego i przestrzennego obszarów miejskich, w tym przemysłowych, wsparcie rewitalizacji fizycznej, gospodarczej i społecznej społeczności na obszarach miejskich.

Realizacja projektu

Realizacja projektu podzielona została na kilka zadań.

1) Sporządzenie studium wykonalności inwestycji

2) Budowa drogi łączącej ul. Furmańską z ul. Leona Chrzanowskiego wraz z drogami bocznymi

Zadanie objęło wykonanie drogi z chodnikami, ścieżką rowerową, oświetleniem, miejscami parkingowymi, odwodnieniem, budową skrzyżowań, przebudową istniejących dróg. Dodatkowo nastąpiło zagospodarowanie terenu zielenią oraz małą architekturą, a także postawiono tablicę informacyjną.

Utrudnienia w trakcie realizacji:

Z powodu wzrostu cen materiałów budowlanych oraz usług, projekt w trakcie realizacji został okrojony – przedstawiciele gminy musieli zrezygnować z prac na bocznych drogach, jednakże udało się pozyskać finansowanie na ich remont w ramach innego programu.

3) Przebudowa ulicy Eugeniusza Kwiatkowskiego

Zakres prac objął rozbiórkę dotychczasowej nawierzchni, położenie nowej wraz z wymianą sieci wodno-kanalizacyjnej, poszerzenie jezdni, postawienie nowego oświetlenia, stworzenie miejsc postojowych, a także miejsc z zielenią. Jest to obszar przemysłowy, po dawnych Zakładach Ostrowieckich. Ulica Eugeniusza Kwiatkowskiego w Ostrowcu Świętokrzyskim, kiedyś była wyłącznie drogą wewnętrzną na terenie starego zakładu huty. Dziś to droga publiczna, przywrócona mieszkańcom, zapewniająca również dojazd do znajdujących się tam zakładów. Wykorzystywana jest również przez kierowców podczas największych wydarzeń na stadionie KSZO lub w hali sportowej.

Okolice ulicy Kwiatkowskiego zostały zrewitalizowane w trakcie poprzedniej perspektywy finansowej 2007-2013, jednakże sama ulica wymagała poszerzenia – potrzeby transportowe okazały się większe i zdecydowano się na ponowny jej remont w perspektywie 2014-2020.

4) Zagospodarowanie części dziedzica browaru na potrzeby aktywizacji mieszkańców i rad osiedlowych

Prace polegały na zaprojektowaniu i wykonaniu zagospodarowania dziedzica przy nowym budynku Ostrowieckiego Browaru Kultury – tętniącego życiem centrum kulturalnego, którego realizacja spotkała się z bardzo pozytywnym odbiorem branży architektonicznej zdobywając nagrody na konkursach branżowych. W ramach zadania stworzono parking, drogę, chodniki, małą architekturę, plac zabaw oraz zieleni, a także zakupiono wyposażenie niezbędne do organizowania wydarzeń kulturalnych (m.in. rzutnik).

Co istotne, zadanie to było komplementarne, uzupełniające wobec projektu „Przebudowa budynków dawnego browaru przy ul. Siennieńskiej 54 w Ostrowcu Świętokrzyskim na potrzeby instytucji kultury – Miejskiej Biblioteki Publicznej, Miejskiego Centrum Kultury oraz Biura Wystaw Artystycznych” realizowanego w ramach RPOWŚ 2014-2020 (4.4. Zachowanie dziedzictwa kulturowego i naturalnego).

5) Zagospodarowanie terenu oraz modernizacja budynku mieszkalnego przy ulicy Osadowej

Zadanie polegało na gruntownej modernizacji budynku przy ulicy Osadowej, przy zachowaniu jego walorów architektonicznych. Roboty były szeroko zakrojone i zawierały także prace konserwatorskie. Docelowo w budynkach utworzono mieszkania socjalne.

Złożoność Inwestycji sprawiła, że była ona realizowana w ramach różnych projektów. Tego samego budynku dotyczyły projekty komplementarne: „Rozbudowa budynku mieszkalnego przy ulicy Osadowej 8 (utworzenie 9 mieszkań socjalnych) oraz „Rozbudowa budynku mieszkalnego z lokalami socjalnymi przy ul. Parkowej (utworzenie 6 mieszkań socjalnych) zrealizowane dzięki pozyskaniu środków z BGK.

6) Rozbudowa monitoringu miasta wraz z przeniesieniem centrum monitoringu

W ramach tego zadania, zostały przystosowane pomieszczenia (przy ul. Świętokrzyskiej 22) oraz zakupiony sprzęt do obsługi monitoringu miejskiego. Dodatkowo, zwiększono liczbę kamer w mieście tak, aby system zapewniał jeszcze większe bezpieczeństwo mieszkańcom.

7) Budowa zadaszenia części placu targowego wraz z zagospodarowaniem

Dzięki realizacji zadania część targowiska miejskiego zyskała nowe zagospodarowanie, na które składało się zadaszenie, nowe boksy, pomieszczenia biurowe dla obsługi targu wraz z niezbędną infrastrukturą. Obiekt wyposażony został w panele fotowoltaiczne, co pozwoli na zmniejszenie kosztów energii elektrycznej.

8) Budowa strefy rekreacji i wypoczynku

Na dotychczas niewykorzystanym placu stworzono ogólnodostępne miejsce rekreacyjno-wypoczynkowe dla różnych grup wiekowych, w skład którego wchodzi boisko wielofunkcyjne, plac zabaw, siłownia, chodniki, schody terenowe, nawierzchnie trawiaste, ogrodzenie, monitoring, piłkochwyty, bezpieczne nawierzchnie, siłownia, mała architektura (ławki, stojaki na rowery, kosze), zieleń. Miejsce to stało się centrum rekreacyjnym osiedla Częstocice i służy mieszkańcom w każdym wieku.

9) Modernizacja obiektów kultury – przebudowa budynku Kina Etiuda, Centrum Tradycji Hutnictwa

Ta część projektu zakłada gruntowną przebudowę budynku byłego Zakładowego Domu Kultury w Ostrowcu Świętokrzyskim. W zabytkowym obiekcie powstają dwie sale kinowe (na 434 miejsca oraz mniejsza na 52 miejsca), kawiarnia, a także Centrum Tradycji Hutnictwa, którego atrakcją będzie multimedialna wystawa. Obiekt ten jest ważny, symboliczny dla mieszkańców miasta i jego modernizacja jest bardzo wyczekiwaną inwestycją, która może stać się jedną z najważniejszych wizytówek rewitalizacji w mieście. Jest to jedyne zadanie z projektu, które jeszcze trwa – prace zostaną ukończone prawdopodobnie w maju 2023 roku (stan na marzec 2023r.).

Przygotowanie wystawy multimedialnej związanej z historią hutnictwa wiązało się z długimi przygotowaniem polegającymi m.in. na zebraniu odpowiedniej ilości materiałów historycznych.

Modernizacja budynku Kina Etiuda w zakresie jego termomodernizacji dofinansowana jest częściowo z projektu pn.: „Poprawa efektywności energetycznej i zwiększenie udziału OZE w budynkach użyteczności publicznej Gminy Ostrowiec Świętokrzyski” (RPOWŚ na lata 2014 – 2020) i wpisuje się w systematyczne działania prowadzone przez Gminę dotyczące termomodernizacji budynków użyteczności publicznej dofinansowane z różnych źródeł (NFOŚiGW, RPOWŚ na lata 2014 – 2020).

10) Ogród Zdrowia na osiedlu Ogrody

Zadanie polega na stworzeniu miejsca wypoczynku oraz hortiterapii (terapia ogrodnicza). Zrealizowane elementy zagospodarowania to zieleń urządzona, plac zabaw, siłownia zewnątrz oraz alejki spacerowe. Jest to innowacyjne, rzadko spotykane rozwiązanie połączenia walorów przestrzeni zielonej i nadanie jej dodatkowej funkcji – terapeutycznej. Ogród poprzez odpowiednie zaprojektowanie jest ogrodem sensorycznym, pozwala to na prowadzenie zajęć terapeutycznych dla osób niepełnosprawnych. Poszczególne elementy ogrodu odpowiadają innym zmysłom, dzięki czemu roślin (specjalnie dobrane) można dotknąć, wąchać, oglądać, a nawet smakować – znajdują się tam także rośliny jadalne.

Na zadanie to zostały pozyskane dodatkowe środki finansowe z Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.

11) Rewitalizacja Parku na osiedlu Spółdzielców

W zakres zadania weszło: remont boiska asfaltowego, fontanny parkowej, chodników i alejek spacerowych, rekultywację terenów zielonych, remont placu zabaw, rozbudowę siłowni zewnętrznej. Zadanie było realizowane w partnerstwie z Ostrowiecką Spółdzielnią Mieszkaniową.

12) Budowa i remont parkingu, chodników i dróg wewnętrznych, odwodnienie, oświetlenie, budowa placu zabaw i siłowni

W tym zadaniu stworzono siłownię zewnętrzną, kreatywną strefę gier dla dzieci, plac zabaw, nasadzenia oraz nowe miejsca parkingowe z odpowiednią infrastrukturą. Całość obszaru zyskała także nowe, energooszczędne oświetlenie LED, nowe chodniki oraz nasadzenia. Zadanie zostało zrealizowane w partnerstwie ze Spółdzielnią Mieszkaniową „Krzemionki”.

Utrudnienia w projekcie:

W niektórych postępowaniach przetargowych zachodziła konieczność kilkukrotnego ich powtarzania, powodem była zbyt wysoka cena ofert w stosunku do możliwości finansowych gminy bądź brak chętnych wykonawców. Także sytuacja związana z pandemią COVID – 19 i wojna na terytorium Ukrainy, której następstwem była niestabilna sytuacja na rynkach, zaburzenia w łańcuchach dostaw materiałów i produktów oraz niedobór siły roboczej w sektorze budowlanym nie pozostała bez wpływu na realizację projektu. Nastąpiły pewne opóźnienia w realizacji robót budowlanych i dostaw w wielu zadaniach. Przyczyniło się to do przesunięcia terminu zakończenia projektu z 2021 na 2023 rok (realizacja ostatniego z zadań dotyczącego kina zakończy się prawdopodobnie w maju 2023 roku). Pojawiały się także inne, nieprzewidziane problemy, np. pożar objętego rewitalizacją budynku mieszkalnego. Większość problemów udało się jednak rozwiązywać, wygospodarowano środki na pokrycie zwiększonych kosztów projektu, pozyskano część dofinansowania z innych źródeł. Sprawne wprowadzanie koniecznych zmian i modyfikacji w projekcie było możliwe dzięki dobrej, elastycznej współpracy z Instytucją Zarządzającą, czyli Urzędem Marszałkowskim Województwa Świętokrzyskiego. Większość problemów wynikała z charakterystycznych dla ostatnich lat zawirowań związanych z pandemią COVID-19 oraz przyczyn geopolitycznych (wojna na terytorium Ukrainy), które spowodowały liczne problemy związane z funkcjonowaniem wielu branż gospodarki.

Zasady horyzontalne

Zgodność projektu z zasadą zrównoważonego rozwoju

W trakcie realizacji niektórych zadań w ramach projektu, zastosowano rozwiązania w zakresie podniesienia efektywności energetycznej. Do rozwiązań takich zaliczyć można termomodernizację budynków np. budynek przy ul. Osadowej, modernizacja oświetlenia m.in. w ramach zadania 12 lub zastosowanie paneli fotowoltaicznych przy rozbudowie targu. Rozwiązania te ograniczą zużycie energii cieplnej i doprowadzą do obniżenia energochłonności oświetlenia, a w konsekwencji zmniejszą zużycie energii elektrycznej m.in. na targowisku i w kinie.

Dodatkowo niektóre zadania dotyczyły poprawy zagospodarowania terenów zielonych. Większa ilość nasadzeń, terenów zielonych przyczynia się do poprawy stanu środowiska, zmniejsza zanieczyszczenie powietrza i pozwala mieszkańcom odpoczywać w komfortowych warunkach.

Zgodność projektu z zasadą promowania równości mężczyzn i kobiet oraz niedyskryminacji

Na każdym etapie realizacji projektu i po jego zakończeniu przestrzegane będą zasady promowania równości mężczyzn i kobiet. Na etapie wyboru wykonawców projektu stosowana będzie zasada konkurencyjności. Pod uwagę brane będą obiektywne kryteria wynikające z obowiązujących przepisów. Dostęp do wytworzonych produktów będą mieć wszyscy mieszkańcy miasta niezależnie od wieku, płci, rasy, orientacji seksualnej, pochodzenia etnicznego, religii czy światopoglądu.

W ramach budowy dróg oraz na terenie Targowiska Miejskiego powstały miejsca dla osób z niepełnosprawnościami, w rejonie przejść dla pieszych krawężniki są obniżone i występują płyty z tzw. guzami. Utworzone przestrzenie rekreacyjne i zielone oraz zagospodarowane tereny umożliwiają przejazd wózkami inwalidzkimi. Budynek socjalny przy ul. Osadowej posiada jedno mieszkanie przystosowane dla osób z niepełnosprawnościami. Zmodernizowane budynki wyposażone są w rozwiązania dla osób niepełnosprawnych, np. winda w Kinie Etiuda, łazienki dla osób z niepełnosprawnościami. Także powstająca wystawa Centrum Tradycji Hutnictwa dostępna będzie dla osób poruszających się na wózkach inwalidzkich.

Kompleksowość

W projekcie realizowano inwestycje w ramach poszczególnych zadań. Zadania te były bardzo różnicowane pod względem tematycznym i ich efekty mogą służyć różnorodnym grupom odbiorców. Aspekty, na które wpływają inwestycje realizowane w projekcie:

- Społeczne – poprzez realizację zadań związanych z udostępnieniem mieszkańcom nowych instytucji kultury, dostęp po kultury wzrósł. Mieszkańcy mogą także korzystać i integrować się w nowych przestrzeniach wypoczynku. Dodatkowo, dzięki modernizacji jednego z budynków zwiększył się gminny zasób mieszkań socjalnych.
- Gospodarcze – w ramach realizacji niektórych budynków pojawiła się możliwość prowadzenia działalności gospodarczej w nowych lokalach np. punkt gastronomiczny w kinie. Dodatkowo, poprzez modernizację części targowiska, wystawcy oraz klienci mogą w bardziej komfortowy sposób prowadzić działalność lub zakupić towary. Poprzez modernizację centrum monitoringu, powstają 3 nowe miejsca pracy.
- Przestrzenne – dzięki projektowi, liczne przestrzenie publiczne zyskały nowe oblicze i stały się bardziej atrakcyjne wizualnie dla mieszkańców oraz przyjezdnych. Także budynki do tej pory niewykorzystywane lub wykorzystywane w małym stopniu zyskały nowe funkcje.
- Techniczne – w ramach projektu zbudowano lub przebudowano budynki, poprawiono ich stan techniczny, tak samo wyremontowano ciągi piesze, drogi oraz oświetlenie.
- Środowiskowe – dzięki projektowi poprawiło się zagospodarowanie terenów zielonych w mieście, a w ramach modernizacji budynków i infrastruktury technicznej korzystano z rozwiązań przyjaznych środowisku.

Komplementarność

Projekt jest komplementarny z wieloma projektami realizowanymi w gminie zarówno w perspektywie finansowej UE 2014-2020, jak perspektywie 2007-2013. Niektóre zadania, fragmenty projektu realizowane były w ścisłym porozumieniu, współpracy.

Projekty komplementarne:

- „Uzupełnienie funkcji kulturalno – rekreacyjnych w ramach rewitalizacji obszaru Śródmieścia Miasta Ostrowca Świętokrzyskiego” (RPOWŚ na lata 2007- 2013), w ramach którego zrewitalizowano Park Miejski w sąsiedztwie Kina Etiuda i wybudowano muszlę koncertową;
- „Przebudowa budynków dawnego browaru przy ul. Siennieńskiej 54 w Ostrowcu Świętokrzyskim na potrzeby instytucji kultury – Miejskiej Biblioteki Publicznej, Miejskiego Centrum Kultury oraz Biura Wystaw Artystycznych” (RPOWŚ na lata 2014–2020). W ramach projektu rewitalizacyjnego dokonano gruntownej modernizacji, dzięki czemu powstała wyróżniająca się i nagradzaną w ogólnopolskich konkursach architektonicznych przestrzeń na potrzeby instytucji kultury i aktywizacji mieszkańców miasta;
- modernizacja Targowiska Miejskiego polegająca na zagospodarowaniu i zadaszaniu jego części poprzez wybudowanie wiaty stanowi spójną całość z projektem pn. „Budowa targowiska Mój Rynek wraz z budową wiaty handlowej na potrzeby promocji i sprzedaży lokalnych produktów” (Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014 – 2020);
- modernizacja budynku Kina Etiuda w zakresie jego termomodernizacji dofinansowana jest częściowo z projektu pn.: „Poprawa efektywności energetycznej i zwiększenie udziału OZE w budynkach użyteczności publicznej Gminy Ostrowiec Świętokrzyski” (RPOWŚ na lata 2014 – 2020) i wpisuje się w systematyczne działania prowadzone przez Gminę dotyczące termomodernizacji budynków użyteczności publicznej dofinansowane z różnych źródeł (NFOŚiGW, RPOWŚ na lata 2014 – 2020);
- modernizacja budynku mieszkalnego przy ulicy Osadowej komplementarna jest z projektami pn.: „Rozbudowa budynku mieszkalnego przy ulicy Osadowej 8 (utworzenie 9 mieszkań socjalnych) oraz „Rozbudowa budynku mieszkalnego z lokalami socjalnymi przy ul. Parkowej (utworzenie 6 mieszkań socjalnych) dofinansowanymi ze środków BGK.

Projekt jest także komplementarny projektami społecznymi, „miękkimi”, które zakładały reintegrację społeczną i zawodową - „Akcja Aktywizacja”, rozwój wysokiej jakości usług społecznych „Razem raźniej”. Projekty te skierowane były do osób i rodzin zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym, osób z niepełnosprawnościami, niesamodzielnych, bezdomnych, borykających się z problemami przemocy domowej, rodzin zastępczych zamieszkujących m.in. tereny rewitalizowane. W ramach grupy terytorialnej rewitalizowanego osiedla Częstocice mieszkańcy brali udział w szeregu inicjatyw i spotkań sąsiedzkich, m.in. akcji propagowania toreb wielokrotnego użycia i rezygnacji z toreb foliowych, zorganizowany został cykl warsztatów rozwojowych dla kobiet z zakresu samoobrony, profilaktyki zdrowotnej, warsztaty jogi i relaksacji, zorganizowany został piknik charytatywny „Przyda się”.

Efekty projektu

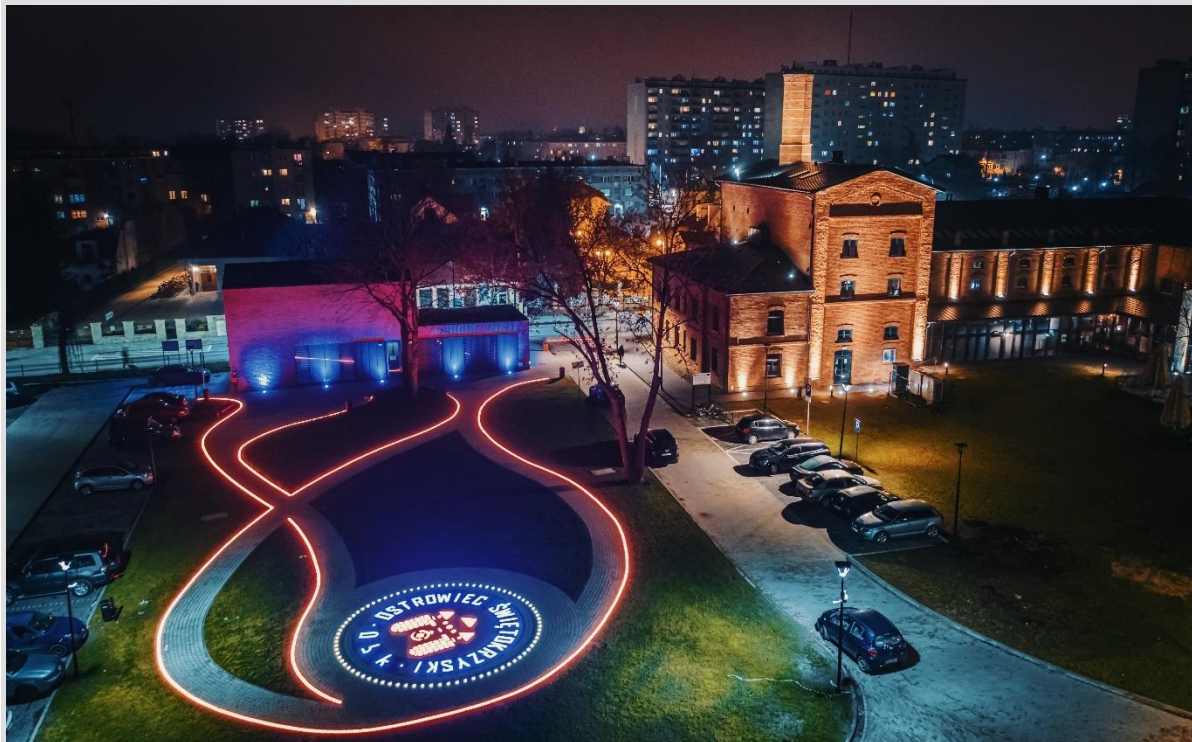
Wszystkie zadania w projekcie (oprócz zadania numer 9) zostały zrealizowane i ich efekty są widoczne w mieście. Zadania polegały w dużej mierze na wizualnych zmianach przestrzeni,

budynków, parków więc mieszkańcy korzystają z nich od dnia otwarcia poszczególnych inwestycji. Odnowa zielonych przestrzeni publicznych (zadania 8, 10, 11, 12) pozwalają mieszkańcom oraz przyjezdnym cieszyć się terenami zielonymi wysokiej jakości. Dzięki zróżnicowanemu zagospodarowaniu, z terenów korzystać mogą osoby w każdym wieku (plac zabaw, kreatywne przestrzenie dla dzieci oraz ławki, altany dla osób starszych) oraz osoby z różnego rodzaju niepełnosprawnościami oraz z wózkiem dziecięcym (przystosowanie ścieżek, chodników do osób o ograniczonych możliwościach poruszania się). Zadbane tereny zielone są także wizytówką miasta, a także mają wpływ na lepszą jakość powietrza i mogą być powodem lepszego samopoczucia mieszkańców, którzy mogą wypocząć w nowych przestrzeniach. Szczególnym przykładem zadbania o tereny zielone jest zadanie „Ogród Zdrowia na Osiedlu Ogrody”, które z założenia było powrotem do stanu zieleni sprzed wielu lat, kiedy miejsce to było właśnie ogrodami i sadami pełnymi zieleni. Ogród został zaprojektowany tak, by nie tylko zdołał otoczenie, ale przede wszystkim służył jako pomoc dydaktyczna dla rehabilitantów i nauczycieli w codziennych zajęciach z dziećmi z niepełnosprawnościami, a także osobami dorosłymi. Dzięki tej realizacji, teren ten pełni dodatkowe funkcje terapeutyczne jako ogród sensoryczny, który oddziałuje na wszystkie zmysły – zasadzone zostały odpowiednie rośliny, niektóre z nich to rośliny smakowe, które nadają się do spożycia. Ogród Zdrowia był jedną z nominowanych inwestycji do „modernizacji roku” – ogólnopolskim konkursie (edycja 2020) – zdobył w swojej kategorii wyróżnienie.

Inne części projektu także zostały przyjęte entuzjastycznie – Ostrowiecki Browar Kultury otrzymał tytuł „Modernizacja Roku” dla obiektów kultury, zdrowia, sportu i rekreacji oraz był obiektem prezentowanym i opisywanym w licznych artykułach portali internetowych zajmujących się architekturą, designem, co sprawia, że promowana była idea rewitalizacji oraz miasto Ostrowiec Świętokrzyski. Obiekt ten znajduje się w centrum miasta i po dokonaniu modernizacji jest jedną z jego wizytówek. To miejsce dla mieszkańców i turystów, którzy chętnie korzystają z wydarzeń kulturalnych organizowanych w nowych, odpowiednio przystosowanych pomieszczeniach. Co istotne, w trakcie realizacji innego zadania – modernizacji kina, to w Ostrowieckim Browarze Kultury odbywały się seanse kinowe, dzięki czemu mieszkańcy nie utracili możliwości dostępu do kultury – jest to przykład ząbienia się zadań i komplementarności w ramach projektu. Według władz miasta, obiektami z których mieszkańcy szczególnie chętnie korzystają lub będą korzystali jest nowa część targowiska miejskiego oraz czekające na otwarcie kino.

Także modernizacja budynku przy ulicy Osadowej i stworzenie w nim mieszkań socjalnych (w tym jednego przystosowanego do potrzeb osób z niepełnosprawnościami) jest efektem oczekiwanym przez wielu mieszkańców. To ważne, aby mieszkania gminne charakteryzowały się coraz wyższą jakością i żeby mieszkańcy znajdujący się w trudnej sytuacji mogli mieszkać w komfortowych warunkach – co może być początkiem pozytywnych zmian w ich życiu i czynnikiem wspomagającym ich wyjście z kryzysowej sytuacji.

Zdjęcie 1: Ostrowiecki Browar Kultury.

Źródło: Urząd Miasta Ostrowca Świętokrzyskiego.

Zdjęcie 2. Ostrowiecki Browar Kultury.

Źródło: www.ostrowiecswietokrzyski.naszemiasto.pl, dostęp 15.03.2023r.

Zdjęcie 3. Budynek przy ul. Osadowej zmodernizowany w ramach zadania 5.

Źródło: Urząd Miasta Ostrowca Świętokrzyskiego.

Zdjęcie 4. Nowe centrum monitoringu.

Źródło: www.swietokrzyskie.pro, dostęp 15.03.2023r.

Zdjęcie 5. Nowa część targowiska zrealizowana w ramach projektu.

Źródło: www.echodnia.pl, dostęp 15.03.2023r.

Zdjęcie 6. Strefa rekreacji i wypoczynku utworzona w ramach projektu – zadanie 8.

Źródło: Urząd Miasta Ostrowca Świętokrzyskiego.

Zdjęcie 7. Remontowana sala kinowa w ramach zadania 9.

Źródło: www.ostrowiecka.pl, dostęp 15.03.2023r.

Zdjęcie 8. Ogród Zdrowia zrealizowany w ramach zadania 10.

Źródło: Urząd Miasta Ostrowca Świętokrzyskiego.

Zdjęcie 8. Ogród Zdrowia zrealizowany w ramach zadania 10.

Źródło: Urząd Miasta Ostrowca Świętokrzyskiego.

Chęciny

Studium przypadku

Kompleksowa rewitalizacja zabytkowego centrum Chęciny – II Etap

Ogólne informacje

Nazwa projektu

Kompleksowa rewitalizacja zabytkowego centrum Chęciny – II Etap

Nazwa beneficjenta

Gmina Chęciny

Miejsce realizacji

Powiat kielecki, gmina Chęciny

Oś priorytetowa, Działanie/Poddziałanie

Oś priorytetowa 6 Rozwój Miast,
Działanie 6.5 Rewitalizacja obszarów miejskich i wiejskich

Okres realizacji

Od 2017-04-19 do 2023-06-30

Wartość projektu

15 262 138,56 zł

Dofinansowanie z UE

3 905 592,24 zł

Partner

Powiat kielecki

Diagnoza

W Gminie Chęciny diagnozuje się szereg potrzeb, które wymagają interwencji. Oprócz czynników społecznych związanych m.in. z stosunkowo niskim poziomem przedsiębiorczości, społeczeństwem starzejącym się czy niską dostępnością usług społecznych i kulturalnych w diagnozie Lokalnego Programu Rewitalizacji Gminy Chęciny zauważono tereny poprzemysłowe, które wymagają interwencji (teren byłej Spółdzielni Kółek Rolniczych i ubojni) oraz potrzeby w infrastrukturze drogowej. Na wszystkie wymienione powyżej potrzeby próbuje odpowiedzieć niniejszy projekt.

W inwestycji założono kompleksowe zadania, które służyć mają zarówno mieszkańcom gminy jak i turystom. Cele szczegółowe Lokalnego Programu Rewitalizacji Gminy Chęciny odzwierciedlone są w zadaniach realizowanych w ramach projektu.

Cel szczegółowy 1: Chęciny zostają najchętniej odwiedzaną przez turystów gminą województwa świętokrzyskiego – dzięki stworzeniu parku miejskiego oferującego szereg atrakcji, wzrasta atrakcyjność turystyczna gminy.

Cel szczegółowy 2: Zwiększenie przedsiębiorczości i aktywności mieszkańców – dzięki udostępnieniu dwóch lokali przeznaczonych na działalność gospodarczą, mieszkańcy gminy mają okazję rozwinąć lub stworzyć swoje działalności gospodarcze.

Cel szczegółowy 4: Rozwój edukacji i sportu na obszarze rewitalizacji – atrakcje zapewnione w ramach parku związane są częściowo z ruchem na świeżym powietrzu, sportem np. place zabaw, siłownia zewnętrzna, skatepark czy pumtrack.

Cel szczegółowy 5: Rozwój usług społeczno-zdrowotnych – w nowym budynku realizowanym w ramach trzeciego zadania, otwarta ma zostać nowa biblioteka publiczna oraz miejsce spotkań dla seniorów i dzieci, co odpowiada potrzebie rozwoju usług społecznych.

Z analizy demograficznej sporządzonej na potrzeby Lokalnego Programu Rewitalizacji Gminy Chęciny wynika, że wzrasta odsetek osób powyżej 62 roku życia. Potrzebne było miejsce przeznaczone dla nich – odpowiada na to zadanie 3 uwzględniające stworzenie specjalnego miejsca właśnie dla tej grupy wiekowej.

Co istotne, projekt jest kontynuacją działań prowadzonych w ramach poprzedniej, unijnej perspektywy finansowej 2007-2013. W ramach tamtej perspektywy realizowany był m.in. projekt „Kompleksowa rewitalizacja historycznego centrum Chęciny”, mająca na celu odbudowę i promocję unikatowych walorów historycznych i kulturowych miasta, dzięki któremu centrum miasta zmieniło swoje oblicze, a trzy chęcińskie rynki zostały zmodernizowane. Ten projekt był początkiem znacznych zmian zachodzących w mieście.

Cele projektu

Głównym celem projektu jest ożywienie społeczno-gospodarcze oraz odnowa fizyczna i przestrzenna obszaru rewitalizacji Miasta Chęciny. Cele szczegółowe to:

1. Poprawa warunków życia mieszkańców miasta poprzez zmniejszenie liczby osób i rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym zamieszkujących obszar rewitalizacji,
2. Wzmocnienie rozwoju społeczno-gospodarczego obszaru rewitalizacji,
3. Adaptacja zdegradowanych budynków w celu przywrócenia lub nadania im nowych funkcji społecznych, gospodarczych, edukacyjnych i kulturalnych,
4. Zwiększenie potencjału turystycznego Miasta Chęciny,
5. Poprawa stanu środowiska naturalnego na obszarze rewitalizacji

Realizacja projektu

Realizacja projektu została podzielona na kilka zadań:

1. Utworzenie Parku Miejskiego w Chęcinach

To zadanie polegało na przeobrażeniu obszaru dawnej ubojni oraz budynków komunalnych na trzy strefy:

- place zabaw dla dzieci w różnym wieku,
- miejsce rekreacji dla wszystkich (oczko wodne, alejki, pergole, altany, ścieżki rowerowe i toaleta publiczna oraz siłownia zewnętrzna),
- miejsce dla młodzieży (skatepark i pumptrack).

Jest to obszar przemysłowy, który znajdując się w centralnej części miasta, był terenem z niewykorzystanym potencjałem. Na tym terenie znajdowały się budynki po funkcjonującej niegdyś ubojni, które wyburzono w ramach prac inwestycyjnych. Park przystosowany jest do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, dzięki czemu mogą oni bez przeszkód poruszać się na wózkach inwalidzkich alejkami – jest to potencjalne pole do integracji społecznej.

2. Przebudowa ul. Spokojnej na odcinku 200 m i przyległych do ul. O. Czesława Domańskiego w miejscowości Chęciny

Zadanie polegało na remoncie, przebudowie ulicy wraz z całą niezbędną infrastrukturą – odwodnieniem, kanalizacją, rurami wodociągowymi, nawierzchnią. Co istotne, prace te odbywały się w miejscu objętym ochroną konserwatorską, co wiązało się z koniecznością uzgodnienia zakresu prac z konserwatorem zabytków.

Utrudnienia występujące w realizacji:

W trakcie prac okazało się, że nawierzchnia przewidziana do położenia (kostka granitowa) utrudniałaby poruszanie się na wózku inwalidzkim osobie zamieszkującej ulicę. W uzgodnieniu z konserwatorem zabytków, zmieniono kostkę na inną, bardziej przystępną dla osób z niepełnosprawnościami. Początkowo, nie zakładano tak kompleksowych prac związanych z wymianą infrastruktury wodnokanalizacyjnej, jednak okazało się to niezbędne, z tego powodu koszt zadania wzrósł. Zmiany w trakcie realizacji oraz konieczność uzgadniania ich wydłużyły nieco czas realizacji.

3. Rewitalizacja terenu po byłej Spółdzielni Kółek Rolniczych

Zadanie polega na rozbudowie i zmianie funkcji obszaru po byłej Spółdzielni Kółek Rolniczych (obszar przemysłowy). Na parterze budynku zaprojektowano miejsce dedykowane seniorom, na które składa się duża sala, zaplecze socjalne, toalety (przystosowane do osób z niepełnosprawnościami), windy, a także dwa lokale przeznaczone pod działalność gospodarczą, oba z niezbędnym zapleczem socjalnym. Na piętrze budynku zaś otwarta zostanie biblioteka publiczna.

Utrudnienia występujące w realizacji:

Prace wciąż są wykonywane (stan na marzec 2023 r.) – budynek początkowo miał zostać przebudowany, jednak w trakcie prac okazało się, że niezbędna będzie wymiana gruntu oraz rozebranie ścian. Ostatecznie budynek powstawał niemal od początku, co wiązało się ze zmianą pozwolenia na budowę oraz przesunięciem terminów realizacji. Umowa z wykonawcą prac

nastąpiła przed wybuchem konfliktu zbrojnego na terytorium Ukrainy, co wiąże się z nieadekwatnymi, obecnymi cenami na rynku materiałów budowlanych – dodatkowe koszty z tego powodu musi ponosić gmina.

4. Budowa chodnika w ciągu drogi powiatowej w kierunku sklepu Biedronka wraz z zatoką autobusową

To zadanie realizowano w partnerstwie z powiatem kieleckim – chodnik budowany był przy drodze powiatowej – środki na wkład własny pochodziły po połowie z budżetu gminy oraz powiatu. Realizacja przebiegła bez utrudnień.

5. Przebudowa oświetlenia ulicznego, ul. Radkowska w Chęcinach

Realizacja zadania polegała na wymianie oświetlenia ulicznego, zwiększając tym samym bezpieczeństwo pieszych oraz kierowców. W trakcie realizacji nie napotkano na komplikacje.

6. Budowa sieci wodociągowej i kanalizacji sanitarnej do Zamku wraz z przepompownią oraz przyłączami

Zamek w Chęcinach, będący jedną z największych atrakcji regionu nie posiadał do tej pory dostępu do wody oraz kanalizacji. Było to znacznie utrudnienie dla turystów, ale także pracowników zamku. Prace planowano zrealizować w zeszłej, unijnej perspektywie finansowej, jednak nie doszło ono do skutku. Obecnie zadanie jest realizowane (stan na marzec 2023 r.).

Zasady horyzontalne

Zgodność projektu z zasadą zrównoważonego rozwoju

Zadania realizowane w projekcie są zgodne z potrzebami oraz tendencjami demograficznymi diagnozowanymi w Lokalnym Programie Rewitalizacji Gminy Chęciny. W projekcie znajdują się zadania związane z tworzeniem terenów zielonych, a także następuje przebudowanie istniejących budynków, które nie były efektywnie wykorzystywane. Podczas podejmowania wszelkich działań w ramach projektu przestrzega się m.in. ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska, Ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody, Dyrektywy Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory, Dyrektywy Rady 79/409/EWG z dnia 2 kwietnia 1979 roku w sprawie ochrony dzikich ptaków (ze zmianami).

Zgodność projektu z zasadą promowania równości mężczyzn i kobiet oraz niedyskryminacji

Realizacja projektu odbywa się zgodnie z powyższą zasadą, do jego celów należy m.in. zmniejszenie liczby osób zagrożonych wykluczeniem bez względu na cechy takie jak płeć, zwiększenie zatrudnienia. Procedury realizacji projektu zapewniają równe traktowanie bez względu na płeć, pochodzenie, światopogląd itp. Zasada równości została również zachowana przy wyłonieniu wykonawców robót (zleceń). Budynki, ciągu piesze dostosowane są do potrzeb osób z niepełnosprawnościami (windy, toalety w budynku biblioteki oraz toaleta w parku miejskim). Dbałość o osoby z wszelkimi niepełnosprawnościami jest także widoczna w realizacji 2 zadania – w trakcie zmieniono założenia tak, aby nie dyskryminować komunikacyjnie żadnego z mieszkańców.

Kompleksowość

Projekt zakłada kompleksowe zadania łącznie różne aspekty:

Społeczne – poprzez udostępnienie starszym mieszkańcom oraz dzieciom nowych pomieszczeń w budynku biblioteki, funkcjonowanie nowej biblioteki publicznej, możliwość korzystania z parku miejskiego przez różne grupy społeczne (jego różne części przeznaczone są dla osób w różnym wieku)

- Gospodarcze – w nowym budynku biblioteki znajdują się dwa lokale usługowe wraz z zapleczem socjalnym. Jest to ściśle centrum miasta, a usługi, które mają zostać tam zlokalizowane mają być nieuciążliwe dla mieszkańców.

- Przestrzenne – projekt założył przebudowę oraz budowę budynków zaniedbanych, nieużywanych, a także udostępnienie mieszkańcom terenów rekreacyjnych.

- Techniczne – w ramach projektu zbudowano lub przebudowano budynki, poprawiono ich stan techniczny, tak samo wyremontowano ciągi piesze, drogi oraz oświetlenie. Remont niektórych nawierzchni jest istotny nie tylko z powodu bezpieczeństwa i większego komfortu – odbywał się on przy poszanowaniu historii miasta, które może zachować swój wyjątkowy charakter.

- Środowiskowe – dzięki projektowi poprawiło się zagospodarowanie terenów zielonych w mieście.

Komplementarność

Poprzez swój szeroki zakres tematyczny, projekt jest komplementarny z wieloma innymi działaniami realizowanymi na terenie gminy Chęciny. Projekty, z którymi stwierdzono komplementarność:

1. „Budowa nowoczesnego i funkcjonalnego kompleksu sportowo-rekreacyjnego wraz z infrastrukturą towarzyszącą w Chęcinach” – ten projekt realizowany był jako wcześniejszy, I etap projektu będącego przedmiotem studium przypadku (RPO Województwa Świętokrzyskiego 2007-2013).
2. Kompleksowa rewitalizacja historycznego centrum Chęcin, mająca na celu odbudowę i promocję unikatowych walorów historycznych i kulturowych miasta – w ramach tego projektu wyremontowano, przebudowano trzy najważniejsze miejsca w mieście – rynek główny, rynek górny oraz rynek dolny – stanowiące centralne place miasta skupiające życie społeczne. To istotne, że działania zapoczątkowane w poprzedniej, unijnej perspektywie finansowej były kontynuowane – sprawia to, że działania rewitalizacyjne uzupełniają się, a ich efekty są synergiczne – oddziałują na siebie i wzajemnie wzmacniają. Uzupełnianie działań w kolejnych perspektywach finansowych świadczy o spójności między projektami i ciągłości przemyślanych działań.
3. „Odbudowa ciągu spacerowo-pieszego "Ścieżka Mnicha" oraz utworzenie Drużyny Rycerskiej Ziemi Chęcińskiej” – projekt ten ma zbieżny cel, tj. zwiększenie potencjału turystycznego. (Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013).
4. Przebudowa ul. Kieleckiej w ramach zadania rewitalizacja zabytkowego centrum Chęcin etap II oraz przebudowa drogi dojazdowej ul. 14 Stycznia w miejscowości Chęciny (Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013).

Efekty projektu

Większość zadań w projekcie jest już ukończonych, dzięki czemu mieszkańcy i turyści mogą z nich korzystać.

Niezwykle istotnym działaniem dla mieszkańców gminy i turystów jest uporządkowanie i zagospodarowanie parku miejskiego. W mieście brakowało terenów rekreacyjno-wypoczynkowych dla mieszkańców, z których mogliby korzystać także turyści. Dzięki realizacji projektu – z opuszczonej okolicy, zamieniła się w tętniące życiem rekreacyjne centrum miasta, w której mieszkańcy i turyści w różnym wieku mogą korzystać z nowego miejsca wypoczynku i dostępnych atrakcji. Dodatkowym efektem jest aktywizacja osób starszych – Uniwersytet Trzeciego Wieku dzięki nowemu miejscu spotkań jakim jest park, organizuje tam środowiskowe spotkania kulturalne, na których seniorzy mają okazję posłuchać muzyki, posłuchać recytacji wierszy czy świętokrzyskich legend. Spotkania te cieszą się dużym zainteresowaniem wśród mieszkańców.

Dzięki realizacji budynku biblioteki publicznej, stworzono miejsce, z którego mogą korzystać różne grupy mieszkańców, m.in. seniorzy – stworzenie dla nich odpowiednich warunków (sale i zaplecze socjalne) umożliwi rozwój inicjatyw, organizowanie spotkań i integrację społeczną.

Dzięki projektowi, bezpieczniejsze stało się poruszanie po ulicach miasta – powstały nowe nawierzchnie oraz oświetlenie ulic (które jest także bardziej ekologiczne).

Jednym z dodatkowych efektów jest ożywienie turystyczne zauważone po realizacji projektu. Turyści mogą nie tylko korzystać z parku miejskiego, ale także poruszać się wygodniej, bezpieczniej, uliczkami miasta. Istotne dla turystyki jest także doprowadzenie do zamku – największej atrakcji turystycznej w okolicy – sieci wodnokanalizacyjnych; to wygoda zarówno dla turystów jak i pracowników obsługujących ten teren.

Zdjęcie 1: Teren utworzonego parku w ramach zadania 1 z lotu ptaka.

Źródło: Urząd Gminy Chęciny.

Zdjęcie 2. Teren parku miejskiego na przemysłowym terenie po ubojni.

Źródło: Urząd Gminy Chęciny

Zdjęcie 2: Nawierzchnia wymieniona w ramach projektu.

Źródło: Urząd Gminy Chęciny.

Zdjęcie 3: Projekt budynku realizowanego w ramach 3 zadania.

Źródło: www.checiny.pl, dostęp 15.03.2023r.

Starachowice

Studium przypadku

Rewitalizacja - Lepsze życie w Starachowicach, mieście, które znalazło pomysł na siebie

Ogólne informacje

Nazwa projektu

Rewitalizacja - Lepsze życie w Starachowicach, mieście, które znalazło pomysł na siebie

Nazwa beneficjenta

Gmina Starachowice

Miejsce realizacji

Powiat Starachowicki, Gmina Starachowice

Oś priorytetowa, Działanie/Poddziałanie

Oś priorytetowa 6 Rozwój Miast

Działanie 6.5 Rewitalizacja obszarów miejskich i wiejskich

Okres realizacji

Od 2018-04-02 do 2023-11-30

Wartość projektu

67 352 193,98 zł

Dofinansowanie z UE

19 856 078,28 zł

Diagnoza

W Gminnym Programie Rewitalizacji Starachowic na lata 2016-2025 zdiagnozowano szereg problemów natury społecznej, gospodarczej, środowiskowej oraz technicznej. Różnorodne projekty rewitalizacyjne odpowiadają na potrzeby związane z obniżeniem stopy bezrobocia (szczególnie w obszarze Dolnego Wzgórza), wysokim odsetkiem osób korzystających ze wsparcia MOPS, alkoholizmu, negatywnej oceny bezpieczeństwa, czy złych warunków mieszkaniowych. W sferze gospodarczej, wskazywane problemy to: niski stopień przedsiębiorczości oraz słaba kondycja lokalnych przedsiębiorstw. Także sfera środowiskowa zawiera problemy, przykładowym jest emisja pyłów i szkodliwych gazów do atmosfery (nie jest to problem wyłącznie obszaru rewitalizacji, ale całej gminy). Sfera przestrzenna obszaru rewitalizacji zawiera elementy niespójne z zabudową, zniszczone oraz miejsca, których potencjał nie jest do końca wykorzystywany. Wszystkie te

problemy oraz szereg innych opisane są w diagnozie Gminnego Programu Rewitalizacji Starachowic na lata 2016-2025.

Cele projektu

Głównym celem projektu jest pobudzenie aktywności środowisk lokalnych i stymulowanie współpracy na rzecz rozwoju społeczno-gospodarczego oraz przeciwdziałanie zjawisku wykluczenia społecznego.

Realizacja projektu

Realizację projektu podzielono na kilka zadań.

1. Podniesienie atrakcyjności turystycznej miasta poprzez wykorzystanie potencjału

Zalewu Lubianka

W ramach zadania zrealizowano następujące inwestycje: budowa budynku wypożyczalni sprzętu wodnego, budynku sanitarnego, pomostów (dwupoziomowego i jednopoziomowego z wiatą magazynową), pomostów z altanami, rampy do wodowania sprzętu wodnego, kładek pieszo-rowerowych, wież ratowniczych, altan grillowych, wiat przystankowych i śmietnikowych, promenady z placem widokowym, kompleksu boisk, placu zabaw, siłowni zewnętrznej, ścieżki rowerowej, niezbędnej infrastruktury oraz rozbiórki budynków. Niektóre prace nad Zalewem wciąż trwają i powinny się zakończyć jeszcze w 2023 roku. Dzięki rozwojowi terenów nad wodą mieszkańcy i turyści będą mogli korzystać z licznych atrakcji związanych z uprawianiem sportu i rekreacją – teren przeznaczony będzie dla osób o różnych upodobaniach i w różnym wieku. Gminny Program Rewitalizacji Starachowic 2016-2025 podkreśla, że miejsce to będzie jednym z nielicznych miejsc wypoczynku nad wodą w całym regionie, co szczególnie wpłynie na jego atrakcyjność.

2. Nadanie nowych funkcji północnej linii brzegowej Zalewu Pasternik kluczem do przeprowadzenia modelowej rewitalizacji miasta

Zadanie zakłada kontynuację działań uatrakcyjniających linię brzegową Zalewu oraz nadanie jej nowych funkcji – sportowej, turystycznej oraz dydaktycznej. Miejsce to jest szczególnie atrakcyjne z powodu bliskości węzłów komunikacyjnych (ruch drogowy oraz kolejowy). Zakłada się także stworzenie stałej ścieżki dydaktycznej dotyczącej znaczenia wody w mieście oraz adaptacji do zmian klimatu. Inwestycja zakłada umożliwienie prowadzenia działalności gospodarczej związanej ze sportem i gastronomią. Zadanie to jest jeszcze w trakcie realizacji.

Północna linia brzegowa Zalewu Pasternik jest obszarem, który jest również miejscem wspieranym w ramach projektu „Starachowice Od Nowa” (Modelowa Rewitalizacja Miast).

3. Nowe ukształtowanie przestrzeni publicznej Starachowic Dolnych: Wonnerf na ul. Radomskiej

Zadanie zostało wyłączone z projektu z powodu decyzji o realizacji innej ważnej inwestycji w tym miejscu przez władze powiatu. Powiat Starachowicki w ramach budowy wiaduktu zrealizuje założenia tego zadania dotyczące stworzenia tzw. wonnerfu – wysokiej jakości przestrzeni publicznej, w której priorytet będzie miał ruch pieszy i rowerowy. Wymienione zostaną m.in.

oświetlenie, mała architektura i nawierzchnia. Uspokojenie ruchu ma się także przyczynić do wzrostu potencjału rozwojowego działalności gospodarczej.

4. Modernizacja Parku Kultury wraz z zagospodarowaniem otoczenia.

Park Kultury, to instytucja kultury oferująca mieszkańcom szereg atrakcji kulturowych, zarówno koncertów, seansów filmowych jak i cyklicznych spotkań, warsztatów, lekcji gry na instrumentach. Zadanie zakłada modernizację/stworzenie instalacji wodno-kanalizacyjnej, solarnej, wentylacji i klimatyzacji, elektrycznej z teletechniką i telekomunikacją, fotowoltaicznej oraz zagospodarowanie części terenu przy budynku. Celem inwestycji jest dostosowanie Starachowickiego Centrum Kultury (Parku Kultury) do potrzeb wszystkich grup wiekowych (z uwzględnieniem projektowania uniwersalnego) oraz umożliwienie pełnienia funkcji miejsca różnorodnej aktywności kulturalnej (również społecznej i edukacyjnej). Prace obejmują także otoczenie budynku – poprawienie funkcjonalności, wyglądu oraz bezpieczeństwa. Teren ten znajduje się w centralnej części miasta w pobliżu Parku Miejskiego i osiedli mieszkaniowych, istotne jest więc, aby był atrakcyjny, spełniał wiele funkcji i był bezpieczny dla użytkowników.

5. Przebudowa obiektów mieszkalnych wraz z zagospodarowaniem przestrzeni publicznej szansą na rewitalizację Osiedla Wzgórze

Jest to część rewitalizacji Osiedla Wzgórze – przedwojennego osiedla robotniczego (lata 20 XX wieku), którego budynki przez lata zaniedbań znalazły się w złym stanie technicznym, a samo osiedle stało się obszarem nieco wykluczonym. Osiedle jest przykładem wyjątkowej architektury przedwojennej Polski, która łączy w sobie dworkowy styl zabudowy oraz koncepcję „miast-ogrodów). W ramach zadania dokonywana jest gruntowna modernizacja budynku przy ul. Widok 10 (części wspólne budynku) oraz adaptacja pobliskiego budynku gospodarczego na potrzeby świetlicy środowiskowej.

Rewitalizacja Osiedla Wzgórze, to przedsięwzięcie szeroko zakrojone, które finansowane jest z różnych źródeł i realizowane na przestrzeni wielu lat. Osiedle jest przedmiotem „Modelowej Rewitalizacji Miast” w ramach projektu „Starachowice Od Nowa”, w którym jest jedną z najważniejszych aren działań rewitalizacyjnych. Także fundusze norweskie są zaangażowane w działania na terenie Osiedla – świetlica stworzona w ramach zadania opisywanego w studium przypadku ma sprawnie funkcjonować dzięki ich wsparciu.

6. Zagospodarowanie Parku Miejskiego w Starachowicach

Zadanie polegało na uatrakcyjnieniu parku miejskiego o nowe atrakcje oraz bezpieczne, dostosowane dla osób z niepełnosprawnościami ciągi komunikacyjne. Park znajduje się w centralnej części miasta, w otoczeniu istotnych dla mieszkańców punktów takich jak Park Kultury. Dzięki zadaniu, mieszkańcy i turyści mogą cieszyć się m.in. nową muszlą koncertową. Park Miejski jest częścią obszaru objętego przygotowaniem dokumentacji projektowej w ramach projektu „Starachowice Od Nowa” realizowanego w ramach Modelowej Rewitalizacji Miast. Park Miejski, pobliskie Osiedle Wzgórze, Starachowice Dolne i Nadbrzeże Zbiornika Pasternik są obszarem wielu inwestycji realizowanych w ramach różnych projektów.

7. Wzmocnienie rozwoju społeczno-gospodarczego Starachowic poprzez przebudowę i adaptację budynku Pałacyku wraz z otoczeniem

Gruntowna modernizacja „Pałacyku” będącego pod opieką konserwatorską polega na pracach budowlano-remontowych, których celem jest przystosowanie zaniedbanego budynku przy ul. Konstytucji 3 maja do pełnienia funkcji społecznych. Obiekt przez długie lata pozostawał w złym stanie technicznym, a jego potencjał do tej pory nie był wykorzystywany. Budynek po remoncie można podzielić na dwie strefy – w ramach jednej udostępnione zostaną pomieszczenia dla przedsiębiorców, organizacji pozarządowych oraz wspólne przestrzenie do tzw. coworkingu, nawiązywania współpracy, w drugiej części znajdują się pomieszczenia takie jak sala konferencyjna oraz sale, w których młodzież, osoby starsze będą mogły spełniać się artystycznie – np. poprzez organizowanie wystaw w przeznaczony do tego przestrzeni. W budynku ma się znaleźć także miejsce na restauracja, co sprawia, że zadanie to jeszcze mocniej oddziałuje na gospodarczy aspekt działań rewitalizacyjnych. Modernizacja budynku powinna zakończyć się jeszcze w 2023 roku.

Zasady horyzontalne

Zgodność projektu z zasadą zrównoważonego rozwoju

Projekt zakłada złożone działania mające na celu m.in. poprawę jakości życia, integrację społeczną oraz nowe zagospodarowanie terenów/obiektów zdegradowanych. Realizacja odbywa się zgodnie z zasadami ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju. Dzięki zadaniom dotyczącym nadania nowych funkcji oraz zagospodarowaniu nabrzeży i terenów zielonych, obszary te są efektywniej wykorzystywane i pełnią więcej różnorodnych funkcji. Dodatkowo, w niektórych przedsięwzięciach powstają pomieszczenia, miejsca w których możliwe jest prowadzenie działalności gospodarczej, co wpływa pozytywnie na rozwój przedsiębiorczości. Obiekty, których modernizacji dokonano w ramach projektu, są bardziej energooszczędne i korzystanie z nich jest bardziej ekonomiczne niż przedtem. Budynek Parku Kultury wyposażony jest w rozwiązania proekologiczne, np. instalację fotowoltaiczną.

Zgodność projektu z zasadą promowania równości mężczyzn i kobiet oraz niedyskryminacji

Realizacja projektu ma pozytywny wpływ na politykę równych szans, gdyż jest zgodna z polityką niedyskryminacji oraz równości szans kobiet i mężczyzn. Obiekty, tereny rewitalizowane w ramach projektu odpowiadają specyficznym potrzebom wielu grup społecznych w zależności od ich wieku, zainteresowań, a także ograniczeń ruchowych, a dostęp do nich jest w żaden sposób ograniczony, dyskryminujący jakąkolwiek z grup czy mniejszości. Na ogólnodostępnych terenach ścieżki spacerowe zostały zaprojektowane tak, aby osoby z niepełnosprawnościami, poruszające się na wózkach inwalidzkich były w stanie z nich korzystać. Było to dość trudne do realizacji w Parku Miejskim, z racji różnic wysokości, które tam występują – mimo to wszędzie udało się takie ścieżki wybudować. W obiektach takich jak Park Kultury czy „Pałacyk” stosowane są rozwiązania pozwalające poruszać się osobom z ograniczeniami ruchowymi (windy, odpowiednio szerokie korytarze i drzwi).

Kompleksowość

Projekt zakłada wpływ na różne aspekty życia mieszkańców:

- Społeczne – w ramach projektu zmodernizowane zostały budynki gminne, w których znajdują się mieszkania socjalne, a także udostępniona została mieszkańcom świetlica. Poprzez modernizację budynków pełniących funkcje kulturalne, mieszkańcy i turyści mogą korzystać z oferty kulturalnej miasta.
- Gospodarcze – dzięki realizacji projektu powstaną miejsca, gdzie przedsiębiorcy mogą prowadzić działalność gospodarczą np. restauracja w „Pałacyku” przy ul. Konstytucji 3 maja. W miejscu tym znajduje się dodatkowo miejsce dla przedsiębiorców, w którym mogą oni nawiązywać współpracę i wymieniać się doświadczeniami.
- Przestrzenne – dzięki projektowi, miejskie przestrzenie publiczne zyskały nowe oblicze i zyskały nowe funkcje, z których mogą korzystać mieszkańcy i turyści. Także budynki do tej pory niewykorzystywane (budynek gospodarczy na Osiedlu Wzgórze i „Pałacyk”) lub wykorzystywane w małym stopniu zyskały nowe funkcje.
- Techniczne – w trakcie trwania projektu zbudowano lub przebudowano budynki, poprawiono ich stan techniczny, zmodernizowano także infrastrukturę parków, ciągów pieszych i nabrzeży.
- Środowiskowe – ocieplenie budynków, bardziej energooszczędne instalacje i nowe zagospodarowanie terenów zielonych oraz brzegów zbiorników wodnych przyczyniają się do poprawy stanu środowiska lub zadbania o jego stan na terenie Starachowic.

Komplementarność

Projekt jest komplementarny z wieloma innymi działaniami realizowanymi na terenie Miasta w tej samej i poprzedniej perspektywie finansowej.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Świętokrzyskiego 2007-2013:

- „Rewitalizacja przestrzeni publicznej placu Rynku z przyległymi ulicami w Starachowicach”,
- „Poprawa komunikacji terenów przemysłowych z drogą wojewódzką - rozbudowa ul. Bema i 1 Maja w Starachowicach”,
- „Budowa krytej pływalni przy ul. Szkolnej w Starachowicach”,
- „Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej w Starachowicach”,
- „Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej w Starachowicach – etap II”.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Świętokrzyskiego 2014-2020:

- „Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej w Starachowicach – etap III” (na realizację projektu pozyskano także środki z Banku Gospodarstwa Krajowego).

Projekty realizowane w partnerstwie z Fundacją Możesz Więcej w ramach RPO WŚ na lata 2014-2020:

- „Starachowickie Centrum Interwencji Kryzysowej” wspólnie z MOPS Starachowice i Stowarzyszeniem PROREW Asystent aktywności.

Zrealizowane w partnerstwie z MOPS Starachowice w ramach POKL:

- „Klub Integracji Społecznej jako narzędzie aktywnej integracji w wymiarze społecznym,

zawodowym, zdrowotnym i edukacyjnym osób zagrożonych wykluczeniem społecznym”.

Projekt zrealizowany przez powiat Starachowicki z RPO WŚ 2007-2013:

- „Modernizacja budynku Specjalnego Ośrodka Szkolno–Wychowawczego w Starachowicach”.

Ponadto inwestycja jest komplementarna w stosunku do działań zaplanowanych w Gminnym Programie Rewitalizacji, które będą finansowane ze środków własnych lub zewnętrznych:

- „Modernizacja targowiska miejskiego w Starachowicach”,

- „Utworzenie (remont i adaptacja) „Społecznego Wzgórza” – miejsca pełniącego funkcję Centrum Aktywności Lokalnej oraz Aktywizacji Zawodowej, a także siedziby lokalnego stowarzyszenia.

Warto wspomnieć, że w Starachowicach realizowany był projekt „Starachowice Od Nowa” w ramach „Modelowej Rewitalizacji Miast”. Dzięki temu, udało się przygotować dokumentację projektową na modernizację, remonty w obszarze rewitalizacji, często zbieżne z miejscami, w których były realizowane prace w ramach projektu będącego przedmiotem studium przypadku – północne brzegi Zbiornika Pasterniak, „Pałacyk”, Park Miejski i Osiedle Wzgórze. Zakres prac w projektach się uzupełniał, więc uznać można, że projekty były względem siebie komplementarne.

Efekty projektu

Efektom prac przy Zalewie Lubianka będzie uatrakcyjnienie terenów nad wodą, dzięki którym mieszkańcy będą mogli wypoczywać w komfortowych, bezpiecznych warunkach. Inwestycja ta sprawi, że miejsce to może przyciągnąć turystów z okolicy, którzy będą zainteresowani korzystaniem z nowej infrastruktury. Rozbudowa ma szeroki zakres, tworząc cały kompleks rekreacyjny, w ramach którego osoby w różnym wieku i o różnych pasjach mogą spędzać czas na zabawie i uprawianiu sportów wodnych, jeździe na rowerze lub zabawie. Podobne efekty przynieść ma zadanie dotyczące Zalewu Pasternik, które ma być kontynuacją działań uatrakcyjnających linię brzegową Zalewu zrealizowanych w ramach projektu „Starachowice Od Nowa” i możliwością rozwoju działalności gospodarczych związanych m.in. ze sportem i gastronomią.

Efektom zadania dotyczącego modernizacji „Parku Kultury” będzie lepszy dostęp kultury dla mieszkańców i turystów. Dzięki inwestycji, chętne osoby w różnym wieku będą mogły korzystać z oferty kulturalnej miasta w nowym, lepiej przystosowanym i bezpiecznym otoczeniu.

Prace na Osiedlu Wzgórze przynoszą ogromne efekty w sferze przestrzenno-funkcjonalnej oraz społecznej. Liczne budynki modernizowane w ramach tego oraz innych projektów współfinansowanych z funduszy unijnych zyskują nowy wygląd, ekonomiczne w użytkowaniu instalacje, ocieplenie oraz liczne udogodnienia. Dzięki stworzeniu świetlicy środowiskowej, przed mieszkańcami otwiera się możliwość korzystania z zajęć mających na celu m.in. włączenie społeczne, integrację i wychodzenie z sytuacji kryzysowych.

Dzięki realizacji modernizacji Parku Miejskiego mieszkańcy uzyskali zagospodarowane w nowy sposób tereny zielone znajdujące się w pobliżu osiedli mieszkaniowych. Park Miejski dzięki swojemu centralnemu położeniu w mieście oraz bliskości osiedli, a także miejsc kultury takich jak

Park Kultury może pełnić funkcję wypoczynkowego centrum miasta, gdzie mieszkańcy w różnym wieku znajdą atrakcje dla siebie i będą mogli skorzystać z terenów zielonych, uprawiać sport i integrować się. Jest to szczególnie istotne, bo w pobliżu Parku znajdują się rewitalizowane osiedla. Efekty w obszarze społecznym, gospodarczym i przestrzenno-funkcyjnym widoczne są także dzięki modernizacji tzw. „Pałacyku”. W miejscu tym znajdują się pomieszczenia udostępnione mieszkańcom, organizacjom pozarządowym, przedsiębiorcom, w których będą mogli oni kooperować, wymieniać się doświadczeniami oraz udzielać artystycznie.

Zdjęcie 1. Pomosty budowane w ramach zadania 1.

Źródło: www.starachowice.eu, dostęp 16.03.2023r.

Zdjęcie 2. Inwestycja realizowana nad Zalewem Lubianka z lotu ptaka.

Źródło: www.starachowice.naszemiasto.pl, dostęp 16.03.2023r.

Zdjęcie 3. Jeden z budynków rewitalizowanego Osiedla „Wzgórze”.

Źródło: Urząd Miasta Starachowice.

Zdjęcie 4. Park Miejski z lotu ptaka.

Źródło: Urząd Miejski w Starachowicach

Zdjęcie 5. Muszla koncertowa w Parku Miejskim.

Źródło: Urząd Miejski w Starachowicach.

Zdjęcie 6. Teren zagospodarowany przy Parku Kultury.

Źródło: Urząd Miejski w Starachowicach.

Załącznik 2 Zestawienie źródeł, baz danych, raportów używanych w analizach

a) Dokumenty programowe i strategiczne:

- Badania ewaluacyjne (dot. RPOWŚ: Ewaluacja ex-ante, Ewaluacja mid-term, Ewaluacja kryteriów wyboru projektów).
- Dokumentacja naborów z obszaru objętego badaniem (m.in. kryteria naboru/oceny wniosków, regulaminy konkursów, wezwania do złożenia wniosków).
- Program Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego na lata 2021-2027.
- Regionalny Program Operacyjny Województwa Świętokrzyskiego na lata 2014-2020.
- Sprawozdania roczne i informacje kwartalne z wdrażania RPOWŚ 2014-2020.
- Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+.
- Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Świętokrzyskiego na lata 2014-2020 wraz z załącznikami.

b) Rozporządzenia, ustawy, wytyczne:

- EUROPA 2020 Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu.
- Komisja Europejska, Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Budując Europę odporną na zmianę klimatu - nowa Strategia w zakresie przystosowania do zmiany klimatu, COM(2021) 82 final, Bruksela 2020, s. 14.
- Komisja Europejska, Zawiadomienie Komisji. Wytyczne techniczne dotyczące stosowania zasady „nie czyn poważnych szkód” na podstawie rozporządzenia ustanawiającego Instrument na rzecz Odbudowy i Zwiększania Odporności, 2021/C 58/01, Bruksela 2021.
- Lokalne i Gminne Programy Rewitalizacji miast i gmin województwa świętokrzyskiego.
- Pakiet rozporządzeń dot. polityki spójności na okres perspektywy finansowej 2021-2027 opublikowany przez KE.
- Programowanie perspektywy finansowej na lata 2014-2020. Umowa Partnerstwa.
- Projekt programu regionalnego Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego 2021-2027.
- Projekt Programu Fundusze Europejskie dla Polski Wschodniej 2021-2027.
- Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 z perspektywą do 2030 r.
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. tzw. Rozporządzenie ogólne.
- Rozporządzenie Wykonawcze Komisji (UE) nr 215/2014 z dnia 7 marca 2014 r..
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1301/2013 z dnia 17 grudnia 2013 roku w sprawie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i przepisów szczególnych dot. celu „Inwestycje na rzecz wzrostu zatrudnienia” oraz w sprawie uchylecia rozporządzenia (WE) nr 1080/2006.

- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) NR 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006.
- Uchwała nr 3106/2017r. Zarządu Województwa Świętokrzyskiego z dnia 17.10.2017r. w sprawie: zatwierdzenia i przyjęcia „Wykazu Programów Rewitalizacji Województwa Świętokrzyskiego”.
- Uchwała nr 2137/20 Zarządu Województwa Świętokrzyskiego z dnia 27.05. 2020 r. w sprawie: zatwierdzenia i przyjęcia „Wykazu Programów Rewitalizacji Województwa Świętokrzyskiego”.
- Uchwała nr 3106/2017r. Zarządu Województwa Świętokrzyskiego z dnia 17.10.2017r. w sprawie: zatwierdzenia i przyjęcia „Wykazu Programów Rewitalizacji Województwa Świętokrzyskiego”.
- Umowa Partnerstwa dla realizacji polityki spójności 2021-2027 w Polsce,
- Zasady realizacji instrumentów terytorialnych w Polsce w perspektywie finansowej UE na lata 2021-2027.
- Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (Dz.U. 2015 poz. 1777 z późn. zm.).
- Ustawa o rewitalizacji. Praktyczny komentarz Ministerstwo Infrastruktury i Budownictwa Departament Polityki Przestrzennej, Warszawa 2016.
- Ustawa z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (Dz.U. 1990 nr 16 poz. 95).
- Wytyczne w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020
- Wytyczne w zakresie monitorowania postępu rzeczowego realizacji programów operacyjnych na lata 2014-2020.
- Wytyczne w zakresie realizacji zasady równości szans i niedyskryminacji oraz zasady równości szans kobiet i mężczyzn w ramach funduszy unijnych na lata 2014-2020.
- Wytyczne w zakresie trybów wyboru projektów na lata 2014-2020.
- Wytyczne w zakresie kwalifikowalności wydatków w ramach Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Funduszu Spójności na lata 2014-2020.
- Wytyczne w zakresie zagadnień związanych z przygotowaniem projektów inwestycyjnych, w tym projektów generujących dochód i projektów hybrydowych na lata 2014-2020.
- Zasady realizacji instrumentów terytorialnych w Polsce w perspektywie finansowej UE na lata 2021-2027, s. 63.

c) Pozostałe dane i dokumenty:

- Aneks nr 1 do Kontraktu Terytorialnego dla Województwa Świętokrzyskiego, s. 2.
- Bał-Domańska B., Badania rewitalizacji na poziomie gmin, Samorząd Terytorialny 2020, nr 7-8, 95-108.
- Bał-Domańska B., Buciak R., Dane statystyczne z zakresu rewitalizacji na poziomie gmin. Raport końcowy, Główny Urząd Statystyczny, Wrocław 2018.

- Dane na temat beneficjentów i realizowanych przez nich projektów pochodzące z SL 2014.
- Dane pochodzące z Informacji Kwartalnych.
- Dane Głównego Urzędu Statystycznego.
- D. Dymek, J. Józwiak, Kształtowanie placów miejskich na przykładzie miast województwa lubelskiego, [w:] Annales, Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Lublin – Polonia, vol. 76, 2021.
- Dyspersja, Ewaluacja projektów rewitalizacyjnych realizowanych w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Warmińsko-Mazurskiego na lata 2014-2020, Warszawa 2019.
- Ecorys Polska Sp. z o.o., Ewaluacja wpływu RPO WSL na lata 2014-2020 na rewitalizację społeczną, infrastrukturalną i gospodarczą regionu, Warszawa 2021.
- Ecorys Polska Sp. z o.o., Wpływ działań rewitalizacyjnych z perspektywy 2014-2020 na jakość życia mieszkańców gmin województwa mazowieckiego, Warszawa 2022.
- EU CONSULT Sp. z o.o., Wpływ działań realizowanych w ramach Osi Priorytetowej VI Rewitalizacja i potencjał endogeniczny regionu RPO WŁ 2014-2020 na zwiększenie partycypacji w kulturze, rozwój turystyki oraz tworzenie nowych miejsc pracy i ograniczenie ubóstwa, Gdańsk 2017.
- Evalu Sp. z o.o., Ocena komplementarności międzyokresowej w zakresie rewitalizacji, Warszawa 2017.
- GUS, Zeszyt metodologiczny. Rewitalizacja w gminie, Urząd Statystyczny we Wrocławiu, Wrocław 2019.
- Instytut Rozwoju Miast i Regionów, Ecorys Polska Sp. z o.o., Badanie systemu zarządzania i wdrażania procesów rewitalizacji w Polsce, Warszawa 2020.
- Jadach-Sepioło A., Kułaczowska A., Specjalna Strefa Rewitalizacji w praktyce, Instytut Rozwoju Miast i Regionów, Warszawa 2019.
- Jadach-Sepioło A., Kułaczowska A., Mróz A., Rewitalizacja w praktyce, Krajowy Instytut Polityki Przestrzennej i Mieszkalnictwa, Warszawa 2018.
- Jadach-Sepioło A. (red.), Gminny Program Rewitalizacji. Praktyczny poradnik dla mieszkańców i władz lokalnych, Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju Departament Polityki Przestrzennej i Gospodarki Nieruchomościami, Warszawa 2018.
- Jadach-Sepioło A., Krystek-Kucewicz B., Dobór wskaźników zjawisk kryzysowych – stan zaawansowania procesu delimitacji obszarów rewitalizacji w polskich miastach, „Problemy rozwoju miast”, nr 4, s. 31-40, Instytut Rozwoju Miast, Kraków 2016.
- Jadach-Sepioło A. (red.), Ewaluacja systemu zarządzania i wdrażania procesów rewitalizacji w Polsce, Instytut Rozwoju Miast i Regionów, Warszawa 2021, s.121-123.
- Jadach-Sepioło A., Trzydzieści lat ewolucji polskiego podejścia do rewitalizacji miast. Konwersatorium Wiedzy o Mieście, 6 (34), s. 7-16., Warszawa 2021.
- Jarczewski W., Kułaczowska A. (red.), Rewitalizacja. Raport o stanie polskich miast, Obserwatorium Polityki Miejskiej IRMiR, Warszawa-Kraków 2019.
- Karty ocen wniosków o dofinansowanie.
- Komisja Europejska, The forms and functions of green infrastructure, 2012.
- Maciejewska, A. Turek, Rewitalizacja obszarów przemysłowych ze szczególnym uwzględnieniem uwarunkowań środowiska przyrodniczego: wybrane studia przypadków, [w:] Problemy Rozwoju Miast 11/2, 81-94, 2014.

- Masierek E., Szajerska A., Podwórka jako przestrzenie sąsiedzkie – perspektywa mieszkańców obszaru rewitalizacji Włocławka, *Space – Society – Economy*, 2020, nr 31, str. 191-211.
- Mencwel J., *Betonoza. Jak się niszczy polskie miasta*, Warszawa 2020.
- Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju (MliR), *Rewitalizacja w Polsce. Pierwsze obserwacje i wnioski. Raport 2018*, Warszawa 2018.
- Najwyższa Izba Kontroli (NIK), *Rewitalizacja zdegradowanych obszarów miast, Informacja o wynikach kontroli*, Warszawa 2016.
- Najwyższa Izba Kontroli, *Realizacja programów rewitalizacji i ich efekty*, Warszawa 2021, s.11.
- Openfield Sp. z o.o., *Ocena wpływu projektów realizowanych w obszarach infrastruktury zdrowotnej i usług społecznych oraz rewitalizacji na zmianę sytuacji województwa lubuskiego w tych obszarach*, Opole 2021.
- Sandomierz.eu, *Rewaloryzacja Parku Miejskiego*, dostęp 08.03.2023.
- Spadło K., Kułaczowska A. (red.), *Komitety Rewitalizacji w praktyce, Raport z analizy funkcjonowania Komitetów Rewitalizacji w miastach biorących udział w konkursie dotacji „Modelowa Rewitalizacja Miast” oraz realizujących projekty pilotażowe w rewitalizacji*, Warszawa 2019.
- Utila, EU CONSULT Sp. z o.o., *Wpływ działań rewitalizacyjnych podejmowanych w szczególności w ramach 11.osi priorytetowej Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014-2020 na ograniczenie problemów społecznych w miastach i na obszarach wiejskich*, Gdańsk 2020.
- Wnioski o dofinansowanie projektów.